

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

———— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 ————

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

ΠΜΣ «Δημόσιο Δίκαιο και Δημόσια Πολιτική»

Διπλωματική Εργασία

«Νέα Πεδία Ρυθμιστικής Παρέμβασης: Η Περίπτωση των Uber και
AirBnB»

Καρπαθίου Πέτρος

Επιβλέπουσα: καθηγήτρια Καλλιόπη Σπανού

Αθήνα

Μάιος 2019

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αναλύει το υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο των ψηφιακών πλατφορμών AirBnB και Uber στην Ελλάδα. Η ανάλυση αυτή συντελείται μέσω της εξέτασης της εθνικής και ενωσιακής νομοθεσίας και νομολογίας. Για την ευρύτερη κατανόηση του φαινομένου επιχειρείται μία αναδρομή στην εμφάνιση και ανάπτυξη της Οικονομίας Διαμοιρασμού και των ψηφιακών πλατφορμών, αλλά και μία χαρτογράφηση του δικτύου δρώντων. Τέλος, αξιοποιώντας τον διάλογο που έχει αναπτυχθεί στην παγκόσμια βιβλιογραφία, αλλά και τις αποτυχίες της αγοράς που εμφανίστηκαν ή εντάθηκαν μετά την εφαρμογή των ρυθμιστικών πλαισίων επιχειρούνται κάποιες προτάσεις ρυθμιστικής παρέμβασης.

Λέξεις Κλειδιά. AirBnB, Uber, Ψηφιακές Πλατφόρμες, Ρύθμιση, Ρυθμιστικό Πλαίσιο, Οικονομία Διαμοιρασμού, Ψηφιακή Επιχειρηματικότητα

Abstract

This diploma thesis analyzes the existing regulatory framework of the AirBnB and Uber in Greece. This analysis is carried out through the examination of national and EU legislation and case law. For a broader understanding of the phenomenon, a look at the emergence and growth of the Sharing Economy and digital platforms is attempted, as well as a mapping of the regulatory actors' network. Finally, through the dialogue that has developed in the world literature and the market failures that have emerged or intensified since the implementation of the regulatory framework, some regulatory proposals are underway.

Key Words: AirBnB, Uber, Digital Platforms, Regulation, Regulatory Framework, Sharing Economy, Digital Entrepreneurship

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα, κυρία Καλλιόπη Σπανού, καθηγήτρια στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Χωρίς την καθοδήγηση και τη συμβολή της δεν θα είχα καταφέρει να ολοκληρώσω την παρούσα εργασία. Η υποστήριξή της, μου έδινε ώθηση για να συνεχίσω την προσπάθειά μου. Θεωρώ ιδιαίτερη τιμή την απόφασή της να είναι επιβλέπουσα της προσπάθειας αυτής. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες και στον κύριο Ιωάννη Καραγιάννη, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Οι συμβουλές, η υποστήριξη και η καθοδήγησή του ήταν καταλυτικής σημασίας τόσο τα χρόνια των προπτυχιακών μου σπουδών όσο και της απόφασής μου να συνεχίσω σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Δήμητρα Τζανάκη, μεταδιδακτορική ερευνήτρια του ΕΚΠΑ, τόσο για τις συμβουλές όσο και για τους νέους προβληματισμούς που μου έθεσε.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	2
Abstract.....	3
Ευχαριστίες.....	4
Πίνακας Περιεχομένων	5
Πίνακας Συντομογραφιών.....	7
1. Εισαγωγή.....	8
2. Οικονομία Διαμοιρασμού.....	11
2.1.Εισαγωγή.....	11
2.2.Οι Συνθήκες που Οδήγησαν στην Ανάπτυξη της Οικονομίας Διαμοιρασμού.....	11
2.2.1. Η Ψηφιακή Επανάσταση.....	12
2.2.2. Η Οικονομική Κρίση.....	13
2.2.3. Η Μεταβολή των Καταναλωτικών Προτύπων και Εμπορευματικών Σχέσεων.....	14
2.2.4. Ο Διαμεσολαβητικός Ρόλος των Ψηφιακών Πλατφορμών.....	17
2.3.Οριοθέτηση του Όρου.....	18
2.3.1. Ορισμός της Οικονομίας Διαμοιρασμού.....	19
2.3.2. Το Εύρος των Ορισμών.....	21
2.4.Η Οικονομία Διαμοιρασμού και Ψευδοδιαμοιρασμού.....	23
2.5.Συμπεράσματα.....	25
3. Το Παράδειγμα της AirBnB.....	27
3.1.Ιστορική Αναδρομή της Πλατφόρμας AirBnB.....	27
3.2.Το Ρυθμιστικό Πλαίσιο των Βραχυχρόνιων Μισθώσεων.....	29
3.2.1. Η Οριοθέτηση των Βραχυχρόνιων Μισθώσεων.....	29
3.2.2. Το Φορολογικό Πλαίσιο των Βραχυχρόνιων Μισθώσεων.....	32
3.2.3. Οι Αδυναμίες του Ρυθμιστικού Πλαισίου.....	34
3.2.4. Η Πολυπλοκότητα της Ρύθμισης των Βραχυχρόνιων Μισθώσεων.....	36
4. Το Παράδειγμα της Uber.....	40

4.1.Ιστορική Αναδρομή της Πλατφόρμας Uber.....	40
4.2.Το Ρυθμιστικό Πλαίσιο.....	41
4.2.1. Το Ρυθμιστικό Πλαίσιο των Ψηφιακών Πλατφορμών που εκτελούν Διαμεσολαβητικό Μεταφορικό Έργο.....	41
4.2.2. Τα δίκτυα των Αστικών Μεταφορών.....	44
4.3.Συμπεράσματα.....	45
5. Μια Κριτική στην Κρατική Ρύθμιση.....	47
5.1.Εισαγωγή.....	47
5.2.Οι Αστοχίες της Κρατικής Παρέμβασης.....	47
5.3.Τα Αυτορρυθμιστικά Εργαλεία των Ψηφιακών Πλατφόρμων.....	54
5.3.1. Τα Εργαλεία Αξιολόγησης.....	55
5.3.2. Οι Αδυναμίες των Εργαλείων Αξιολόγησης.....	57
5.3.3. Οι Οργανισμοί Αυτορρύθμισης.....	58
6. Πεδία Ρυθμιστικής Παρέμβασης.....	61
6.1.Νέα Οικιστικά Δεδομένα.....	62
6.2.Νέο Εργασιακό Πλαίσιο.....	64
6.3.Προσωπικά Δεδομένα.....	66
6.4.Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	68
6.4.1. Εργαλεία και Σώματα Αυτορρύθμισης.....	68
6.4.2. Ευέλικτα Ρυθμιστικά Πλαίσια.....	69
6.4.3. Συμπεράσματα.....	71
Βιβλιογραφία.....	74

Πίνακας Συντομογραφιών

A.A.Δ.Ε: Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων

Δ.Ε.Ε.: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση

Ε.Δ.Χ.: Επιβατηγά Δημόσιας Χρήσης

Ε.Ι.Χ.: Επιβατηγά Ιδιωτικής Χρήσης

Ε.Σ.Λ.: Ειδικό Σήμα Λειτουργίας

Κ.Φ.Ε.: Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος

Κ.τ.Π: Κοινωνία της Πληροφορίας

ΠΑ.ΣΥ.Δ.Α: Πανελλήνιος Σύλλογος Διαχειριστών Ακινήτων

Π.Ο.Ε.Ι.Α.Τ.Α: Πανελλήνια Ομοσπονδία Επαγγελματιών Ιδιοκτητών
Αυτοκινητιστών Ταξί και Αγοραίων

Π.Ο.Ι.Δ.Α.: Πανελλήνια Ομοσπονδία Ιδιοκτητών Ακινήτων

Σ.Ι.ΕΕΔ.ΚΕ: Σύλλογος Ιδιόκτητων Ενοικιαζόμενων Διαμερισμάτων – Κατοικιών

Σ.Ο.ΔΙΑ: Σύλλογος Οικονομίας Διαμοιρασμού

P2P: Peer to Peer (ιδιώτης προς ιδιώτη)

B2C: Business to Customer (Επιχείρηση προς ιδιώτη)

B2B: Business to Business (Επιχείρηση προς Επιχείρηση)

E.U.: European Union

FP: For Profit (Κερδοσκοπικός οργανισμός)

GDPR: General Data Protection Regulation

NFP: Not – For Profit (Μη Κερδοσκοπικός Οργανισμός)

TNC: Transportation Network Company

1. Εισαγωγή

Η επιλογή της ενασχόλησης με τη ψηφιακή οικονομία και ειδικότερα με το ρυθμιστικό πλαίσιο των ψηφιακών πλατφορμών που μετέχουν στην οικονομία διαμοιρασμού ήταν αποτέλεσμα δύο παραγόντων. Αφενός, πρόκειται για έναν ταχύτατα αναπτυσσόμενο επιχειρηματικό κλάδο που εισχωρεί στην καθημερινή ζωή με πρωτόγνωρους ρυθμούς και αποτελεί συχνό θέμα συζήτησης τόσο σε ιδιωτικό όσο και σε δημόσιο κύκλο. Αφετέρου, όταν κλήθηκα να επιλέξω θέμα για τη διπλωματική εργασία ήταν η περίοδος που είχε ανοίξει ο διάλογος για τον Ν.4530/2018 που αποτέλεσε κύριο ρυθμιστικό πλαίσιο των αστικών μεταφορών με Επιβατηγά Ιδιωτικής Χρήσης (Ε.Ι.Χ.) και Επιβατηγά Δημόσιας Χρήσης (Ε.Δ.Χ.). Έτσι, αναζητώντας πληροφορίες για το ρυθμιστικό πλαίσιο των ψηφιακών πλατφορμών δημιουργήθηκε το ερώτημα πως και γιατί έφτασε το ζήτημα στη κρατική ρύθμιση. Θεώρησα πως η διεξαγωγή μιας τέτοιας έρευνας ήταν μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για να έρθω σε επαφή με αυτόν τον νέο ρυθμιστικό κόσμο.

Η τρέχουσα δεκαετία είναι μία εποχή συνεχούς και ταχύτατης εξέλιξης με την τεχνολογία να διαπερνά κάθε επίπεδο της κοινωνικής οργάνωσης, της οικονομίας και των ανθρώπινων σχέσεων. Δεν είναι άλλωστε τυχαία η αναγωγή της πρόσβασης στο διαδίκτυο σε βασικό ανθρώπινο δικαίωμα από τα Ηνωμένα Έθνη¹, αναδεικνύοντας ακριβώς τον καθοριστικό της ρόλο. Για παράδειγμα, οι Margetts και Dunleavy (2013) αναφέρουν πως η δημόσια διοίκηση απομακρύνεται από το New Public Management και στρέφεται σε μία εποχή ψηφιακής διακυβέρνησης (Digital-era Governance). Θα ήταν αδύνατον να μείνει ανεπηρέαστη, ενδεχομένως η πιο δυναμική ασχολία του σύγχρονου ανθρώπου, η επιχειρηματικότητα. Όχημα αυτής της νέας επιχειρηματικότητας είναι η «Οικονομία Διαμοιρασμού», ένα από τα πολλά ονόματα που της έχουν δοθεί.

Η οικονομία διαμοιρασμού χαρακτηρίζεται με πολλούς διαφορετικούς –συχνά αντιφατικούς– τρόπους, ανάλογα με την σκοπιά ανάλυσης που ακολουθείται κάθε φορά. Ορισμένοι/ες ερευνητές/τριες θεωρούν πως λειτουργεί συμπληρωματικά της παραδοσιακής επιχειρηματικότητας, άλλοι/ες πως την υποκαθιστά και άλλοι/ες πως η σύγκρουση των δυο λειτουργεί αποδιοργανωτικά (disruptions). Σίγουρα, όμως, είναι μοχλός τεχνολογικής εξέλιξης και επιχειρηματικής καινοτομίας, αφού απαλλαγμένη

¹ Bentzen N., et al., 2018, Adapting to new digital realities, 1

από τα βάρη της παραδοσιακής επιχειρηματικότητας προσαρμόζεται στις ανάγκες του καταναλωτή και όχι της επιχείρησης.

Για τη βαθύτερη κατανόηση της οικονομίας διαμοιρασμού και του ρυθμιστικού πλαισίου αυτής, επιλέχθηκε η ανάλυση δύο ψηφιακών πλατφορμών, της AirBnB και της Uber. Όταν αποφασίσθηκε το θέμα της παρούσας εργασίας, αυτές οι δύο ψηφιακές πλατφόρμες κυριαρχούσαν στην αγορά, έχοντας πετύχει η επιχειρηματική τους δραστηριότητα να είναι συνυφασμένη με το όνομά τους. Παρόλα αυτά, η διερεύνηση των λόγων που οδήγησαν στην εμφάνιση των φαινομένων αυτών θα μπορούσε να παράσχει πληροφορίες απαραίτητες για τη βαθύτερη κατανόηση των πολυεπίπεδων κοινωνικών αλλαγών που συντελούνται ή διαφαίνονται στο εγγύς μέλλον. Όπως θα γίνει αντιληπτό παρακάτω, οι λόγοι αυτοί είναι τόσο οικονομικοί όσο και κοινωνικοί. Με αυτή την προσέγγιση η εργασία έχει μοιραστεί σε πέντε κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο, αφού γίνει μία σύντομη αναδρομή στη ιστορία του διαμοιρασμού και αναλυθούν οι λόγοι που οδήγησαν στην ταχύτατη ανάπτυξή του, θα επιχειρηθεί η οριοθέτηση και ο ορισμός του φαινομένου. Για να επιτευχθεί αυτό, θα αξιοποιηθούν πηγές τόσο από την διεθνή βιβλιογραφία όσο και από την εθνική και ενωσιακή έννομη τάξη. Η ανάλυση των διαφορετικών μορφών και των διαφορετικών λειτουργιών που εμφανίζουν οι δραστηριότητες της οικονομίας διαμοιρασμού αποσκοπεί στο να αναδειχθεί το εύρος του φάσματος που καλύπτεται και η γενεσιουργός αιτία της εξάπλωσης της. Το φάσμα αυτό δεν αποδεικνύει μόνο την ευρύτητα που έχει λάβει το εν λόγω φαινόμενο αλλά και την πληθώρα και πολυπλοκότητα των ρυθμιστικών εργαλείων που απαιτούνται.

Το δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο αποτελούν τον κύριο κορμό της εργασίας. Τα δύο κεφάλαια είναι αφιερωμένα στις δύο επίμαχες ψηφιακές πλατφόρμες. Έτσι, αφού γίνει μία σύντομη αναδρομή στην εμφάνιση, ανάπτυξη και εδραίωση αυτών των δύο, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην ανάλυση του υφιστάμενου ρυθμιστικού πλαισίου. Θα επιχειρηθεί επίσης και η διερεύνηση του δικτύου των δρώντων που δραστηριοποιούνται στα πεδία αυτά.

Το τέταρτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στον διάλογο που λαμβάνει χώρα στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με την κρατική ρύθμιση των ψηφιακών πλατφορμών. Αξιοποιώντας σχετικές κριτικές προσεγγίσεις, επιχειρώ την ανάδειξη νέων

εναλλακτικών μοντέλων που θα καλύπτουν πληρέστερα τις ρυθμιστικές ανάγκες που προκύπτουν από την λειτουργία των ψηφιακών πλατφορμών, με στόχο την ομαλοποίηση των όποιων δυσλειτουργιών.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο αυτής της εργασίας επιχειρείται μία σύντομη διερεύνηση των νέων ρυθμιστικών πεδίων που έφεραν στο προσκήνιο οι ψηφιακές πλατφόρμες, ενώ στη συνέχεια ολοκληρώνεται η εργασία με την παράθεση συμπερασμάτων και προτάσεων.

Τέλος, όσον αφορά το υλικό που αξιοποιήθηκε για την εκπόνηση της εργασίας, κυρίως βασίστηκα σε εθνικά και ενωσιακά νομοθετικά και νομολογιακά κείμενα και σε επιστημονική βιβλιογραφία και αρθρογραφία με, με σημείο προβληματικής τις ψηφιακές πλατφόρμες και την ηλεκτρονική οικονομία. Για επίκαιρα ζητήματα που δεν έχουν εγγραφεί στην πολιτική ατζέντα αξιοποιήθηκε υλικό από ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση δημοσιογραφική αρθρογραφία. Τέλος, στοιχεία αντλήθηκαν και από μαγνητοσκοπημένες συνεντεύξεις άμεσα συσχετιζόμενων προσώπων αλλά και υλικό που συγκεντρώθηκε σε σχετικές εκδηλώσεις, όπως συνέδρια και επιστημονικές ημερίδες, που αντλούν από αυτή τη θεματική.

2. Οικονομία Διαμοιρασμού

2.1.Εισαγωγή

Η ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών είναι μία πρακτική που εντοπίζεται από τη γένεση των πρώτων οργανωμένων κοινωνιών. Σήμερα, εξαιτίας σειράς λόγων, με κυρίαρχη τη ραγδαία ψηφιακή ανάπτυξη, η οικονομία διαμοιρασμού επιτελείται σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα μέσω ψηφιακών πλατφορμών. Η δημοτικότητά τους γιγαντώνεται χρόνο με το χρόνο και ξεφεύγει από τα στενά όρια της παραδοσιακής επιχειρηματικότητας.

Έτσι, δεν προκαλεί εντύπωση πως αυτή η νεοφυής επιχειρηματική πρακτική σε κάποιες περιπτώσεις καλύπτει τις παραδοσιακές μορφές πρόσβασης σε αγαθά ή υπηρεσίες και πλέον γίνεται λόγος για μία αγορά με αξία πολλών δισεκατομμυρίων. Χαρακτηριστικά, οι πάροχοι των ψηφιακών πλατφορμών το 2017 είχαν έσοδα 18.6 δισεκατομμύριο δολάρια Αμερικής, ενώ ένα χρόνο μετά το ποσό αυτό υπερδιπλασιάστηκε αγγίζοντας τα 40.2 δισεκατομμύρια². Αλλά ποιες είναι οι συνθήκες αυτές που οδήγησαν στη ραγδαία ανάπτυξη του φαινομένου αυτού;

2.2. Οι Συνθήκες που οδήγησαν στην ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού

Απαιτείται αρχικά να αποσαφηνιστεί πως στο παρόν πόνημα η ανάλυση της οικονομίας διαμοιρασμού γίνεται μέσα από το πρίσμα των ψηφιακών πλατφορμών που δραστηριοποιούνται στη βραχυχρόνια μίσθωση κατοικιών και τις αστικές μεταφορές με E.I.X. Αυτές οι δύο κατηγορίες ψηφιακών πλατφορμών έχουν πυροδοτήσει το διάλογο σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους παγκοσμίως -όχι αδίκως αφού θέτουν ιδιαίτερα πολυσύνθετα ζητήματα.

Για την καλύτερη κατανόηση των υφιστάμενων ρυθμιστικών πλαισίων, αλλά και για την πιο ολοκληρωμένη προετοιμασία των μελλοντικών, κρίνεται αναγκαία η αναζήτηση των παραγόντων που οδήγησαν στην ανάδυση και εξέλιξη της οικονομίας διαμοιρασμού. Υποστηρίζω πως πρωταρχικό ρόλο στη διαδικασία αυτή διαδραματίζει η τεχνολογική επανάσταση που συντελείται τα τελευταία χρόνια. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, σημαντικό ρόλο επιτελούν παράγοντες όπως η οικονομική κρίση, μεταβολές στα καταναλωτικά πρότυπα και εμπορευματικές σχέσεις, το

² "Revenue of Platform Providers in the Sharing Economy Worldwide in 2017 and 2022 (in billion U.S. dollars)", Statista.com

καθεστώς μικροϊδιοκτησίας, καθώς και ο διαμεσολαβητικός ρόλος των ψηφιακών πλατφορμών.

2.2.1. Η Ψηφιακή Επανάσταση

Η εξέλιξη της τεχνολογίας συμβαίνει με τέτοιους ρυθμούς, που ακόμα και τα όργανα της Ε.Ε., όπως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάνουν λόγο για «ψηφιακή επανάσταση»³. Χαρακτηριστικά, στη διεθνή βιβλιογραφία ως ψηφιακή επανάσταση έχει εδραιωθεί το «τελευταίο» βήμα της βιομηχανικής επανάστασης ή, αλλιώς, «τρίτη βιομηχανική επανάσταση». Αυτή η εν εξελίξει μεταβολή των σχέσεων και τα νέα τεχνολογικά και οικονομικά παραδείγματα που τη συνοδεύουν θα ωθήσουν σε έναν επαναπροσδιορισμό των κατεστημένων συστημάτων, ικανοτήτων και νοοτροπιών⁴. Όμως, οι τεχνολογικές εξελίξεις είναι τόσο ραγδαίες που μέσα σε λίγα χρόνια έγινε αναφορά για «τέταρτη βιομηχανική επανάσταση»⁵.

Η εξάπλωση των «έξυπνων τηλεφώνων» (smartphones) έχει ως αποτέλεσμα την πολυδιάστατη εισχώρηση του διαδικτύου στην καθημερινότητα όλων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η μεταβολή στη σύναψη ανθρώπινων σχέσεων, ακόμα και στο επίπεδο της γειτονιάς⁶. Πολλές καθημερινές δραστηριότητες πλέον συμβαίνουν ταχύτερα, απλούστερα και από απόσταση. Θα ήταν πρακτικά αδύνατον να μην μεταβληθεί και ο τρόπος που αλληλεπιδρούν οι πάροχοι υπηρεσιών και προϊόντων με τους καταναλωτές. Εταιρείες που θριάμβευαν στο παραδοσιακό εμπόριο καταρρέουν, ενώ νεοφυείς καινοτόμες εφαρμογές παίρνουν τη θέση τους μέσα σε λίγα χρόνια. Οι διαδικτυακές εφαρμογές ανοίγουν νέους ορίζοντες επιχειρηματικότητας, αφού τα προσφερόμενα αγαθά ή υπηρεσίες παύουν να είναι προσβάσιμα σε τοπικό επίπεδο, καθώς οι γεωγραφικοί περιορισμοί εκμηδενίζονται από τις πλατφόρμες⁷. Και αυτό είναι μόλις ένα από τα πλεονεκτήματα που έχουν και οι δύο εφαρμογές που θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία.

Έτσι, μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα πως η ανάπτυξη των ψηφιακών πλατφορμών δεν οφείλεται μόνο στο ήδη προλειασμένο έδαφος που άφησαν οι συνθήκες (ή οι αποτυχίες) της παραδοσιακής αγοράς όπως θα αναφερθούν και παρακάτω. Το δυνατό

³ Έκθεση «Σχετικά με μία Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την Συνεργατική Οικονομία» (2017/2003(INI)), Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή Εσωτερικής Αγοράς και Προστασίας των Καταναλωτών

⁴ Bojanova I., 2014, The Digital Revolution: What's on the Horizon?, 8

⁵ Hatzopoulos V. & Roma S., 2017, Caring for Sharing: The Collaborative Under E.U. Law, 1

⁶ Antoniadis P. & Apostol I. 2014, The Right(s) to the Hybrid City and the Role of DIY Networking

⁷ Demary V., 2015, Competition in the Sharing Economy, 5

τους σημείο φαίνεται να είναι τα οφέλη που προσφέρουν στους χρήστες και τα οποία απορρέουν από την προηγμένη τεχνολογία που αξιοποιούν. Εκτός από την απεριόριστη εμβέλεια που προσφέρει το περιβάλλον του διαδικτύου, σημαντικά οφέλη είναι και η έξυπνη διαχείριση των πόρων, η ποσότητα και η ποιότητα των παρεχόμενων πληροφοριών, η ελαχιστοποίηση του κόστους συναλλαγής και σε ορισμένες περιπτώσεις η καλύτερη τελική τιμή⁸ για τους καταναλωτές.

2.2.2. Η Οικονομική Κρίση

Αξίζει να σημειωθεί πως τόσο εντός όσο και εκτός των ελληνικών συνόρων, η οικονομία διαμοιρασμού γνώρισε μεγάλη άνθιση τα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Πρόκειται για μια περίοδο συμπίεσης της παραδοσιακής εργασίας με αποτέλεσμα την διαμόρφωση διαφορετικών επιχειρηματικών δράσεων. Όμως η σφοδρότητα και η διάρκεια της κρίσης δεν συμπίεσε απλά τους μισθούς και τις θέσεις εργασίας, αλλά οδήγησε στον επαναπροσδιορισμό του καταναλωτικού μοντέλου που ακολουθούνταν επί δεκαετίες. Από την μία, ήταν επείγουσα ανάγκη να βρεθούν νέα ή συμπληρωματικά εισοδήματα και, από την άλλη, νέοι τρόποι αξιοποίησης και πρόσβασης σε καταναλωτικά αγαθά. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το πώς αντιμετώπιζαν την ακίνητη ιδιοκτησία οι πολίτες πριν και μετά την κρίση. Όπως παρατηρεί σχετικά ο Λ. Λαμπριανίδης, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, στην προ της οικονομικής κρίσης περίοδο θεωρούταν ταμπού η ενοικίαση της εξοχικής ή της μόνιμης κατοικίας, κάτι που πλέον έχει καταρριφθεί.⁹

Μεταβολές παρατηρούνται και στον επιχειρηματικό κόσμο. Στην κορυφή της κατάταξης των πολυτιμότερων εταιρειών φιγουράρουν τεχνολογικοί κολοσσοί¹⁰, ανύπαρκτοι στην αρχή της νέας χιλιετίας, σε αρκετές περιπτώσεις και της τρέχουσας δεκαετίας. Την ίδια στιγμή, παραδοσιακά μεγάλοι παίκτες της αγοράς είτε

⁸ Edelman B. & Geradin D., 2015, Efficiencies and Regulatory Shortcuts: How Should We Regulate Companies Like AirBnB and Uber?, 3

⁹ “Ο Λόης Λαμπριανίδης στην εκδήλωση του ΕΝΑ για το Airbnb 28.3.2019”. Η αναφορά γίνεται μετά το 9ο λεπτό

¹⁰ Badenhausen K. 2018, The World's Most Valuable Brands, Forbes

αποσύρονται, όπως τα Sears,¹¹ είτε προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες, όπως ο ξενοδοχειακός κολοσσός Marriott¹².

Η οικονομική κρίση μπορεί να υποστηριχθεί πως αποτέλεσε τον καταλυτικό εκείνο παράγοντα που μετέλλαξε το σύγχρονο αφήγημα του πολίτη. Ο πολίτης παύει να είναι ένας προστατευόμενος από το κράτος καταναλωτής και, πλέον, συμπεριφέρεται ως μικρός επιχειρηματίας (micro-entrepreneurs)¹³. Στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάται ο όρος prosumer (συνδυασμός των όρων producer και consumer), προκειμένου να αναδειχθεί αυτό ο διπλός ρόλος¹⁴. Πλέον οτιδήποτε υλικό ή άυλο λειτουργεί ως δύναμη εμπόρευμα: το σπίτι, το αυτοκίνητο, το κεφάλαιο, τα προσωπικά δεδομένα και πολλά άλλα. Για τα πάντα υπάρχει μία πλατφόρμα συναλλαγής. Άλλωστε, όπως θα αναφερθεί και παρακάτω, η ύπαρξη ενός αγαθού σε αχρηστία είναι ένα από τα δομικά στοιχεία του ορισμού της οικονομίας διαμοιρασμού.

2.2.3. Η Μεταβολή των Καταναλωτικών Προτύπων και Εμπορευματικών Σχέσεων

Στην περίπτωση των ψηφιακών πλατφορμών, επίσης, ιδιαίτερο ρόλο έχει και η σχέση προϊόντος-καταναλωτή. Αυτό που κατάφεραν αρχής γενομένης οι ψηφιακές πλατφόρμες και δεν κατάφεραν επί δεκαετίες οι συμβατικές επιχειρήσεις ήταν η προσφορά εξατομικευμένου προϊόντος. Οι ψηφιακές πλατφόρμες με τη χρήση διαφόρων εργαλείων (π.χ. κριτικές, παρουσίαση προϊόντος σε πραγματικό χρόνο) κατάφεραν να εξοστρακίζουν τα μαζικά προϊόντα. Άλλωστε, ακριβώς σε αυτό βασίζεται και μεγάλο μέρος της εταιρικής εικόνας τους. Αρκεί μια περιήγηση στην ιστοσελίδα ή την ψηφιακή εφαρμογή των δύο πλατφορμών που μας απασχολούν για να συνειδητοποιηθεί η κομβικής σημασίας θέση εννοιών όπως «εμπειρία», «μοναδικό» και «εξατομικευμένο».

¹¹Corkery M. 2018, Sear, the Original Everything Store, Files for Bankruptcy, New York Times

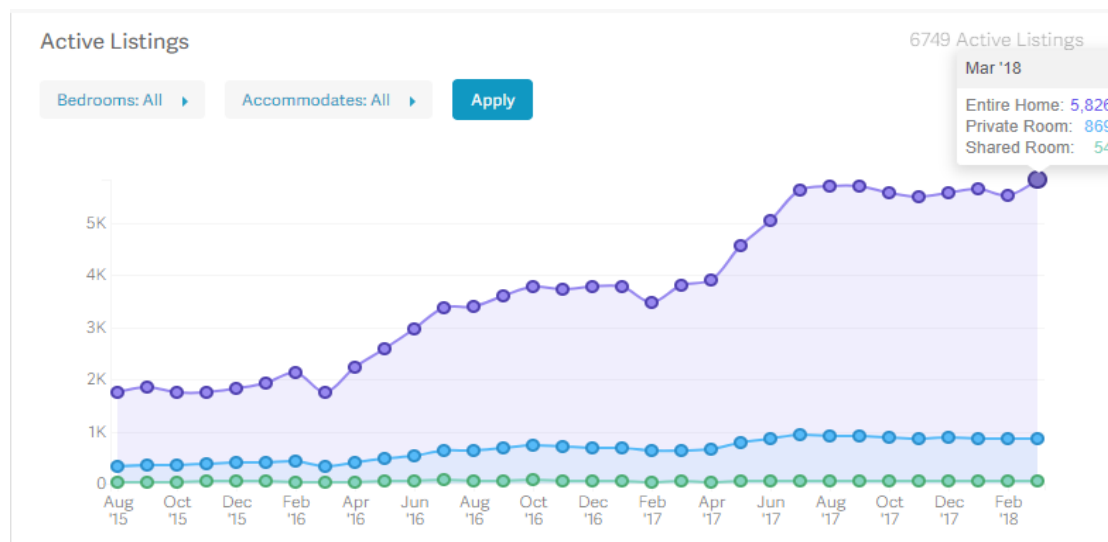
¹² Marriott International Launches Home Rentals in Over 100 Markets, Marriott.com

¹³ Codagnone C. & Martens B., 2016, Scoping the Sharing Economy: Origins Definitions, Impact and Regulatory Issues, 4

¹⁴ Ritzer G., 2014, Prosumption: Evolution, Revolution, or Eternal Return of the Same?, 3

Χαρακτηριστικά, η AirBnB εκτός των προσφερόμενων καταλυμάτων, συνεργάζεται με ιδιώτες για να προσφέρουν «εμπειρίες» στους επισκέπτες της εκάστοτε περιοχής¹⁵. Οι «εμπειρίες» αυτές δεν είναι τίποτα άλλο από δραστηριότητες που θα βοηθήσουν τους επισκέπτες να γνωρίσουν τον τόπο που επισκέπτονται μέσα από τα μάτια των ντόπιων και όχι από την εξωτερική ματιά του επισκέπτη. Η παροχή διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος δεν είναι μία νέα ιδέα. Ερευνητές του τουριστικού κλάδου έκρουαν τον κώδωνα δεκαετίες πριν, καθώς το ελληνικό τουριστικό προϊόν ήταν μαζικό και βασισμένο στο μότο «ήλιος και θάλασσα»¹⁶. Όπως αναφέρει σε συνέντευξη του ο κ. Παραδιάς, πρόεδρος της Π.ΟΜ.ΙΔ.Α, σε μία πρόταση: «(σ.σ. η βραχυχρόνια μίσθωση) είναι το αντίθετο του all-inclusive»¹⁷

Έτσι, χρησιμοποιώντας το παράδειγμα των βραχυχρόνιων μισθώσεων, μπορεί να γίνει εύκολα διακριτός ο λόγος της εκρηκτικής ανάπτυξης που σημειώθηκε στην ελληνική επικράτεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αύξηση των καταχωρήσεων στις ψηφιακές πλατφόρμες τα έτη 2015-2018 (Γράφημα 1). Στην συγκεκριμένη εικόνα είναι εμφανής η κατακόρυφη αύξηση των καταχωρήσεων ακινήτων στην πλατφόρμα της AirBnB, ιδίως μάλιστα ολόκληρων κατοικιών και όχι μεμονωμένων δωματίων, γεγονός που θα αναλυθεί στην συνέχεια.

Γράφημα 1 Πηγή AirDNA (Κολοκοτρώνης 2018: 27)

¹⁵ Εμπειρίες, AirBnB.com

¹⁶ Ηγουμενάκης Ν., 1995, Τουριστική Πολιτική

¹⁷ Συνέντευξη, 6/3/2019, «Στ. Παραδιάς: Το AirBnB σύντομα θα πάρει τις πραγματικές του διαστάσεις», Capital.gr

Αυτή η πραγματικότητα θα μπορούσε μεταξύ άλλων να αποδοθεί στο υψηλό ποσοστό που εμφανίζει το καθεστώς ιδιοκτησίας στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά, το 2011 το 73.2% του πληθυσμού έμενε σε ιδιόκτητη κατοικία, ένα αρκετά υψηλό ποσοστό σε σχέση με την υπόλοιπη Ε.Ε. (Πίνακας 1) Επιπλέον, στην Ελλάδα, την ίδια χρονιά εντοπίζονταν και μεγάλα ποσοστά αχρησιμοποίητων κατοικιών, τα οποία κυμαίνονται άνω του 30% (Γράφημα 2), την ίδια στιγμή που κατά μέσο όρο στην Ε.Ε. αχρησιμοποίητη ήταν η μία στις έξι κατοικίες¹⁸. Στο σημείο αυτό να σημειωθεί πως μη-χρησιμοποιούμενη κατοικία χαρακτηρίζεται αυτή που είναι προς ενοικίαση, πώληση, κατεδάφιση ή σε αδράνεια, αλλά και οι εξοχικές κατοικίες εποχιακής χρήσης¹⁹. Συμπερασματικά, αυτός ο διπλός συνδυασμός δυνητικά είναι καταλυτικός παράγοντας για την άνθιση της βραχυχρόνιας μίσθωσης.

	Owner-occupied dwellings		Rented dwellings			
EU (*)	Region with the highest share	National average	Region with highest share	National average		
	Sud-Vest Oltenia (Romania)	97.7	64.3	Wien (Austria)	75.7	29.4
Belgium	Prov. Limburg	75.0	65.0	Région de Bruxelles-Capitale / Brussels Hoofdstedelijk Gewest	61.4	34.1
Bulgaria	Severozapaden	86.7	81.7	Yugozapaden	22.7	18.3
Czech Republic	Střední Čechy	66.5	55.9	Praha	34.0	22.4
Denmark	Sjælland	61.5	52.5	Hovedstaden	43.3	39.0
Germany	Saarland	62.2	45.4	Berlin	74.6	49.4
Estonia	-	-	82.0	-	-	8.7
Ireland	Border, Midland And Western	72.9	69.7	Southern And Eastern	27.6	26.3
Greece	Dytiki Makedonia	80.6	73.2	Attiki	26.6	21.7
Spain	País Vasco	84.2	78.9	Ciudad Autónoma de Melilla	24.1	13.5
France	Bretagne	66.6	57.7	Ile de France	49.3	39.7
Croatia	-	-	-	-	-	-
Italy	Friuli-Venezia Giulia	77.1	71.6	Campania	19.1	13.1
Cyprus	-	-	69.0	-	-	18.8
Latvia	-	-	68.7	-	-	13.2
Lithuania	-	-	88.6	-	-	5.3
Luxembourg	-	-	62.9	-	-	24.4
Hungary	Észak-Alföld	93.7	91.6	Közép-Magyarország	9.2	7.1
Malta	-	-	60.4	-	-	19.9
Netherlands	Zeeland	64.5	55.6	Noord-Holland	49.3	42.4
Austria	Burgenland	75.7	51.9	Wien	75.7	40.0
Poland	Świętokrzyskie	89.0	77.1	Dolnośląskie	24.5	18.0
Portugal	Centro	80.8	72.5	Lisboa	27.3	19.9
Romania	Sud-Vest Oltenia	97.7	94.7	București - Ilfov	5.2	3.2
Slovenia	Vzhodna Slovenija	78.6	78.0	Vzhodna Slovenija	10.4	9.3
Slovakia	Stredné Slovensko	86.6	86.1	Stredné Slovensko	2.7	2.3
Finland	-	-	-	-	-	-
Sweden	Småland med öarna	53.2	42.2	Västserige	36.9	34.4
United Kingdom	Cheshire	73.1	64.3	Inner London	63.1	34.3
Iceland	-	-	71.3	-	-	14.1
Liechtenstein	-	-	51.1	-	-	47.2
Norway	Agder og Rogaland	71.5	62.8	Oslo og Akershus	25.2	22.8
Switzerland	Ostschweiz	43.3	36.3	Zürich	62.4	56.2

Note: other tenure models exist in some countries (cooperative ownership or other types). Regions in **bold typeface** are capital regions.

(*) Excluding Croatia and Finland.

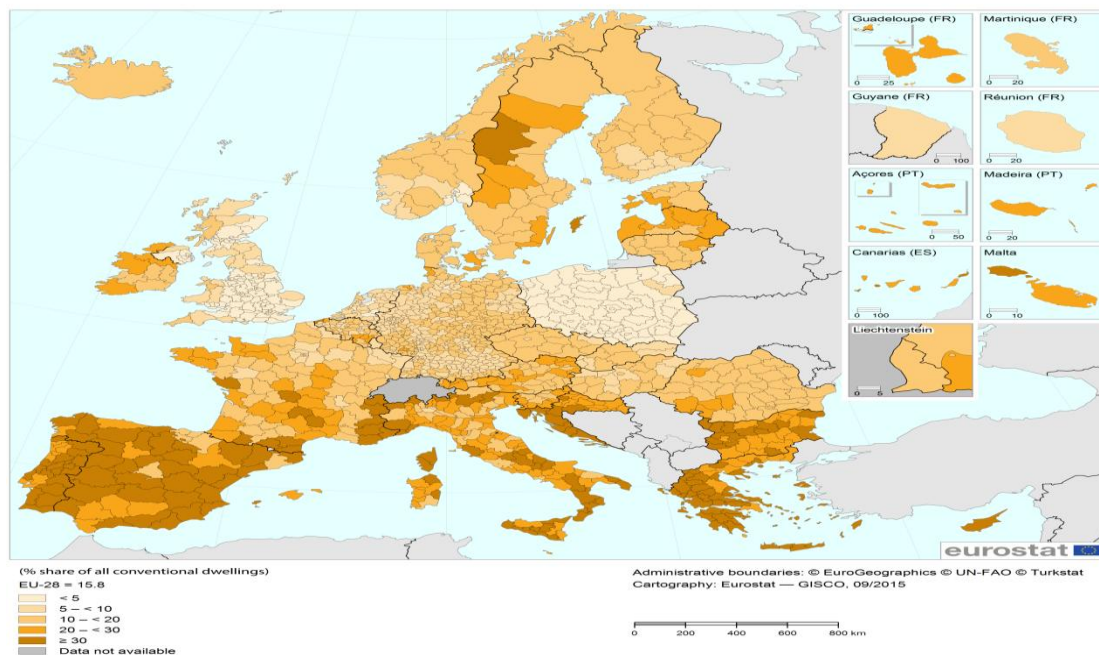
Source: Eurostat (Census hub HC41)

Πίνακας 1 Πηγή Eurostat

¹⁸ Statistics on Housing Conditions, Eurostat

¹⁹ Statistics on Housing Conditions, Eurostat

Unoccupied dwellings, by NUTS level 3 region, 2011
(% share of all conventional dwellings)

Note: Swedish regions, data on unoccupied dwellings refers to dwellings without registered occupants. Norwegian regions, low reliability.
Source: Eurostat (Census hub HC53)

Γράφημα 2 Πηγή: Eurostat

2.2.4. Ο Διαμεσολαβητικός ρόλος των ψηφιακών πλατφορμών

Όσον αφορά την επιτυχία των νεοφυών πλατφορμών έναντι των εδραιωμένων εταιρειών-κολοσσών, αυτή θα μπορούσε – εν μέρει- να αποδοθεί στον καινοτόμο τρόπο που προσφέρεται το προϊόν τους. Αυτός είναι και ο λόγος που, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, πολλές εταιρείες, ψηφιακές και μη, διατείνονται πως μετέχουν στην οικονομία του διαμοιρασμού χωρίς κάτι τέτοιο να ισχύει. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος αποτελεί συστατικό επιτυχίας, καθώς είναι ένα από τα κριτήρια που καθιστούν μία υπηρεσία μετέχουσα στην Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ). Οι υπηρεσίες που μετέχουν της ΚτΠ ρυθμίζονται επεικέστερα στην Ε.Ε., σύμφωνα με την ευρωπαϊκή οδηγία 2000/31/EK, η οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το Προεδρικό Διάταγμα 131/2003.

Έτσι, όσον αφορά την AirBnB, ο διαμεσολαβητικός της ρόλος την καθιστά πλατφόρμα που μετέχει στην οικονομία του διαμοιρασμού, επομένως χαίρει

ευνοϊκότερης μεταχείρισης από τα ρυθμιστικά σώματα, ως υπηρεσία της ΚτΠ²⁰. Ο διαμεσολαβητικός της ρόλος προκύπτει από το γεγονός πως οι πάροχοι (hosts) και οι ενοικιαστές (guests), έρχονται σε συνεννόηση μέσω αυτής, χωρίς όμως αυτή να ορίζει το προσφερόμενο προϊόν. Βέβαια, λειτουργεί καθοδηγητικά προς τους παρόχους υπηρεσιών προτείνοντας ενδεχόμενες τιμές (σε συνάρτηση με τις προσφερόμενες, υπηρεσίες, περιοχή καταλύματος κ.α.) μέσω του ψηφιακού εργαλείου smart pricing²¹.

Αντιθέτως, στην περίπτωση της Uber, το Δ.Ε.Ε. αποφάνθηκε πως δεν καλύπτεται από τη συγκεκριμένη οδηγία. Ειδικότερα, με την απόφαση C434/15 “EliteTaxi κατά Uber”, γίνεται σαφές από το Δ.Ε.Ε. πως η Uber δεν αποτελεί μία υπηρεσία ΚτΠ καθώς ο ρόλος της δεν είναι αμιγώς διαμεσολαβητικός αλλά ασκεί και μεταφορικό έργο αφού η πλατφόρμα είναι αυτή που προκαθορίζει την τιμή της υπηρεσίας. Ειδικότερα, κατά την αιτιολογική σκέψη 21 της οδηγίας 2006/123, «οι υπηρεσίες μεταφορών, συμπεριλαμβανομένων των αστικών συγκοινωνιών, των αγοραίων οχημάτων (ταξί) και των ασθενοφόρων καθώς και οι λιμενικές υπηρεσίες θα πρέπει να αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας». Επομένως η διαφορά των δύο πλατφορμών είναι πως η μία προκαθορίζει, την τιμή ενώ η άλλη παρέχει –μη δεσμευτικές- κατευθυντήριες οδηγίες.

Είναι ωστόσο αναγκαίο στο σημείο αυτό, μετά την σύντομη αναφορά σε βασικούς παράγοντες που ευνόησαν την ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού, να αποσαφηνιστεί αυτός ακριβώς ο όρος «οικονομία διαμοιρασμού» και οι σημασίες του.

2.3. Οριοθέτηση του όρου.

Η οικονομία διαμοιρασμού, αποτελεί όρο που τον οικειοποιούνται επιχειρήσεις, τον επικαλούνται σύλλογοι πολιτών, αποτελεί αντικείμενο έρευνας και ανάλυσης σε σημαντικό αριθμό επιστημονικών εργασιών και οι ρυθμιστικές αρχές στέκονται συχνά με αμηχανία μπροστά σε αυτό το νέο μοντέλο επιχειρηματικής

²⁰ Ευρωπαϊκή Οδηγία 2000/31/ΕΚ και Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα Δ.Ε.Ε. υπόθεση C-390/18

²¹ Harriet T. 2015, AirBnB Launches “Smart Pricing” for Hosts

δραστηριότητας. Είναι όμως άλλο ένα μοντέλο επιχειρηματικής δραστηριότητας ή είναι κάτι πάνω και έξω από αυτό το στενό όριο;

Η οικονομία διαμοιρασμού και οι πλατφόρμες που μετέχουν σε αυτή αποτελούν πεδίο σύγκλισης πολλών διαφορετικών κινήτρων, δραστηριοτήτων και στάσεων ζωής. Αυτό το νέο φαινόμενο δυνητικά μπορεί να είναι η απάντηση σε πολλές από τις διεκδικήσεις προηγούμενων δεκαετιών που έμειναν αναπάντητες. Το εύρος που καλύπτει είναι τόσο μεγάλο που εκτείνεται από την άσκηση κριτικής στο υπερκαταναλωτικό *modus vivendi*, εισάγοντας μία ηθικότερη και πιο οικολογική κατανάλωση²², έως την ανάδειξη όλων των μετεχόντων σε μικρούς επιχειρηματίες²³. Όταν όμως γίνεται λόγος για την οικονομία διαμοιρασμού στον επιχειρηματικό τομέα και πάλι το τοπίο δεν είναι ιδιαίτερα ξεκάθαρο. Για την πληρέστερη κατανόηση του φαινομένου και, κατ' επέκταση, για την ορθολογικότερη ρύθμιση του απαιτείται μία πολυεπίπεδη κατηγοριοποίηση όλων των διαφορετικών τύπων επιχειρηματικής δραστηριότητας που εμπερικλείει.

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει πληθώρα όρων που επιχειρούν να ορίσουν το συγκεκριμένο φαινόμενο. Κατά τις Dredge και Gyimóthy, ιστορικά εντοπίζονται περί τους 18 όρους που συνδέονται με την οικονομία διαμοιρασμού²⁴. Παρ' όλα αυτά, οι δύο συνηθέστεροι όροι είναι η «Οικονομία Διαμοιρασμού» (Sharing Economy) και η «Συνεργατική Κατανάλωση» (Collaborative Consumption). Στα ελληνικά επίσημα έγγραφα κυριαρχεί ο πρώτος, ενώ στα ευρωπαϊκά συναντώνται και οι δύο όροι²⁵. Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιείται ο όρος «Οικονομία Διαμοιρασμού» αφού κεντρικός της άξονας είναι η ανάλυση του ρυθμιστικού πλαισίου που εφαρμόζεται στην Ελλάδα. Ωστόσο, η σύντομη ανάλυση μερικών όρων που χρησιμοποιούνται σε διαφορετικές περιστάσεις θα μπορούσε να έχει ενισχυτικό ρόλο στην πληρέστερη κατανόηση και, κατ' επέκταση, οριοθέτηση του φαινομένου.

²² Dredge D. & Gyimóthy S., (2016), "Collaborative Economy and Tourism: Perspectives, Politics, Policies and Prospects

²³ Cannon B. & Chung H., 2014, A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies, 25

²⁴ Dredge D. & Gyimóthy S., (2016), "Collaborative Economy and Tourism: Perspectives, Politics, Policies and Prospects, 19-23

²⁵ Codagnone C. & Martens B., 2016, Scoping the Sharing Economy: Origins Definitions, Impact and Regulatory Issues, 6

Ένας όρος που εντοπίζεται είναι η «κατανάλωση βάσης» (Access based Consumption)²⁶, η οποία επικεντρώνεται στην μη μεταβίβαση της μόνιμης ιδιοκτησίας των αγαθών²⁷. Ένας άλλος όρος είναι το “Mesh” και θα μπορούσε να μεταφραστεί ως «Πλέγμα»²⁸. Στην περίπτωση αυτή η προσοχή της Gansky (2010) στρέφεται στην ποιότητα υπηρεσιών που απολαμβάνουν οι καταναλωτές²⁹. Άλλος όρος που επικεντρώνεται στη σκοπιά των καταναλωτών^{30,31} είναι η «Συνδεδεμένη Κατανάλωση» (Connected Consumption)³².

2.3.1.Ορισμοί Οικονομίας Διαμοιρασμού

Όσον αφορά τον όρο της «Οικονομίας Διαμοιρασμού» έχουν δοθεί αρκετοί διαφορετικοί ορισμοί οι οποίοι, πολλές φορές, έχουν λίγα σημεία σύγκλισης μεταξύ τους, αφού μεταβάλλονται ανάλογα με το είδος των δραστηριοτήτων, των συναλλαγών και των σχέσεων που επικεντρώνονται στην κάθε περίπτωση.

Για παράδειγμα, οι Cannon και Chung (2014) θεωρούν πως τρία κριτήρια πρέπει να πληρούνται: Το πρώτο κριτήριο είναι ο/η πάροχος να συνεχίσει να είναι ο ιδιοκτήτης του αγαθού ή ο/η φορέας της εργασίας της παρεχόμενης υπηρεσίας. Το δεύτερο κριτήριο είναι ο/η μετέχων/ουσα να ενοικιάζει μόνο το προϊόν ή την υπηρεσία. Το τρίτο είναι η συναλλαγή να συντελείται μέσω ψηφιακής πλατφόρμας³³. Άλλοι αναλυτές επίσης συνυπολογίζουν όσο το δυνατόν λιγότερα στοιχεία δομώντας ιδιαίτερα γενικούς ορισμούς, όπως «κάθε Αγορά που χρησιμοποιεί το διαδίκτυο ώστε να συγκεντρώσει το δίκτυα ιδιωτών που μοιράζονται ή ανταλλάσσουν τα υποχρησιμοποιούμενα αγαθά τους»³⁴.

²⁶ Bardhi F. & Eckhardt G., (2012), “Access-Based Consumption: The Case of Car Sharing, 881

²⁷ “Defined as transactions that can be market mediated but where no transfer of ownership takes place”, (Bardhi & Eckhardt, 2012: 881)

²⁸ Gansky L. 2010, The Mesh: Why the Future of Business is Sharing

²⁹ a new model is starting to take root and grow, one in which consumers have more choices, more tools, more information, and more power to guide those choices. (Gansky 2010)

³⁰ “We use the term Connected Consumption to describe many of the initiatives in the Sharing Economy from the consumer’s side” (Dubois et al., 2014: 96)

³¹ “Connected consumption is predicated on peer-to-peer relationships rather than existing market actors to mediate exchange” (Schor & Fitzmaurice, 2014: 4)

³² Dubois et al., 2014, New Cultures of Connection in a Boston Time Bank και Schor J. & Fitzmaurice C. 2014, Collaborating and Connecting: The emergence of the Sharing Economy

³³ Cannon B. & Chung H., 2014, A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies, 29

³⁴ Koopman et al., 2015, The Sharing Economy and Consumer Protection Regulation: The Case for Policy Change, 2

Στην ελληνική περίπτωση, η Οικονομία Διαμοιρασμού ορίζεται ως το «κάθε μοντέλο όπου οι ψηφιακές πλατφόρμες δημιουργούν μια ανοικτή αγορά για την προσωρινή χρήση αγαθών ή υπηρεσιών που συχνά παρέχουν ιδιώτες»³⁵. Όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια εκτενέστερα, αυτός είναι ένας ιδιαίτερα ευρύς ορισμός που, φαινομενικά τουλάχιστον, στόχο έχει να συμπεριλάβει όσο το δυνατόν περισσότερες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Πρόκειται όμως για έναν ορισμό ο οποίος δεν αποκλείει την ενεργό δράση επιχειρήσεων, επομένως και Business to Customer (B2C) υπηρεσίες.

Όμως, ο παραπάνω ορισμός έρχεται σε σύγκρουση με τη θέση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής. Ειδικότερα, σε γνωμοδοτική έκθεση της Επιτροπής αναφέρεται πως «τα τελικά μέρη στις εν λόγω συναλλαγές περίπλοκης τριμερούς διάρθρωσης είναι κυρίως «ομότιμοι» Peer to Peer (P2P) και ποτέ «επιχείρηση προς καταναλωτή» (B2C)»³⁶. Επιπλέον, το εθνικό νομικό πλαίσιο φαίνεται να έρχεται σε σύγκρουση και με την Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ειδικότερα με την παράγραφο 7 η οποία προβλέπει πως «Προκειμένου να εξασφαλιστούν η ασφάλεια δικαίου και η εμπιστοσύνη του καταναλωτή, η παρούσα οδηγία πρέπει να καθορίζει ένα σαφές γενικό πλαίσιο που να καλύπτει ορισμένες νομικές πτυχές του ηλεκτρονικού εμπορίου στην εσωτερική αγορά». Έτσι, ο εθνικός νόμος δυνητικά θα μπορούσε να προκαλέσει διαφοροποιήσεις στην εσωτερική αγορά και να δημιουργηθούν ζητήματα ανταγωνισμού.

Αυτό το χαρακτηριστικό της οικονομίας διαμοιρασμού, το γεγονός δηλαδή ότι απευθύνεται σε ομότιμους χρήστες (P2P), υπογραμμίζεται και από αρκετούς/ες ερευνητές/τριες. Υποστηρίζεται, εν προκειμένω, ότι αυτό το νέο μοντέλο επιχειρηματικότητας αρχίζει από έναν ιδιώτη και τελειώνει σε έναν άλλο, μέσω μιας –ψηφιακής– πλατφόρμας που παρέχεται από κάποια επιχείρηση³⁷. Το χαρακτηριστικό αυτό εμπεριέχεται και στον πληρέστερο, κατά τη γνώμη μου, ορισμό της «οικονομίας διαμοιρασμού» ως πρακτική στην οποία «ιδιώτης προς ιδιώτη (peer to peer) λαμβάνει, παρέχει ή μοιράζεται την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες μέσω κάποιας

³⁵ Παράγραφος 1, Άρθρο 111, Νόμος 4446/2016

³⁶ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, 2016, 2

³⁷ Demary V., 2015, Competition in the Sharing Economy, 3, ³⁷ Dubois et al., 2014, New Cultures of Connection in a Boston Time Bank και Schor J. & Fitzmaurice C. 2014, Collaborating and Connecting: The emergence of the Sharing Economy

διαδικτυακής πλατφόρμας³⁸³⁹». Η πληρότητα του εν λόγω ορισμού έγκειται στο ότι περικλείει αρκετές διαφορετικές εκφάνσεις του διαμοιρασμού.

2.3.2. Το Εύρος των Ορισμών

Οι πολύ συμπεριληπτικοί, νομικού τύπου, ορισμοί δεν λαμβάνουν υπόψη τα οικονομικά αποτελέσματα που έχουν οι διαφορετικού είδους πλατφόρμες στα δίκτυά τους. Ένας πολύ ευρύς ορισμός μπορεί να υποπέσει σε αδράνεια, να είναι πολύ αυστηρός ή να έχει πολλά κενά αλλά κυρίως να λειτουργεί εκ προοιμίου μεροληπτικά προς τα διαφορετικά είδη πλατφορμών⁴⁰. Τέτοιος ορισμός, θα μπορούσε να θεωρηθεί αυτός που δόθηκε στην Ελλάδα ή, σε μεγαλύτερο βαθμό αυτός της Γαλλίας⁴¹.

Άλλωστε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι οικονομικά συμφέρον για μία εταιρεία να υπάγεται στο πλαίσιο της οικονομίας διαμοιρασμού. Δεν είναι σπάνιο μία εταιρία να αυτοπροσδιορίζεται ως μετέχουσα της οικονομίας διαμοιρασμού χωρίς να καλύπτει όλες τις προϋποθέσεις. Επιπλέον, η έννοια της οικονομίας διαμοιρασμού προσδίδει μία θετική και προοδευτική χροιά στην επιχειρηματική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα πολλές επιχειρήσεις να διακηρύττουν πως μετέχουν αυτής, χωρίς όμως αυτό να ισχύει στην πράξη⁴². Χαρακτηριστικά ο ευρωπαϊκός Διευθυντής δημόσιας πολιτικής της Google είχε δηλώσει πως «στο τέλος, κατά κάποιον τρόπο όλες (οι εταιρείες) είμαστε πλατφόρμες»⁴³⁴⁴.

³⁸ Η μετάφραση έγινε από τον συγγραφέα. Ο αρχικός ορισμός ήταν «The peer to peer based activity of obtaining, giving, or sharing the access to goods and services, coordinated through community based online services»

³⁹ Hamary et al., 2015, The Sharing Economy: Why People Participate in the Collaborative Consumption?, 1

⁴⁰ Strowel A. & Vergote W. 2014, Digital Platforms: To Regulate or not to Regulate?, 6-7

⁴¹ «Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, ως ψηφιακές πλατφόρμες ορίζονται οι δραστηριότητες ταξινόμησης ή αναφοράς περιεχομένου, αγαθών ή υπηρεσιών που προσφέρονται ή διατίθενται ηλεκτρονικά από τρίτους, ή η ηλεκτρονική σύνδεση μεταξύ διαφόρων μερών για τους σκοπούς της πώλησης περιουσίας, η παροχή υπηρεσίας, την απλήρωτη υπηρεσία ή την ανταλλαγή ή κοινή χρήση ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας.» αρχικό κείμενο

«Sont qualifiées de plateformes en ligne, au sens du présent article, les activités consistant à classer ou référencer des contenus, biens ou services proposés ou mis en ligne par des tiers, ou de mettre en relation, par voie électronique, plusieurs parties en vue de la vente d'un bien, de la fourniture d'un service, y compris à titre non rémunéré, ou de l'échange ou du partage d'un bien ou d'un service. » (άρθρο L.111-5-1 Code de la consommation)(<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?cidTexte=LEGITEXT000006069565&idArticle=LEGIARTI000030993000>)

⁴² Codagnone C. & Martens B., 2016, Scoping the Sharing Economy: Origins Definitions, Impact and Regulatory Issues, 19

⁴³ Μετάφραση του συγγραφέα, αρχικό κείμενο «in the end, we are all platforms in some form or another»

⁴⁴ Strowel A. & Vergote W. 2014, Digital Platforms: To Regulate or not to Regulate?, 7

Έτσι, λοιπόν, οι υπερ-συμπεριληπτικοί ορισμοί τείνουν να ομαδοποιούν πρακτικές που μοιράζονται κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αλλά διαφέρουν σε πολλά άλλα. Πολλές φορές γίνεται σχεδόν αδύνατον να προσδιοριστεί ποιες ψηφιακές πλατφόρμες δεν ανήκουν στην οικονομία διαμοιρασμού. Αντίστοιχα αποτελέσματα όμως θα μπορούσε να έχει και ένας ορισμός ο οποίος βασίζεται σε ελάχιστα και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ο οποίος δυνητικά θα εξαιρούσε πλατφόρμες που όντως εκτελούν έργο διαμοιρασμού⁴⁵.

Οι πλατφόρμες στοχεύουν να παράξουν κέρδος από ένα αγαθό ή μία υπηρεσία που βρίσκεται σε αχρηστία ή υπο-χρησιμοποιείται. Τέτοιο αγαθό ή υπηρεσία θα μπορούσε να είναι ο ελεύθερος χρόνος⁴⁶, ένα διαμέρισμα⁴⁷, κεφάλαιο⁴⁸, είδη πολυτελείας ή τα προσωπικά δεδομένα⁴⁹. Αντιθέτως, σε ορισμένες περιπτώσεις εντοπίζονται ψηφιακές πλατφόρμες των οποίων ο προσανατολισμός είναι μη κερδοσκοπικός με αποτέλεσμα να απαιτούνται διαφοροποιημένα νομοθετικά πλαίσια για την ρύθμισή τους.

Τόσο στο ενωσιακό όσο και στο εθνικό δίκαιο οι διαφορές μεταξύ AirBnB και Uber είναι ξεκάθαρες. Η πρώτη μετέχει στην οικονομία διαμοιρασμού, ενώ η δεύτερη όχι. Πρέπει, λοιπόν, να ορισθεί ένα σαφές ρυθμιστικό πλαίσιο και για όσες πλατφόρμες πρόκειται να εισαχθούν από άλλες αγορές ή να αναπτυχθούν εντός των συνόρων.

Ως πρώτος βασικός άξονας διαφοροποίησης θα μπορούσε να τεθεί η ύπαρξη ή μη κερδοσκοπικών κινήτρων εκ μέρους των χρηστών. Ένας δεύτερος παράγοντας θα μπορούσε να είναι αν ο ίδιος ο χαρακτήρας των ψηφιακών πλατφορμών είναι κερδοσκοπικός ή όχι. Ένας τρίτος παράγοντας, τέλος, που θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη είναι το επιχειρηματικό μοντέλο των πλατφορμών. Τα επιχειρηματικά μοντέλα που συναντώνται στις ψηφιακές πλατφόρμες είναι τέσσερα. Το «ιδιώτης προς ιδιώτη» (P2P), «επιχείρηση προς ιδιώτη» (B2P), «επιχείρηση προς επιχείρηση» (B2B) και τέλος «κυβερνητική υπηρεσία προς κυβερνητική υπηρεσία» (G2G). Το τελευταίο μοντέλο σε πολλές ερευνητικές εργασίες δεν αναφέρεται, παρόλα αυτά έχουν αρχίσει

⁴⁵ Belk R., 2014, Sharing Versus Pseudo-Sharing in Web 2.0, Bardhi F. & Eckhardt G., 2012, Access-Based Consumption: The Case of Car Sharing και Codagnone C. & Martens B., 2016, Scoping the Sharing Economy: Origins Definitions, Impact and Regulatory Issues

⁴⁶ Π.χ. «TaskRabbit»

⁴⁷ Π.χ. «AirBnB» «Booking.com»

⁴⁸ Π.χ. «Funding Circle»

⁴⁹ Π.χ. «Facebook»

να εμφανίζονται και ψηφιακές πλατφόρμες που διαμεσολαβούν στην προσφορά υπηρεσιών μεταξύ κρατικών φορέων⁵⁰.

Συνοψίζοντας το εν λόγω ζήτημα, πριν ρυθμιστεί ένα φαινόμενο ή συντελεστεί η ανάλυση του ρυθμιστικού πλαισίου του είναι απαραίτητο να οριστεί και ο σκοπός της ρύθμισης. Μία οριζόντια ρυθμιστική προσέγγιση των ψηφιακών πλατφορμών θα μπορούσε να έχει –επιτυχημένη- εφαρμογή σε πολύ συγκεκριμένα πεδία. Για παράδειγμα σε αυτό της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της διασφάλιση ορθών εργασιακών πρακτικών⁵¹. Αντιθέτως, όταν η ρύθμιση ενός φαινομένου αφορά ειδικότερες περιπτώσεις, όπως είναι η διασφάλιση του ανταγωνισμού ή η φορολογική δικαιοσύνη, τότε απαιτούνται ελαστικότερες και πιο εξειδικευμένες μορφές ρύθμισης.

Προς το παρόν εντοπίζονται κυρίως οριζόντια ρυθμιστικά πλαίσια, όπως αυτό της Ελλάδας που αναλύθηκε παραπάνω και έχει φοροεισπρακτικό χαρακτήρα ή αυτό της Βαρκελώνης που στοχεύει στη ραγδαία μείωση των διαμερισμάτων που διατίθενται σε βραχυχρόνια μίσθωση. Πρόκειται για μία αυστηρή ρύθμιση των βραχυχρόνιων μισθώσεων⁵², καθιστώντας την πόλη σημείο αναφοράς. Ταυτόχρονα, όμως, είναι και μία πόλη με έντονο τουριστικό ενδιαφέρον, με την ειδοποιό διαφορά πως τα κτίρια της ήταν σχεδόν σε πλήρη χρήση ήδη από το 2011 (Γράφημα 2).

2.4. Η Οικονομία Διαμοιρασμού και Ψευδο-Διαμοιρασμού

Μερικοί/ες ερευνητές/ριες έχουν επιχειρήσει να διαχωρίσουν την οικονομία διαμοιρασμού σε δύο μεγάλες κατηγορίες αυτής που αποσκοπεί στο κέρδος και εκείνης που στοχεύει στην προσφορά. Για παράδειγμα, ο Russell Belk χρησιμοποιεί τους όρους «διαμοιρασμός» (Sharing) και «ψευδο-διαμοιρασμός» (Pseudo-Sharing), ενώ οι Dredge και Gyimóthy «καπιταλισμός πλατφόρμας» (platform capitalism) και «συνεργασία πλατφόρμας» (platform cooperative). Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθεί η πρώτη δέσμη όρων και η ανάλυση του Russell Belk.

Στον παραπάνω διαχωρισμό, ως πρώτο κριτήριο τίθεται το αίσθημα της κοινότητας και της συνείδησης έναντι σε αυτή. Ως παράδειγμα πραγματικού διαμοιρασμού χρησιμοποιούνται οι μικρές ομάδες διαμοιρασμού οχημάτων (car-sharing) που

⁵⁰ Cohealo, πρόκειται για εφαρμογή που δίνει την δυνατότητα στα νοσοκομεία να μοιράζονται τον ιατρικό εξοπλισμό τους.

⁵¹ Strowel A. & Vergote W. 2014, Digital Platforms: To Regulate or not to Regulate?, 7

⁵² Καταλονία/Βαρκελώνη, Airbnb.com (Απρίλιος 2019)

ονομάζονται Majorna και δραστηριοποιούνται στο Goteborg της Σουηδίας. Έκαστη αυτών των ομάδων κατέχει περίπου τριάντα οχήματα, τα οποία μοιράζονται κατά μέσο όρο τριακόσια άτομα. Το ιδιαίτερο σε αυτή την περίπτωση είναι πως οι μετέχοντες αυτών των ομάδων διεκπεραιώνουν και το σύνολο των εργασιών που απαιτούνται για την ομαλή λειτουργία των Majorna (καθαρισμός, συντήρηση οχημάτων/δικτύου). Έτσι γίνεται σαφές πως οι Majorna είναι πλατφόρμες οι οποίες δεν βασίζονται στην ιεραρχία και στη συγκέντρωση κερδών για την ομαλή λειτουργία τους, αλλά στο αίσθημα του «ανήκειν»⁵³.

Σε αντιδιαστολή με τις Majorna χρησιμοποιείται η αντίστοιχη «εμπορική» πλατφόρμα, Zipcar. Τα μέλη της εν λόγω πλατφόρμας δεν επιθυμούν να συναναστραφούν άλλους χρήστες, δεν έχουν το αίσθημα της κοινότητας και για την εύρυθμη λειτουργία του δικτύου και των οχημάτων βασίζονται στα εργαλεία παρακολούθησης και τιμωρίας της εφαρμογής⁵⁴. Όπως θα γίνει σαφές παρακάτω⁵⁵ πρόκειται για τα ίδια εργαλεία που επικαλούνται οι ερευνητές που δεν επιθυμούν κρατική παρέμβαση⁵⁶. Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, πρόκειται για μία πλατφόρμα που αξιοποιεί τα εργαλεία του διαμοιρασμού, όμως με κερδοσκοπικό στόχο αυτή τη φορά.

Το δεύτερο κριτήριο που τίθεται είναι η νομική φύση της κάθε πλατφόρμας. Στην περίπτωση αυτή, ο Belk χρησιμοποιεί το παράδειγμα του CouchSurfing⁵⁷, μιας πλατφόρμας με αρκετά εκατομμύρια χρήστες ανά τον κόσμο. Το CouchSurfing από το 2004 έως το 2010 λειτούργησε ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ενώ στην συνέχεια μετατράπηκε σε κερδοσκοπικό οργανισμό. Παρ' όλα αυτά, η φιλοξενία συνέχισε να παρέχεται δωρεάν. Αν και ο λόγος που γίνονται οι φιλοξενίες συνεχίζει να είναι αλτρουιστικός, η αλλαγή της νομικής υπόστασης της πλατφόρμας επέφερε ρήξη με αρκετές χιλιάδες χρηστών της.

Υποστηρίζεται, εν κατακλείδι, πως «Ο Διαμοιρασμός περιλαμβάνει τον εθελοντικό δανεισμό, συγκέντρωση και κατανομή πόρων, και την εξουσιοδοτημένη χρήση

⁵³ Belk R., 2014, Sharing Versus Pseudo-Sharing in Web 2.0

⁵⁴ Belk R., 2014, Sharing Versus Pseudo-Sharing in Web 2.0

⁵⁵ Κεφάλαιο 4.1

⁵⁶ Allen D. & Berg C., 2014, The Sharing Economy: How Over-Regulation Could Destroy an Economic Revolution, Allen D. & Wild D. 2018 Five Principles of Red Tape Reduction, Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators

⁵⁷ Πρόκειται για πλατφόρμα μέσω της οποίας συνδέονται οικοδεσπότες και επισκέπτες για δωρεάν φιλοξενία

δημόσιας περιουσίας, αλλά όχι ο δανεισμός και η ενοικίαση μέσω συμβολαίου ή η μη εξουσιοδοτημένη χρήση δημόσιας περιουσίας ή η καταπάτηση της».⁵⁸

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε πως ψευδό-διαμοιρασμό αποτελεί η κερδοσκοπική μακροχρόνια ή βραχυχρόνια ενοικίαση ή δανεισμός, οι διαδικτυακοί τόποι που αξιοποιούν τα δεδομένα των χρηστών και οι παραδοσιακές εμπορικές συναλλαγές που πραγματοποιούνται μέσω ψηφιακών πλατφορμών. Από την άλλη, πραγματικός διαμοιρασμός θα μπορούσε να θεωρηθεί ο ηθελημένος διαμοιρασμός περιεχομένου (πληροφορίες, φωτογραφίες, δεδομένα κ.α.), οι ανταλλαγές αγαθών σε πραγματικό χρόνο που συντελούνται μέσω ψηφιακών πλατφορμών, ο P2P διαδικτυακός διαμοιρασμός και τέλος η φιλοξενία που συντελείται μέσω ψηφιακής πλατφόρμας⁵⁹.

Παρ' όλο που η θέση του Belk όσον αφορά τον πραγματικό διαμοιρασμό και τον ψευδό-διαμοιρασμό φαίνεται ηθικά να ευσταθεί, στην παρούσα εργασία θα συνεχιστεί να αναφέρεται ως οικονομία διαμοιρασμού αυτό που ορίζει η ελληνική νομοθεσία. Η αναφορά στην παραπάνω θεωρία έγινε σκοπίμως, αφού σε δυνητικό ρυθμιστικό πλαίσιο που εξομοιώνει τις δύο κατηγορίες θα μπορούσε να λειτουργήσει ως χρυσή τομή.

2.5. Συμπεράσματα

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου ήταν η ανάδειξη όσο το δυνατόν περισσότερων μεταβλητών που είχαν καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας διαμοιρασμού και συνεχίζουν να την διαμορφώνουν. Η καταγραφή και διερεύνηση αυτών των μεταβλητών, αφενός την οριοθετεί και αφετέρου δίνει μία πρισματική εικόνα των διαφορετικών εκφάνσεων της ώστε να γίνει σαφέστερη η ρυθμιστική της πολυπλοκότητα.

Γνωρίζοντας τη γενεαλογία της οικονομίας διαμοιρασμού οι ρυθμιστές θα είναι σε πλεονεκτική θέση όσον αφορά την ταχύτητα αναπτυσσόμενη δράση των ψηφιακών πλατφορμών. Φαίνεται όμως πως το έργο των ρυθμιστών θα γίνει αρκετά πιο περίπλοκο αφού οι ψηφιακές πλατφόρμες τόσο εξαιτίας της διεύρυνσης των

⁵⁸ Belk R. (2007), "Why not Share Rather than Own, 127

⁵⁹ Belk R., 2014, Sharing Versus Pseudo-Sharing in Web 2.0, 11-16

επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων όσο και εξαιτίας των κοινωνικών μεταβολών που προκαλούν τους συμπαρασύρουν σε αχαρτογράφητα νερά.

Οι ψηφιακές πλατφόρμες γνώρισαν ευρεία αποδοχή καθώς κατάφεραν να δημιουργήσουν μία νέα Αγορά. Όμως, η ραγδαία τους εξάπλωση έχει αρχίσει να επιφέρει κορεσμό σε αυτό το –προ δεκαετίας παρθένο- πεδίο, αναδεικνύοντας έτσι τις έως τώρα κεκαλυμμένες αντιθέσεις. Παραδοσιακά, ως ανταγωνιστικές εκλαμβάνονται οι ψηφιακές πλατφόρμες που δραστηριοποιούνται σε ήδη κορεσμένους τομείς από την παραδοσιακή επιχειρηματικότητα. Αντιθέσεις και συγκρούσεις έχουν αρχίσει όμως να παρατηρούνται και εντός της κοινότητας των «ψηφιακών επιχειρηματιών», απόρροια της πολυμορφίας τους. Την ίδια στιγμή που πίσω από το προσωπείο της οικονομίας διαμοιρασμού επιχειρηματίες αποκομίζουν πενταψήφια ποσά ημερησίως,⁶⁰ εκπρόσωποι συλλόγων καλούν στη διατήρηση του ανθρώπινου προσώπου⁶¹ της.

Πλέον, τα ρυθμιστικά σώματα θα κληθούν να πάρουν θέση για όλες αυτές τις συγκρούσεις, επομένως θα ήταν χρήσιμο να προστεθεί στην ανάλυσή τους και το δίπολο διαμοιρασμός - ψευδοδιαμοιρασμός. Η ικανότητα, λοιπόν, των ρυθμιστικών σωμάτων να δομούν εύπλαστα και δυναμικά ρυθμιστικά πλαίσια ώστε να προστατέψουν το κοινωνικό σύνολο, αλλά και τις ψηφιακές πλατφόρμες από νέες αποτυχίες της αγοράς, είναι βαρύνουσας σημασίας.

⁶⁰ Barcelona AirBnB Host “Manages Rentals Worth 33,000 A Day”, The Guardian

⁶¹ Φαινόμενο «AirBnB»: Ευκαιρία ή Απειλή; (Τοποθέτηση της εκπροσώπου του Σ.Ο.ΔΙΑ, στο 18^ο λεπτό)

3. Το Παράδειγμα της AirBnB

Αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου είναι οι ψηφιακές πλατφόρμες που έχουν ως αντικείμενό τους τις βραχυχρόνιες μισθώσεις ακινήτων. Ως παράδειγμα-οδηγό έχει επιλεγεί η AirBnB, η μεγαλύτερη πλατφόρμα της συγκεκριμένης επιχειρηματικής δραστηριότητας την περίοδο που άρχισε η έρευνα. Την περίοδο που ολοκληρώνεται η έρευνα τον τίτλο αυτό διεκδικεί η Booking.com⁶². Η ταχύτατη ανάπτυξη των βραχυχρόνιων μισθώσεων έχει πολλαπλασιάσει τη χρήση κατοικιών ως τουριστικά καταλύματα. Αυτή η μεταβολή της χρήσης κτισμάτων που προβλεπόταν για κατοικίες έχει πυροδοτήσει έντονο διάλογο εντός και εκτός Ελλάδας. Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί μία περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης και, ακολούθως, μία εις βάθος ανάλυση του υφιστάμενου ρυθμιστικού πλαισίου των ψηφιακών πλατφορμών που δραστηριοποιούνται στις βραχυχρόνιες μισθώσεις ακινήτων.

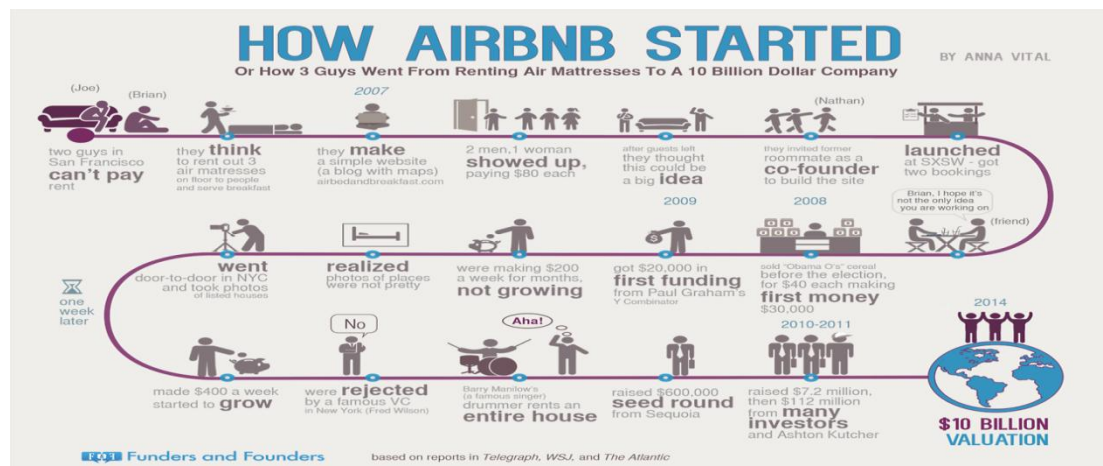
3.1. Ιστορική Αναδρομή της πλατφόρμας AirBnB

Η AirBnB ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 2008 στην πόλη του Σαν Φρανσίσκο. Την ιδέα συνέλαβαν οι Joe Gebbia, Brian Chesky και Nathan Blecharczyk, το προηγούμενο έτος, όταν και «ενοικίασαν» το σαλόνι τους σε μετέχοντες ενός επιστημονικού συνεδρίου⁶³. Όπως φαίνεται παραπάνω, στο Γράφημα 1, η πορεία της AirBnB ήταν ταχύτατη. Το ακρωνύμιο AirBnB, προέκυψε από τις λέξεις air-Bed and Breakfast. Η ιδέα του Bed and Breakfast, παρόλο που δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στην Ελλάδα, εκτός των συνόρων αποτελεί παλιά και προσοδοφόρα βιομηχανία⁶⁴.

⁶² Abril D. 2019, Booking is Beating AirBnB in Home Stays, Latest Number Show, Fortune.com

⁶³ AirBed 'n' Breakfast for Connecting '07

⁶⁴ Merchant V. et al., 2002, Bed Breakfast and Beyond Times.com

Εικόνα 2 Πηγή Weber & Burde 2016: 6

Η AirBnB ήταν αυτή που πήρε αυτή την ιδέα και την προσάρμοσε στη ψηφιακή πραγματικότητα του σήμερα, οδηγώντας στη γιγάντωση της βραχυχρόνιας μίσθωσης κατοικιών. Πλέον, συναντώνται αρκετές αντίστοιχες πλατφόρμες στη «ζούγκλα του διαδικτύου». Οι πλατφόρμες αυτές προσφέρουν αντίστοιχο προϊόν, όπως η HomeAway ή πιο θεματικό προϊόν απευθυνόμενες σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι η MisterBnB⁶⁵ και πολύ πρόσφατα, η νέα υπηρεσία του ξενοδοχειακού κολοσσού Marriott, «Homes and Villas»⁶⁶. Όμως η AirBnB κυριάρχησε, καθώς η επιτυχία και, κατ' επέκταση, η παγίωση, μίας καινοτόμου ιδέας στη ψηφιακή οικονομία έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται μία τάση να ακολουθείται αυτή η πρακτική, αλλά το προβάδισμα να παραμένει σε εκείνους που την υιοθέτησαν πρώτοι.⁶⁷

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει η ταχύτητα με την οποία παλαιότερες ψηφιακές πλατφόρμες και επιχειρήσεις παραδοσιακού τύπου μεταβάλλουν ή εμπλουτίζουν το πεδίο δραστηριότητάς τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Booking και τα ξενοδοχεία Marriott. Η Booking.com, portal ενοικίασης για δωμάτια ξενοδοχείου, πρόσθεσε και βραχυχρόνιες μισθώσεις⁶⁸ κάτι στο οποίο προχώρησε και η Marriott⁶⁹. Βέβαια, αυτή η «σύγκρουση» των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων είναι

⁶⁵ Πρόκειται για πλατφόρμα που προσφέρει υπηρεσίες βραχυχρόνιας μίσθωσης κατοικίας σε ΛΟΑΤΚΙΑ+ άτομα.

⁶⁶ Προσφέρονται περί τις 2000 πολυτελείς κατοικίες σε τουριστικά θέρετρα, Marriott International Launches Home Rentals in Over 100 Markets

⁶⁷ Καστέλς Μ., 2005, Ο Γαλαξίας του Διαδικτύου: Στοχασμοί για το Διαδίκτυο, τις Επιχειρήσεις και την Κοινωνία

⁶⁸ Καταχωρήσεις Bed and Breakfast στο Booking.com

⁶⁹ Marriott International Launches Home Rentals in Over 100 Markets, Marriott.com

αμφίδρομη, αφού δεν ωθούν μόνο οι νεοφυείς επιχειρήσεις τις παλαιότερες σε νέα επιχειρηματικά μοντέλα, αλλά και το αντίστροφο. Πλέον, και η AirBnB επεκτείνει τις επιχειρηματικές της δραστηριότητες και πιο συγκεκριμένα στον ξενοδοχειακό τομέα⁷⁰.

Καθοριστικό ρόλο στην επιτυχία της AirBnB μεταξύ «γιγάντων» που κατέχουν τεράστια κεφάλαια, αποδίδεται – εν μέρει- στον καινοτόμο τρόπο που προσφέρει το προϊόν της. Ως πλατφόρμα που μετέχει στην οικονομία του διαμοιρασμού, αναγνωρίζεται ο διαμεσολαβητικός της ρόλος και χαίρει ευνοϊκότερης μεταχείρισης από τα ρυθμιστικά σώματα, ως υπηρεσία της Κοινωνίας της Πληροφορίας (ΚτΠ)⁷¹. Αυτό σημαίνει πως οι πάροχοι (hosts) και οι ενοικιαστές (guests), έρχονται σε συνεννόηση μέσω αυτής, χωρίς όμως αυτή να ορίζει το προσφερόμενο προϊόν. Βέβαια, λειτουργεί καθοδηγητικά προς τους παρόχους υπηρεσιών προτείνοντας τους ενδεχόμενες τιμές (σε συνάρτηση με τις προσφερόμενες, υπηρεσίες, περιοχή καταλύματος κ.α.) μέσω του ψηφιακού εργαλείου smart pricing.⁷²

3.2. Το ρυθμιστικό πλαίσιο των βραχυχρόνιων μισθώσεων

3.2.1. Η οριοθέτηση των βραχυχρόνιων μισθώσεων

Παρόλο που στην Ελλάδα οι πρώτες καταχωρήσεις ακινήτων σε πλατφόρμες βραχυχρόνιας μίσθωσης έγιναν τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 2010, το πρώτο ολοκληρωμένο ρυθμιστικό πλαίσιο ήρθε το 2016. Το ρυθμιστικό πλαίσιο των βραχυχρόνιων μισθώσεων και, κατ' επέκταση της AirBnB, αντλείται τόσο από το εθνικό δίκαιο όσο και από το ενωσιακό. Ειδικότερα, οι εθνικοί νόμοι που σχετίζονται με τις βραχυχρόνιες μισθώσεις είναι κυρίως ο Ν.4446/2016 και οι Ν.4465/2017 και 4472/2017, που δρουν συμπληρωματικά του πρώτου. Όσον αφορά την Ε.Ε., αντλούνται ρυθμίσεις από διαφορετικά σώματα, όπως είναι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή.

Στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 111 του Ν.4446/2016, η οποία αργότερα τροποποιήθηκε με το άρθρο 84 του 4472/2017, ορίζονται οι βασικοί όροι που

⁷⁰ Not just homes any more: Airbnb expands into hotels and luxury spots, Guardian

⁷¹ Άρθρο 2 της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2000/31/ΕΚ και Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα Δ.Ε.Ε. της 30^{ης} Απριλίου 2019 υπόθεση C-390/18

⁷² Harriet T., 2015, AirBnB Launches “Smart Pricing” for Hosts

εντοπίζονται στο πλαίσιο της βραχυχρόνιας μίσθωσης. Έτσι, λοιπόν, για τους σκοπούς του παρόντος νόμου ορίζει την έννοια του «ακινήτου», την «οικονομία διαμοιρασμού» τις «ψηφιακές πλατφόρμες», την «βραχυχρόνια μίσθωση» και τέλος την έννοια του «διαχειριστή ακινήτου»⁷³. Ως ακίνητο ορίζεται: «το διαμέρισμα, η μονοκατοικία, εξαιρουμένων των μονοκατοικιών οι οποίες έχουν χαρακτηριστεί ως τέτοιες λόγω της κατάργησης της σύστασης οριζόντιας ιδιοκτησίας, οποιαδήποτε άλλη μορφή οικήματος με δομική και λειτουργική αυτοτέλεια, τα δωμάτια εντός διαμερισμάτων ή μονοκατοικιών.» Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ως οικονομία διαμοιρασμού ορίζεται «κάθε μοντέλο όπου οι ψηφιακές πλατφόρμες δημιουργούν μια ανοικτή αγορά για την προσωρινή χρήση αγαθών ή υπηρεσιών που συχνά παρέχουν ιδιώτες». Στη συνέχεια, ως ψηφιακές πλατφόρμες ορίζονται «οι ηλεκτρονικές, διμερείς ή πολυμερείς αγορές, όπου δύο ή περισσότερες ομάδες χρηστών επικοινωνούν μέσω διαδικτύου με τη μεσολάβηση του διαχειριστή της πλατφόρμας προκειμένου να διευκολυνθεί μία συναλλαγή μεταξύ τους». Επιπλέον, ως βραχυχρόνια μίσθωση ορίζεται «η μίσθωση ακινήτου που συνάπτεται μέσω των ψηφιακών πλατφορμών για συγκεκριμένη χρονική διάρκεια, μικρότερη του έτους». Τέλος, ως διαχειριστής ακινήτου βραχυχρόνιας μίσθωσης «ορίζεται το φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή κάθε είδους νομική οντότητα, που αναλαμβάνει την διαδικασία ανάρτησης ακινήτου στις ψηφιακές πλατφόρμες με σκοπό την βραχυχρόνια μίσθωση και γενικά μεριμνά για την βραχυχρόνια μίσθωση του ακινήτου. Διαχειριστής ακινήτου δύναται να είναι είτε κύριος του ακινήτου ή νομέας ή επικαρπωτής ή υπεκμισθωτής ή τρίτος».

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως δίνεται νομίμως η δυνατότητα αξιοποίησης υπηρεσιών τρίτων διαχείρισης των ακινήτων που τίθενται σε πλατφόρμες βραχυχρόνιας μίσθωσης. Προβλέπεται ότι «Ο κύριος του ακινήτου ή ο νομέας ή ο επικαρπωτής ή ο υπεκμισθωτής εφόσον αναθέτει σε τρίτο τη διαχείριση του ακινήτου του με σκοπό τη βραχυχρόνια μίσθωση, έχει υποχρέωση υποβολής Δήλωσης Πληροφοριακών Στοιχείων Μίσθωσης Ακίνητης Περιουσίας στην οποία θα καταχωρήσει τα στοιχεία του διαχειριστή του ακινήτου. Σε περίπτωση μη υποβολής αυτής, θεωρείται ο ίδιος διαχειριστής του ακινήτου»⁷⁴

⁷³ Παράγραφος 1 Άρθρο 111 Νόμος 4446/2016

⁷⁴ Παράγραφος 4α' Άρθρο 111 Νόμος 4446/2016

Δυνατότητα βραχυχρόνιας μίσθωσης μέσω ψηφιακών πλατφορμών μπορεί να αποκτηθεί μόνο όταν ο διαχειριστής του ακινήτου είναι εγγεγραμμένος στο Μητρώο Ακινήτων Βραχυχρόνιας Διαμονής της Α.Α.Δ.Ε. και ο αριθμός εγγραφής συνοδεύει το ακίνητο σε κάθε ψηφιακή πλατφόρμα που μετέχει της οικονομίας διαμοιρασμού και κάθε δημόσια ανάρτηση του. Όμως, από την υποχρέωση εγγραφής στο Μητρώο Ακινήτων Βραχυχρόνιας Διαμονής εξαιρούνται όσοι διαχειριστές έχουν λάβει Ειδικό Σήμα Λειτουργίας (Ε.Σ.Λ) τουριστικού καταλύματος⁷⁵. Αντιστοίχως, και σε αυτή την περίπτωση είναι υποχρεωτική η αναγραφή του Ε.Σ.Λ σε οποιαδήποτε ψηφιακή πλατφόρμα της οικονομίας του διαμοιρασμού ή σε άλλη δημόσια ανάρτηση⁷⁶.

Επιπλέον, προβλέπονται κάποιοι περιορισμοί στη βραχυχρόνια μίσθωση κατοικιών: «Δεν επιτρέπεται η καταχώρηση περισσότερων των δύο (2) ακινήτων ανά Α.Φ.Μ. δικαιούχου εισοδήματος. Το ακίνητο έχει εμβαδό τουλάχιστον εννέα (9) τετραγωνικών μέτρων και διαθέτει φυσικό φωτισμό, αερισμό και θέρμανση. Το ακίνητο έχει λάβει όλες τις νόμιμες οικοδομικές άδειες ή έχει διατηρηθεί σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3843/2010 (Α' 62) ή έχει υπαχθεί στις ρυθμίσεις του άρθρου 24 του ν. 4014/2011 (Α' 209). Η μίσθωση εκάστου ακινήτου δεν υπερβαίνει τις ενενήντα (90) ημέρες ανά ημερολογιακό έτος. Για νησιά κάτω των δέκα χιλιάδων (10.000) κατοίκων η μίσθωση εκάστου ακινήτου δεν υπερβαίνει τις εξήντα (60) ημέρες ανά ημερολογιακό έτος. Υπέρβαση της διάρκειας του προηγούμενου εδαφίου, των ενενήντα (90) και εξήντα (60) ημερών αντίστοιχα, επιτρέπεται εφόσον το συνολικό εισόδημα του εκμισθωτή ή υπεκμισθωτή, από το σύνολο των ακινήτων που διαθέτει προς εκμίσθωση ή υπεκμίσθωση, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος περί οικονομίας διαμοιρασμού, δεν ξεπερνά τις δώδεκα χιλιάδες (12.000) ευρώ κατά το οικείο φορολογικό έτος.⁷⁷» Παρόλα αυτά, αυτοί οι περιορισμοί δεν τέθηκαν ποτέ σε ισχύ, αλλά παραμένουν ανενεργοί έως ότου ενεργοποιηθούν με έκδοση Κ.Υ.Α. των Υπουργών Οικονομίας και Ανάπτυξης, Οικονομικών και Τουρισμού.⁷⁸

Τέλος, σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει τεθεί στο Δ.Ε.Ε. το προδικαστικό ερώτημα με αριθμό C390-18 από τις γαλλικές δικαστικές αρχές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Szpunar που αναγνωρίζει πως η

⁷⁵ Άρθρα 1-4 του Ν. 4276/2014 και Παραγράφου 5 Άρθρου 46 Νόμου 4179/2013

⁷⁶ Παράγραφος 2α Άρθρο 111 Νόμος 4446/2016

⁷⁷ Παράγραφος 2 β' έως ε' Άρθρο 111 Νόμος 4446/2016

⁷⁸ Άρθρο 84 Νόμος 4472/2017

AirBnB εκτελεί διαμεσολαβητικό έργο⁷⁹, ως υπηρεσία της ΚτΠ και είναι βασισμένη κυρίως σε δύο άρθρα της Οδηγίας 2000/31/EK. Η εν λόγω οδηγία ρυθμίζει την λειτουργία των υπηρεσιών ΚτΠ και ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με το Π.Δ. 131/2003. Ο Γενικός Εισαγγελέας, αναφέρει πως πρόκειται για μία διαμεσολαβητική πλατφόρμα που συνδέει πάροχο και επισκέπτη χωρίς να ασκεί έλεγχο στην ίδια τη διαδικασία. Αντίστοιχα, και η Οδηγία 2000/31/EK αναγνωρίζει πως οι υπηρεσίες της ΚτΠ δεν φέρουν ευθύνη για το περιεχόμενο που φέρουν, ούτε για τις πληροφορίες που ανταλλάσσουν οι χρήστες τους⁸⁰. Ολοκληρώνοντας, αναφέρει πως η εφαρμογή του εθνικού νομικού πλαισίου της Γαλλίας δυνητικά θα εμποδίσει την ελεύθερη διακίνηση της πληροφορίας, κάτι που έρχεται σε σύγκρουση με την Ευρωπαϊκή Οδηγία η οποία προβλέπει, πως ως υπηρεσία ΚτΠ δεν χρειάζεται αδειοδότηση για τη δραστηριότητά της, ώστε να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη κυκλοφορία των υπηρεσιών εντός των εσωτερικών συνόρων της Ένωσης⁸¹.

3.2.2. Το Φορολογία Πλαίσιο των Βραχυχρόνιων Μισθώσεων

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο στόχος του ρυθμιστικού πλαισίου για τις βραχυχρόνιες μισθώσεις φαίνεται να είναι κυρίως φοροεισπρακτικός. Σύμφωνα με το άρθρο 39 του Ν. 4172/2013 η φορολογική μεταχείριση του εισοδήματος από βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στο πλαίσιο της οικονομίας διαμοιρασμού ορίζεται η εξής: «Το εισόδημα που αποκτάται, από φυσικά πρόσωπα, από τη βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτου της οικονομίας διαμοιρασμού είναι εισόδημα από ακίνητη περιουσία και εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 39 και της παρ. 4 του άρθρου 40 του ν. 4172/2013, όπως ισχύουν, εφόσον τα ακίνητα εκμισθώνονται επιπλωμένα χωρίς την παροχή οποιασδήποτε υπηρεσίας πλην της παροχής κλινοσκεπασμάτων». Όταν παρέχονται επιπλέον υπηρεσίες, τότε λογίζεται ως εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα⁸². Η φορολογία που επιβάλλεται είναι κλιμακούμενη ανάλογα με το εισόδημα που αποκομίζεται. Συνεπώς, σύμφωνα με το άρθρο 40 του Κ.Φ.Ε., το ετήσιο εισόδημα από ακίνητη περιουσία φορολογείται με την ακόλουθη κλίμακα:

⁷⁹ Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα Δ.Ε.Ε. υπόθεση C-390/18, Press release No 51/19, 30 Απριλίου 2019

⁸⁰ Άρθρο 12 της Οδηγίας 2000/31/EK

⁸¹ Άρθρα 3 και 4 της Οδηγίας 2000/31/EK

⁸² Παράγραφος 2στ' Άρθρο 111 Νόμος 4446/2016

- 0 – 12.000 ευρώ: 15%
- 12.0001 – 35.000 ευρώ: 35%
- 35.001 ευρώ και άνω: 45%

Όσον αφορά την επιχειρηματική δραστηριότητα το άρθρο 111 του Ν.4446/16, και όπως αυτό τροποποιήθηκε από το άρθρο 84 του Ν.4472/2017, λαμβάνει υπόψη τι παρέχεται και όχι από ποιον παρέχεται. Ειδικότερα προβλέπει ότι: «Σε περίπτωση που παρέχονται οποιεσδήποτε άλλες υπηρεσίες, το εισόδημα αυτό φορολογείται ως προερχόμενο από επιχειρηματική δραστηριότητα του άρθρου 21 του ν. 4172/2013, όπως ισχύει. Το εισόδημα που αποκτάται από νομικά πρόσωπα ή νομικές οντότητες, από τη βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτου της οικονομίας διαμοιρασμού, όπως ορίζεται στην προηγούμενη παράγραφο, θεωρείται εισόδημα από ακίνητη περιουσία.[...]. Το εισόδημα που αποκτάται στο πλαίσιο των διατάξεων του άρθρου 39Α του ν. 4172/2013 απαλλάσσεται του ΦΠΑ. Οι μισθωτές κατοικιών με βραχυχρόνια μίσθωση απαλλάσσονται του τέλους διαμονής».

Έτσι, γίνεται σαφές ότι όποιος μισθώνει κατοικία παρέχοντας ταυτόχρονα και επιπλέον υπηρεσίες υπάγεται τόσο σε ΦΠΑ όσο και σε φόρο διαμονής, γιατί δεν πρόκειται πλέον για γνήσια βραχυχρόνια μίσθωση, αλλά για επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο φόρος διαμονής βαρύνει τον χρήστη της πλατφόρμας που έκανε χρήση της υπηρεσίας και διαμορφώνεται ως εξής:

- Ενοικιαζόμενα επιπλωμένα δωμάτια: 0,50€
- Ξενοδοχεία 1-2 αστέρων: 0,50€
- Ξενοδοχεία 3 αστέρων: 1,50€
- Ξενοδοχεία 4 αστέρων: 3,00€
- Ξενοδοχεία 5 αστέρων: 4,00€

Διαβάζοντας κανείς τα συνοδευτικά έγγραφα του Νόμου 4446/2016 θα συνειδητοποιήσει πως τόσο οι περιορισμοί όσο και η φορολογία αρχικώς λειτουργούσαν ως δικλίδες ασφαλείας για την προστασία των μικρών τουριστικών επιχειρήσεων ενοικίασης καταλυμάτων⁸³.

⁸³ Αιτιολογική Έκθεση ν.4446/2016 σελ. 219, Σχέδιο Νόμου 4446/2016 και Έκθεση Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους σελ. 22

3.2.3. Οι Αδυναμίες Ρυθμιστικού Πλαισίου

Το ρυθμιστικό πλαίσιο των βραχυχρόνιων μισθώσεων παρουσιάζει αρκετές αδυναμίες, κάτι βέβαια που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εύλογο καθώς πρόκειται για την πρώτη εγχώρια ρυθμιστική απόπειρα των ψηφιακών πλατφορμών βραχυχρόνιας μίσθωσης. Όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, θα ήταν ιδιαίτερη χρήσιμη μία εκτενέστερη οριοθέτηση του –προς ρύθμιση– φαινομένου. Αυτό θα δώσει την δυνατότητα κατασκευής πιο δυναμικών νόμων που δυνητικά θα εναρμονιστούν με τις ταχύτατα εξελισσόμενες επιχειρηματικές πρακτικές των πλατφορμών. Ειδικότερα, όμως, εντοπίζονται και ορισμένες ακόμα αδυναμίες.

Αρχικά, ο στόχος του ρυθμιστικού πλαισίου για τις βραχυχρόνιες μισθώσεις παραπάνω χαρακτηρίστηκε ως φοροεισπρακτικός, καθώς επιτρέπει χωρίς περιορισμούς την ενασχόληση με τη βραχυχρόνια μίσθωση κατοικιών. Εκτός της χαμηλής φορολογίας, επιτρέπεται η διαχείριση ακινήτων από τρίτες εταιρίες, την ίδια στιγμή που οι λοιπές περιοριστικές διατάξεις παραμένουν ανενεργές από τη στιγμή που δεν έχει εκδοθεί η απαιτούμενη Κ.Υ.Α. Μέσα από ένα τέτοιο ρυθμιστικό πλαίσιο, χάνεται η P2P δραστηριότητα, όπως ορίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία⁸⁴⁸⁵, καθώς επιτρέπεται η διαχείριση ακινήτων από τρίτες εταιρίες. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως σε παγκόσμιο επίπεδο οι εγγεγραμμένοι χρήστες σε ψηφιακές πλατφόρμες με τις περισσότερες καταχωρήσεις ακινήτων είναι εταιρείες διαχείρισης ακινήτων. Αυτές οι εταιρείες διαχειρίζονταν πολλά διαφορετικά ακίνητα, από σπίτια και διαμερίσματα έως ξενοδοχεία, και πλέον διαχειρίζονται και σπίτια ιδιωτών που δραστηριοποιούνται στη βραχυχρόνια μίσθωση⁸⁶. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα.

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, η AirBnB άρχισε ως μία πλατφόρμα BnB παρόλα αυτά έχει μετεξελιχτεί σε έναν νέο τρόπο αξιοποίησης της ακίνητης περιουσίας. Στην Αθήνα, για παράδειγμα, εκ των 9,122 καταχωρήσεων στην πλατφόρμα του AirBnB, το 87.8% (8.012) είναι αυτόνομες οικίες, ενώ μόλις το 12% (1.055) των καταχωρήσεων πρόκειται για δωμάτιο σε ήδη χρησιμοποιούμενο

⁸⁴ Demary V., 2015, “Competition in the Sharing Economy”, 3

⁸⁵ Hamary et al., 2015, “The Sharing Economy: Why People Participate in the Collaborative Consumption?”, 1

⁸⁶ Cannon B. & Chung H., 2014, “A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies”, 33

οίκημα⁸⁷. Με αυτά τα στατιστικά είναι προφανές πως οι Έλληνες πολίτες εκλαμβάνουν τη βραχυχρόνια μίσθωση ως μία ακόμα επαγγελματική δραστηριότητα. Αντιθέτως, σε παγκόσμια κλίμακα, σύμφωνα με τα στοιχεία της ίδιας της Airbnb, το ποσοστό όσων «οικοδεσποτών» μοιράζονται το σπίτι που διαμένουν αγγίζει το 81%⁸⁸. Έτσι, γίνεται σαφές πως δεν πρόκειται για ιδιώτες οι οποίοι συμμετέχουν τις ψηφιακές πλατφόρμες για να εξασφαλίσουν κάποιο επιπλέον εισόδημα ή πληρότητα των ακινήτων τους το διάστημα που δεν αξιοποιείται από τους/τις ίδιους/ες, αλλά οργανωμένη επιχειρηματική δραστηριότητα. Φαίνεται ως ένα ζήτημα που έχει κινητοποιήσει ήδη τα ρυθμιστικά σώματα και έχει συγκροτηθεί αντίστοιχη επιτροπή⁸⁹.

Ακολούθως, διαφαίνεται μία ελλιπής δράση των όποιων ελεγκτικών σωμάτων, αφού πολλοί χρήστες συνεχίζουν να φοροδιαφεύγουν. Παρόλο που στις 30 Αυγούστου 2018 άρχισε η λειτουργία του «Μητρώου Ακινήτων Βραχυχρόνιας Μίσθωσης» που είχε προαναγγελθεί Ν.4446/16 και ολοκληρώθηκε στις 30 Νοεμβρίου του 2018. Η Α.Α.Δ.Ε. μετά την ολοκλήρωση των εγγραφών στο μητρώο προέβη σε ελέγχους, όπως προβλέπεται στην Παράγραφο 6 του Άρθρου 11 του Ν.4446/2016, των ακινήτων που μισθώνονται μέσω ψηφιακών πλατφορμών. Οι πρώτοι δειγματοληπτικοί έλεγχοι έγιναν με διασταύρωση στοιχείων που συλλέγονται από τις πλατφόρμες. Παρόλα αυτά φαίνεται πως πρέπει να ενταθούν αυτοί οι έλεγχοι, αφού από τους 50 ελέγχους που έγιναν, στους 38 δεν είχε δηλωθεί μέρος ή ολόκληρο το εισόδημα από βραχυχρόνια μίσθωση κατοικίας.⁹⁰ Επιπλέον, είναι σημαντικός αριθμός εκείνων των ιδιοκτητών που επιλέγουν να μην δηλώσουν τα ακίνητα τους στο Μητρώο και να τα διαθέτουν παράνομα⁹¹. Συμπερασματικά, αφενός τα ελεγκτικά σώματα οφείλουν να εντείνουν τους ελέγχους που διεξάγουν και αφετέρου οι πλατφόρμες πρέπει να συμμορφωθούν με το νομικό πλαίσιο και να μην κάνουν δεκτά καταλύματα που δεν φέρουν αριθμό του Μητρώου ή Ε.Σ.Λ.

Κλείνοντας, αυτές οι αδυναμίες δυνητικά θα αναδυθούν και σε άλλες περιπτώσεις στο μέλλον, αν το νομοθετικό πλαίσιο των βραχυχρόνιων μισθώσεων ακινήτων συνεχίσει να είναι τόσο ευρύ. Η θέση ορισμένων μελετητών είναι πως τέτοιου τύπου

⁸⁷ Στοιχεία από insideairbnb.com

⁸⁸ Η Οικονομική Επίδραση του Home Sharing σε διάφορες Πόλεις του Κόσμου, Airbnb.com

⁸⁹ «Έρχονται Κόφτες στις Μισθώσεις Τύπου Airbnb», 25/2/2019, Καθημερινή

⁹⁰ Η Α.Α.Δ.Ε. ξεκίνησε τους Ελέγχους στα Airbnb, 8/4/2019, BnBnews.gr

⁹¹ «Ξέχασαν» να Δηλώσουν τα Airbnb 35000 Ιδιοκτήτες, 26/1/2019, Καθημερινή

ρυθμίσεις εξυπηρετούν περισσότερο φοροεισπρακτικούς σκοπούς και αδυνατούν να αντιμετωπίσουν νέες προκλήσεις⁹². Για παράδειγμα, αν οι κερδοσκοπικές πλατφόρμες (AirBnB, Booking) υπόκεινται στους ίδιους ρυθμιστικούς κανονισμούς με εκείνες των οποίων ο χαρακτήρας προσιδιάζει περισσότερο σε κοινωνική δράση παρά σε επιχειρηματική δραστηριότητα (FairBnB⁹³, Couchsurfing), δεν θα έχουμε μία άλλου τύπου καταστρατήγηση της καινοτομίας;

3.2.4. Η Πολυπλοκότητα της Ρύθμισης των Βραχυχρόνιων Μισθώσεων

Θα μπορούσαν να αναφερθούν διάφορες αιτίες για τις παραπάνω ρυθμιστικές αστοχίες, παρόλα αυτά ιδιαίτερο ρόλο έχουν οι εξωτερικότητες που σχετίζονται με τη βραχυχρόνια μίσθωση και, κατ' επέκταση, η πολυπλοκότητα που εμφανίζουν τα εμπλεκόμενα δίκτυα. Μία προσέγγιση εταιρειών-κράτους θα οδηγούσε σε επιδερμικά πορίσματα για τις ρυθμιστικές πολιτικές. Άλλωστε, είναι συχνό φαινόμενο η δόμηση δημόσιας δράσης να προκύπτει από μία σύγκρουση αντίρροπων αφηγήσεων για το ίδιο φαινόμενο. Μία σύγκρουση κατά την οποία οι διάφοροι δρώντες αξιοποιούν τα διάφορα μέσα που διαθέτουν ώστε να εντάξουν τα αιτήματά τους στην τρέχουσα πολιτική ατζέντα⁹⁴.

Όπως θα αναφερθεί και στο επόμενο κεφάλαιο, στην περίπτωση των αστικών μετακινήσεων τα εμπλεκόμενα δίκτυα είναι ξεκάθαρα. Το Κράτος, το συνδικάτο των οδηγών ταξί, οι διαμεσολαβητικές εταιρείες και η ίδια η Uber φαίνεται να είναι οι κύριοι παίκτες. Στην περίπτωση της βραχυχρόνιας μίσθωσης, οι παίκτες φαίνεται να εκτείνονται σε όλο το φάσμα του κοινωνικού ιστού, ακόμα και σε πεδία επιχειρηματικής δραστηριότητας που δεν ήταν παραδοσιακά συνδεδεμένα με την τουριστική βιομηχανία. Αυτό βέβαια, θα μπορούσε να αποδοθεί στην ευρύτερη μεταβολή του τουριστικού προϊόντος που έχει απήχηση.

Οι πλατφόρμες βραχυχρόνιας μίσθωσης, μεταξύ των οποίων και η AirBnB, τονώνουν την οικονομία των περιοχών όπου συγκεντρώνονται ακίνητα προς διάθεση. Η ίδια η εταιρεία υποστηρίζει⁹⁵ πως όσοι την επιλέγουν μένουν για περισσότερο καιρό και

⁹² Strowel A. & Vergote W. (2014), "Digital Platforms: To Regulate or not to Regulate?", 7

⁹³ Ψηφιακή πλατφόρμα βραχυχρόνιας μίσθωσης, κοινωνικού χαρακτήρα

⁹⁴ Muller P. & Sured Y. (2002), «Η Ανάλυση των Πολιτικών του Κράτους, 97

⁹⁵ Η Οικονομική Επίδραση του Home Sharing σε διάφορες Πόλεις του Κόσμου, Airbnb.com

ξοδεύουν περισσότερα χρήματα στους τόπους προορισμού, τα οποία παραμένουν σε μεγαλύτερο βαθμό στις γειτονίες υποδοχής, ενισχύοντας έτσι τις τοπικές επιχειρήσεις.⁹⁶ Επίσης, γύρω από τις βραχυχρόνιες μισθώσεις δραστηριοποιούνται και επαγγελματίες διαφορετικών κλάδων, σχετικών με την ανακαίνιση, διαχείριση, καθαρισμό και διαφήμιση των ακινήτων. Συγκεκριμένα στην Αθήνα το 2018, υπολογίζεται πως οι πλατφόρμες βραχυχρόνιας μίσθωσης προσέλκυσαν περί τους 340.000 ταξιδιώτες και τα έσοδα από αυτούς άγγιξαν τα 90 εκατομμύρια ευρώ⁹⁷.

Χάρη στη βραχυχρόνια μίσθωση ανθίζουν επαγγελματικοί κλάδοι που είχαν μαραζώσει κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, όπως οι οικοδομικές και μεσιτικές εργασίες. Όπως χαρακτηριστικά έχει λεχθεί «Αυτό είναι καλό για την χώρα μας γιατί έχουμε μαζική ανακαίνιση κατοικιών, κάτι που είχε ξεχαστεί στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Όπου εκεί δεν έχουμε ούτε κατασκευή καινούργιων κατοικιών για νοίκιασμα ούτε ανακαίνιση⁹⁸». Ενώ τα μεσιτικά γραφεία, σε συνδυασμό με τη θέσπιση του θεσμού της Golden Visa, βρήκαν νέο πελατολόγιο και δεν είναι λίγες οι φορές άλλαξαν ή εμπλούτισαν την δραστηριότητά τους. Πλέον συνεργάζονται και κατόπιν της πώλησης του ακινήτου, καθώς συχνά μετά την αγορά και ανακαίνιση του κτηρίου οι ξένοι επενδυτές δεν ενδιαφέρονται για κάποια άλλη χρήση⁹⁹.

Άλλη μία διαφορά που εντοπίζεται μεταξύ των πλατφορμών των βραχυχρόνιων μισθώσεων και εκείνων των αστικών μετακινήσεων με Ε.Ι.Χ., είναι πως για τις πρώτες έχουν ιδρυθεί σύλλογοι με σκοπό τη διεκδίκηση και το διάλογο με την ρυθμιστική αρχή, εν προκειμένω την Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων. Οι σύλλογοι αυτοί είναι ο Σύλλογος Οικονομίας Διαμοιρασμού (Σ.Ο.ΔΙΑ), ο Σύλλογος Ιδιοκτητών Ενοικιαζόμενων Διαμερισμάτων – Κατοικιών (ΣΙΕΕΔΚΕ) και ο Πανελλήνιος Σύλλογος Διαχειριστών Ακινήτων (ΠΑ.ΣΥ.Δ.Α).

Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα εξωστρεφές δίκτυο. Χαρακτηριστικά, στις 24 Ιανουαρίου του 2019 έγινε και το πρώτο συνέδριο αφιερωμένο στην Οικονομία Διαμοιρασμού και τη βραχυχρόνια μίσθωση,¹⁰⁰ ενώ τα τελευταία χρόνια εκπρόσωποι τους συμμετέχουν σε

⁹⁶ Shared Opportunity: How Airbnb Benefits Communities

⁹⁷ Airbnb: Πόσα Ξοδεύουν οι Τουρίστες της στην Αθήνα, Newmoney.gr

⁹⁸ Συνέντευξη «Στ. Παραδιάς, το AirBnB σύντομα θα πάρει τις Πραγματικές του Διαστάσεις»

⁹⁹ Papadimitriou Y., 2019, Mass Evictions in Athens as Government Offers Golden Visa Incentive to AirBnB Investors from Russia and China, Telegraph

¹⁰⁰ 1^ο Συνέδριο Βραχυχρόνιας Μίσθωσης, Πέμπτη, 24.1.2019, Wyndham Grand Hotel Athens, pomida.gr

πολυάριθμες εκδηλώσεις, ομιλίες συνέδρια κ.α. Μάλιστα, οι σύλλογοι αυτοί εν όψει της σύστασης ομάδας εργασίας από το υπουργείο Οικονομίας, Οικονομικών και Τουρισμού για τη θέσπιση ρυθμιστικών μέτρων για το φαινόμενο της βραχυχρόνιας μίσθωσης, ανακοίνωσαν τη σύμπραξή τους και την ανάγκη να μετέχουν με κοινή ατζέντα στις εργασίες της επιτροπής¹⁰¹.

Παρόλο που στη σύντομη ανακοίνωση της σύμπραξης των τριών συλλόγων στηρίζουν τη φορολογική ρύθμιση που έχει η Α.Α.Δ.Ε, φαίνεται να είναι αντίθετοι με οποιαδήποτε άλλη ρύθμιση που θα στοχεύει στη χαλιναγώγηση του φαινομένου. Χαρακτηριστικά αναφέρουν «Στο ότι περιοριστικά μέτρα έχουν ήδη επιβληθεί σε κάποιες άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, οι εκπρόσωποι τόνισαν ότι μέτρα ελήφθησαν σε ήδη υπερκορεσμένες πόλεις όπως η Βαρκελώνη, το Άμστερνταμ κλπ., ενώ στην Αθήνα απλώς ανακαινίζονται και αξιοποιούνται χιλιάδες κενά ακίνητα, για μια δραστηριότητα που λειτουργεί προς όφελος όλης της οικονομίας και της κοινωνίας.». Ενώ στην διακήρυξη των βασικών τους θέσεων αναφέρουν πως «Δεν δεχόμαστε κανέναν από τους προβλεπόμενους περιορισμούς καθώς προτρέπουν είτε σε παύση της δραστηριότητας μας είτε σε φοροδιαφυγή».¹⁰²

Αυτή η θέση φαίνεται να ισχύει και ως παράδειγμα θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν οι περιοχές της Αθήνας που εμφανίζουν την υψηλότερη πυκνότητα κατοικιών σε βραχυχρόνια μίσθωση¹⁰³. Σε αυτές λοιπόν τις περιοχές φαίνεται και η υψηλότερη συγκέντρωση κενών κατοικιών την δεκαετία 2001-2011 με αριθμό που κυμαινόταν μεταξύ 750 και 7400 κατοικιών¹⁰⁴. Παρόλα αυτά φαίνεται πως η τόσο έντονη συγκέντρωση, όχι μόνο στο κέντρο της Αθήνας αλλά και σε άλλα μέρη με έντονο τουριστικό ενδιαφέρον¹⁰⁵, θα οδηγήσει είτε σε κρατική παρέμβαση είτε σε αυτορρύθμιση μέσω του ανταγωνισμού. Όπως άλλωστε έχει αναφέρει και ο πρόεδρος της ΠΟΜΙΔΑ σε συνέντευξή του «Στην πραγματικότητα, όμως, θα μείνουν εκείνοι οι οποίοι που μπορούν να μείνουν και θα παρέχουν αξιόπιστες υπηρεσίες»¹⁰⁶

¹⁰¹ Με Κοινή Ατζέντα οι Σύλλογοι Βραχυχρόνιων Μισθώσεων, Pomida.gr

¹⁰² Με Κοινή Ατζέντα οι Σύλλογοι Βραχυχρόνιων Μισθώσεων, Pomida.gr

¹⁰³ Όπως φαίνεται στον Χάρτη του Insideairbnb στο Insideairbnb.com

¹⁰⁴ Μαλούτας Θ. & Σπυρέλλης Σ. Ν., (2016), «Κενές Κατοικίες», Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας 2

¹⁰⁵ Grant Thornton, 2019, Οικονομία Διαμοιρασμού: Κοινωνικές Επιπτώσεις και Ρυθμιστικές Παρεμβάσεις, 13

¹⁰⁶ Συνέντευξη «Στ. Παραδιάς, το AirBnB σύντομα θα πάρει τις Πραγματικές του Διαστάσεις»

4. Το Παράδειγμα της Uber

4.1. Ιστορική Αναδρομή της Πλατφόρμας Uber

Η Uber ιδρύθηκε το Μάρτιο του 2009, στο Σαν Φρανσίσκο των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, από τους Travis Kallanick και Garrett Camp. Έκτοτε έχει διευρύνει το δίκτυο δραστηριότητας της σε περισσότερες από 600 πόλεις σε συνολικά 65 χώρες¹⁰⁷. Με περισσότερους από 100 εκατομμύρια¹⁰⁸ εγγεγραμμένους χρήστες παγκοσμίως, πρόκειται για την μεγαλύτερα εταιρεία παροχής υπηρεσιών μεταφοράς προσώπων (T.N.C.) ή, όπως αναφέρεται στον νόμο 4530/2018, εταιρεία παροχής μεταφορικού έργου με Επιβατηγά Ιδιωτικής Χρήσης (Ε.Ι.Χ.). Πρόκειται για μία πλατφόρμα με μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων, μεγάλη βάση χρηστών, η οποία κατέχει την κορυφή εμπορικής αξίας (το 2018 άγγιξε τα 72 δισεκατομμύρια ευρώ).¹⁰⁹ Η Uber επιλέχθηκε ως παράδειγμα γιατί ήταν, και παραμένει, το επίκεντρο έντονης πολιτικής και ρυθμιστικής διαμάχης.

Στην Ελλάδα εμφανίστηκε το 2015 με μόλις δύο υπηρεσίες της, παρά τις δεκάδες που προσφέρονται παγκοσμίως. Οι υπηρεσίες αυτές ήταν η UberX και η UberTaxi. Η πρώτη εξ αυτών έχαιρε μεγάλης αποδοχής από το επιβατηγό κοινό, καθώς στην ελληνική περίπτωση συνεργάστηκε με 200 μικρομεσαίες επιχειρήσεις και 1.300¹¹⁰ οδηγούς, ενώ μετέφερε περί τους 450.000 χρήστες.¹¹¹ Παρ' όλα αυτά, στις 9 Απριλίου 2018, μετά τη ψήφιση του νόμου 4530/2018, διέκοψε τη λειτουργία της. Όμως η παρουσία της εταιρείας συνεχίζεται στην ελληνική αγορά, μέσω της δεύτερης υπηρεσίας, που έχει διαμεσολαβητικό χαρακτήρα. Όπως θα αναλυθεί και παρακάτω αυτό προκύπτει από το γεγονός πως απλά συνδέει τον πελάτη με επαγγελματία οδηγό ταξί μέσω ψηφιακής πλατφόρμας, χωρίς να θέτει άλλες προϋποθέσεις.

Παρ' όλο που η Uber προσφέρει μια σειρά από πολλές και διαφορετικές υπηρεσίες, προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα στοιχεία της κουλτούρας της εκάστοτε χώρας¹¹², στην παρούσα ανάλυση θα ασχοληθούμε αποκλειστικά με τις δύο υπηρεσίες που εμφανίστηκε αρχικά στην ελληνική αγορά και ρυθμίστηκαν με τον Ν. 4530/2018, το UberX και UberTaxi.

¹⁰⁷ UberX Στην Αθήνα, Uber.com

¹⁰⁸ Monthly Number of Uber's Active Users Worldwide from 2016 to 2019 (in millions), Statista.com

¹⁰⁹ Uber Technologies – Statistics & Facts, Statista.com

¹¹⁰ Σταματά η Uber στην Ελλάδα – Τι απαντούν Σπίρτζης – Λυμπερόπουλος, Insider.gr

¹¹¹ UberX Στην Αθήνα, Uber.com

¹¹² Υπηρεσίες Uber, Uber.com

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μία ανάλυση του ρυθμιστικού πλαισίου ώστε να διερευνηθούν τόσο οι λόγοι που οδήγησαν σε αυστηρή ρύθμιση των αστικών μεταφορών με Επιβατηγά Ιδιωτικής Χρήσης (Ε.Ι.Χ), αλλά και οι κανονισμοί που επιβλήθηκαν στη λειτουργία των πλατφορμών διαμεσολάβησης.

4.2. Το Ρυθμιστικό Πλαίσιο

4.2.1. Το ρυθμιστικό πλαίσιο των ψηφιακών εφαρμογών που εκτελούν διαμεσολαβητικό και μεταφορικό έργο

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί μία ανάλυση του φαινομένου τόσο των ψηφιακών πλατφορμών που εκτελούν διαμεσολαβητικό έργο όσο και εκείνων που λογίζεται ότι εκτελούν μετακινήσεις που εκτελούνται από Ε.Ι.Χ. Η πρώτη δραστηριότητα εισήχθη στην ελληνική αγορά το 2011 μέσω της τότε TaxiBeat¹¹³ (πλέον Beat) και η δεύτερη το 2015 μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας της Uber, και ειδικότερα με την υπηρεσία UberX. Όπως αναφέρει και ο Έλληνας νομοθέτης το πεδίο τόσο της ηλεκτρονικής όσο και της ψηφιακής διαμεσολάβησης για τη μεταφορά επιβατών με οχήματα Επιβατηγών Δημόσιας Χρήσης (Ε.Δ.Χ.) είναι παντελώς αρρύθμιστο¹¹⁴. Παρόλο που λογίζονται ως διαφορετικές επιχειρηματικές δραστηριότητες, θα αναλυθούν στο ίδιο κεφάλαιο, όπως ακριβώς συμβαίνει και νομοθετικά.

Οι ψηφιακές πλατφόρμες λογίζεται πως ασκούν μεταφορικό και όχι διαμεσολαβητικό έργο σε δύο περιπτώσεις. Η πρώτη περίπτωση είναι όταν «επηρεάζουν την τιμή της υπηρεσίας μεταφοράς αμέσως ή εμμέσως διά της παροχής παράνομων εκπτώσεων ή επιδοτήσεων κομίστρου ή άλλων τρόπων διαμόρφωσης του τελικά καταβαλλόμενου ποσού από τον καταναλωτή». Η δεύτερη περίπτωση είναι όταν «επηρεάζουν τις κρίσιμες πτυχές της υπηρεσίας μεταφοράς, θέτοντας προδιαγραφές, που πρέπει να πληρούν τα αυτοκίνητα, πέραν των νομίμων»¹¹⁵. Η διατάξεις αυτές λοιπόν θέτουν το πλαίσιο ώστε να δώσουν σαφή όρια στην δικαιοδοσία των διαμεσολαβητικών ψηφιακών πλατφορμών.

¹¹³ Taxibeat: Μια βόλτα στην Κηφισιά έφερε 43 εκατομμύρια, Insider.gr

¹¹⁴ Αιτιολογική Έκθεση του Νόμου 4530/2018

¹¹⁵ Παράγραφος 1 Άρθρο 12 Ν.4530/2018

Οι δύο παραπάνω διατάξεις αφορούν και τους δύο τύπους επιχειρηματικής δραστηριότητας, αλλά με διαφορετικούς τρόπους. Όσον αφορά τις διαμεσολαβητικές πλατφόρμες, οι εκπτώσεις ή επιδοτήσεις κομίστρου που παρείχαν ήταν η πρακτική που κέντριζε το ενδιαφέρον του νομοθέτη. Βέβαια, οι εκπτώσεις ή επιδοτήσεις κομίστρου δεν είναι κάτι το οποίο απασχόλησε μόνο την ελληνική νομοθεσία. Για παράδειγμα, στη Γερμανία η MyTaxi¹¹⁶, κέρδισε δικαστικά αυτό το δικαίωμα από το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο¹¹⁷. Αντιθέτως, στην ελληνική περίπτωση η επιδότηση κομίστρου λογίζεται ως έμμεση διαμόρφωση του κομίστρου και δεν μπορεί να ασκείται από διαμεσολαβητικές πλατφόρμες. Παρόλα αυτά το δικαστικό προηγούμενο που δημιούργησε η περίπτωση της Γερμανίας πρόκειται να οδηγήσει αυτή τη διεκδίκηση σε ανώτερα δικαστήρια¹¹⁸.

Όσον αφορά τη διάταξη για την άμεση διαμόρφωση του καταβαλλόμενου ποσού αυτή αναφέρεται στις ψηφιακές πλατφόρμες που εκτελούν μεταφορικό έργο με E.I.X. οχήματα. Οι πλατφόρμες αυτές επιβάλλουν διαφορετικό κόμιστρο από το προβλεπόμενο (για παράδειγμα κατάργηση «διπλής ταρίφας», ή διαμορφώνουν την τιμή τους τις ώρες αιχμής)¹¹⁹. Η άποψη αυτή απορρέει και από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο σύμφωνα με την απόφαση C-434/15 έκρινε πως το έργο της Uber είναι μεταφορικό και όχι διαμεσολαβητικό. Ειδικότερα αναφέρει πως η Uber «[...]πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με υπηρεσία μεταφοράς και, κατ' επέκταση, να χαρακτηριστεί «υπηρεσία στον τομέα των μεταφορών» κατά την έννοια του άρθρου 58, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Ως εκ τούτου, μια τέτοια υπηρεσία αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, της οδηγίας 2006/123 και της οδηγίας 2000/31.»

Ενδιαφέρον εμφανίζει και η τοποθέτηση του κ. Νίκου Δρανδράκη, ιδρυτή της Beat, στην ερώτηση αν θα πρέπει να απαγορευτεί η δραστηριότητα εταιρειών που εκτελούν μεταφορικό έργο με E.I.X. οχήματα. Στην ερώτηση αυτή απαντά πως «[...] δεν είμαι υπέρ των απαγορεύσεων, ως επί της αρχής επίσης είμαι υπέρ του ανταγωνισμού [...]. Η αλήθεια είναι ότι οι υπηρεσίες τύπου Uber χρειάζονται μια ρύθμιση στην αγορά την δική μας, αν θα υπάρχουν, θα πρέπει να είναι πολύ καλά ρυθμισμένες, να

¹¹⁶ Ανήκει στον όμιλο Daimler όπως η Beat

¹¹⁷ Δικαίωση για την Beat σε Γερμανικό Δικαστήριο, Kathimerini.gr

¹¹⁸ Συνέντευξη «Ο Νίκος Δρανδάκης, ιδρυτής TaxiBeat, στο Capital Control με τον Σταμάτη Ζαχαρό», Youtube.com

¹¹⁹ Katz V., (2015), Regulating the Sharing Economy, 1088

υπάρχουν σαφείς κανόνες και κάτω από αυτές στις προϋποθέσεις θα μπορούσε να λειτουργήσει, αλλά όχι όπως είναι τώρα [...]. Για την λειτουργία της Uber και επειδή το βασικό κομμάτι της κουβέντας είναι το νομοσχέδιο (σ.σ. Ν 4530/2018) δεν αλλάζει κάτι, δεν αλλάζει τίποτα στην ουσία. Θα τολμούσα να πω ότι το νέο νομοσχέδιο έχει έρθει για εμάς μόνο. Το άρθρο το οποίο αφορά την δική μας υπηρεσία είναι ο λόγος ύπαρξης αυτής της ιστορίας, γιατί για την Uber αν θες να περιορίσεις την δράση της επειδή είναι εκτός των ορίων του Νόμου, το μόνο που χρειάζεσαι είναι ελεγκτικοί μηχανισμοί, δεν χρειάζεσαι τίποτα άλλο. Είναι πολύ χαρακτηριστικό πως και πριν ψηφιστεί ο Νόμος, μία δύο βδομάδες πριν ψηφιστεί ο Νόμος συνελήφθησαν δέκα οδηγοί της Uber και πήγαν στο αυτόφωρο, πήραν δικάσιμο και τα λοιπά ακριβώς επειδή νομοθετικό πλαίσιο υπάρχει για να μην λειτουργήσει η Uber έτσι όπως λειτουργεί σήμερα, δεν χρειαζόταν τίποτα καινούργιο. Και πάλι και με το νέο νομοθετικό πλαίσιο το μόνο που χρειάζεται είναι ελεγκτικοί μηχανισμοί οι οποίοι διαπιστώνουν την παράβαση έξω στους δρόμους και πολύ απλά πιάνουν τους οδηγούς και πάνε στα περαιτέρω. [...] Εγώ πιστεύω βάσιμα ότι αυτή η φασαρία έγινε μόνο και μόνο για την δική μας επιχείρηση και όχι για την Uber»¹²⁰.

Επίσης, αξίζει να αναφερθεί και η εξήγηση που δόθηκε από τον κ. Δρανδράκη για την επιδότηση κομίστρου. Όπως εξήγησε, ο οδηγός ταξί συνεχίζει να παίρνει το προκαθορισμένο πόσο, ενώ η επιδότηση γίνεται από την εταιρία, αντίθετα από την περίπτωση της έκπτωσης που τότε ο οδηγός θα λάμβανε μειωμένο κόμιστρο. Όπως, γίνεται σαφές, και με δεδομένη την αντίστοιχη υπόθεση της MyTaxi στην Γερμανία, ως προς τη δυνατότητα παροχής επιδότησης κομίστρου στόχος της εταιρίας είναι να απευθυνθεί σε ανώτερες δικαστικές αρχές¹²¹.

Παρόλο που περίπου ένα μήνα πριν τη ψήφιση του εν λόγω νομοσχεδίου οι ελληνικές αστυνομικές αρχές προχώρησαν σε δεκατέσσερις συλλήψεις¹²² οδηγών της UberX, η υπηρεσία δεν σταμάτησε να προσφέρεται. Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η παραπάνω συνέντευξη δόθηκε μόλις τρεις μέρες (2/4/2018) μετά την έκδοση του ΦΕΚ (39/Α/30/3/2018) που εμπεριείχε το Ν. 4530/18, η άποψη για την UberX μάλλον ήταν ατυχής αφού λίγες μέρες αργότερα αποσύρθηκε από την αγορά. Όσον

¹²⁰ Συνέντευξη, 2/4/2018, «Ο Νίκος Δρανδράκης στο, ιδρυτής της TaxiBeat, στο Capital Control με τον Σταμάτη Ζαχαρό», Action 24

¹²¹ Συνέντευξη, 2/4/2018, «Ο Νίκος Δρανδράκης στο, ιδρυτής της TaxiBeat, στο Capital Control με τον Σταμάτη Ζαχαρό», Action 24

¹²² Συνελήφθησαν 14 Οδηγοί της Uber στο Κέντρο της Αθήνας, movenews.gr

αφορά την άποψη πως ο εν λόγω νόμος και ειδικότερα το άρθρο 12 ως στόχο είχε την Beat και τις υπόλοιπες διαμεσολαβητικές εταιρίες μάλλον ήταν ακριβείς. Η Beat ήταν εκ των διαμεσολαβητικών εταιρειών που παρείχαν επιδοτήσεις κομίστρου οι οποίες κρίθηκαν παράνομες, όπως επίσης έθετε και αυστηρότερες προϋποθέσεις για τα οχήματα από αυτές που προβλέπει ο νόμος. Όπως αναφέρεται και στην αρχή της ίδιας συνέντευξης ως όριο παλαιότητας των οχημάτων έθετε τα 12 έτη ενώ ο ν 4530/18 ορίζει τα 15 έτη.

4.2.2. Τα Δίκτυα των Αστικών Μεταφορών

Αντίθετα με την περίπτωση της βραχυχρόνιας μίσθωσης, στην περίπτωση των μεταφορών με Ε.Δ.Χ. και Ε.Ι.Χ. παρουσιάζεται μία έντονη παρασκηνακή δράση των εμπλεκόμενων δικτύων. Ο δημόσιος διάλογος που αναπτύχθηκε μεταξύ του συνδικαλιστικού οργάνου των ταξί, του Υπουργού Μεταφορών και Δικτύων και της Beat, ενίοτε και της Uber, σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν ιδιαίτερα έντονος.

Σε ανακοίνωσή ¹²³ της, η Π.Ο.Ε.Ι.Α.Τ.Α. αναφέρει πως «Οι διαμεσολαβητικές εφαρμογές που δραστηριοποιούνται στη διασύνδεση επιβατών και οχήματος, σαφώς και δεν κατατάσσονται στην ΚτΠ, αλλά σε αυτές που άμεσα ή έμμεσα συμμετέχουν στην αστική μεταφορά». Αυτή η θέση είναι άστοχη, καθώς όπως αναφέρθηκε παραπάνω δεν είναι σύμφωνη ούτε με τη νομολογία του Δ.Ε.Ε. αλλά ούτε και με το εθνικό δίκαιο. Οι διαμεσολαβητικές εφαρμογές καλύπτονται από την οδηγία 2000/31.

Στη συνέχεια της ίδιας ανακοίνωσης αναφέρεται πως: «Ως κλάδος δεν απορρίψαμε ποτέ ούτε τις εφαρμογές ούτε την ψηφιακή τεχνολογία. Άλλωστε πρώτα τα ραδιοταξί όλης της χώρας επένδυσαν εκατομμύρια για να εξασφαλίσουν ασφαλή και ποιοτική μεταφορά στο επιβατικό κοινό. Αυτό που ζητάμε είναι η πιστή εφαρμογή της κείμενης νομοθεσίας απ' όλους είτε πρόκειται για τον μεμονωμένο ταξιτζή είτε για δίκτυο είτε για διαμεσολαβητική εταιρεία». Βέβαια και αυτή η θέση αμφισβητείται από τον νομοθέτη αφού φαίνεται να αναγνωρίζει την ασυμμετρία πληροφορίας που δημιουργείται μεταξύ οδηγού και επιβάτη. Αυτό διαφαίνεται από την ανάγκη διασφάλισης ποιότητας παρεχόμενων υπηρεσιών και ειδικότερα από το άρθρο 11 του Ν. 4530/2018. Το εν λόγω άρθρο προβλέπει τη σύσταση επταμελούς επιτροπής στο

¹²³ Πανελλαδική Στάση Εργασίας Ταξί, Stata.gr

Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών για θέματα ελέγχου και αξιολόγησης των υπηρεσιών των Ε.Δ.Χ. Εκτός της επιτροπής προβλέπει και τη δημιουργία κεντρικού ηλεκτρονικού συστήματος, τηλεφωνικού κέντρου και υπηρεσία γραπτών μηνυμάτων (sms), για την καταγραφή παραπόνων. Θα μπορούσε λοιπόν κανείς να υποθέσει πως οι διαμεσολαβητικές ψηφιακές πλατφόρμες ανέδειξαν ένα σημαντικό πρόβλημα ως προς την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών από τους οδηγούς Ε.Δ.Χ. Επιπλέον η τεχνολογία που αναπτύχθηκε απέδειξε πως η έως τώρα διαμεσολαβητικές υπηρεσίες ραδιοταξί δεν αρκούν για την διασφάλιση της καλύτερης εξυπηρέτησης των πολιτών.

4.3. Συμπεράσματα

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, όταν πρόκειται για ρύθμιση ενός ολόκληρου επαγγελματικού κλάδου είναι συχνό το φαινόμενο της «ρυθμιστικής αιχμαλωσίας». Αυτή η άποψη δεν εκφέρεται άμεσα αλλά υπονοείται από ορισμένους δρώντες που ενεπλάκησαν στο δημόσιο διάλογο για τις αστικές μετακινήσεις. Έτσι, στην περίπτωση των αστικών μετακινήσεων οι νέες πλατφόρμες, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε πολλές άλλες χώρες, αποτελούν μία άμεση απειλή για την ήδη – και έντονα – ρυθμισμένη αγορά των Ταξί. Για παράδειγμα η Uber έχει απαγορευθεί σε περισσότερες από 10 χώρες, έχει καταργήσει ορισμένες υπηρεσίες της σε τρεις άλλες, συμπεριλαμβανομένων έξι πολιτειών των Η.Π.Α., και σε τουλάχιστον μία χώρα αντιμετωπίζει ποινικές κατηγορίες¹²⁴

Ο αντίκτυπος της ρύθμισης μιας εδραιωμένης αγοράς σπάνια αντικατοπτρίζεται στα συμφέροντα των καταναλωτών, ενώ αντιθέτως είναι έντονος στα κέρδη των επιχειρηματιών. Για παράδειγμα, οι καταναλωτές συχνά δεν κατανοούν τους λόγους που ο αριθμός των ταξί παραμένει σταθερός με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ελλείψεις σε ώρες αιχμής. Αντιθέτως, οι επιχειρηματίες του συγκεκριμένου κλάδου ωφελούνται από αυτό το σύστημα, καθώς αφενός δεν υπάρχουν άλλα επιχειρηματικά συμφέροντα που να έχουν λόγο στη διαμόρφωση των τιμών και, αφετέρου, επιτυγχάνονται υψηλότερες τιμές κατά την πώληση των αδειών στη δευτερογενή

¹²⁴ Edelman B. & Geradin D., 2015, “Efficiencies and Regulatory Shortcuts: How Should We Regulate Companies Like AirBnB and Uber?”, 12

αγορά¹²⁵. Κατά αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται εκ νέου ένα μονοπώλιο που είχε καταργηθεί.

Παρόλα αυτά, και η ελλιπής ρύθμιση των ψηφιακών πλατφορμών απέδειξε πως οι αποτυχίες της αγοράς δεν είναι αποκλειστικό χαρακτηριστικό της δράσης των ρυθμιστικών σωμάτων. Η οργιώδης ανάπτυξη συναφών ψηφιακών πλατφορμών και η μη ρύθμιση των υπαρχουσών είναι αρκετά πιθανό να οδηγήσει σε καινοφανείς αποτυχίες της αγοράς. Για παράδειγμα, η πληθώρα ψηφιακών πλατφορμών που ασκούν μεταφορικό έργο με E.I.X. στην Νέα Υόρκη οδήγησε τον μεταφορικό κλάδο σε ύφεση και στη συμπαρομαρτούσα ρύθμιση της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Έτσι, η πολιτεία της Νέας Υόρκης θέσπισε κανόνες που ρυθμίζουν τον χρόνο διάρκειας των νέων αδειών ταξί και το ελάχιστο ποσό αμοιβής των οδηγών¹²⁶.

Ολοκληρώνοντας το παρόν κεφάλαιο αξίζει να αναφερθεί πως, εν έτει 2019 η UberX συνεχίζει να μην δραστηριοποιείται στην Ελλάδα, ενώ οι διαμεσολαβητικές εταιρίες συνεχίζουν να υφίστανται χωρίς όμως να παρέχουν πρόσθετες υπηρεσίες που δεν προβλέπονται από το υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο. Ειδικότερα, όσον αφορά την Beat, πλέον, έχει εξαγοραστεί από τον όμιλο Daimler, και ήδη οι επιχειρηματικές της δράσεις εξαπλώνονται στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού και ειδικότερα στη Λατινική Αμερική.¹²⁷

¹²⁵ Edelman B. & Geradin D., 2015, *Efficiencies and Regulatory Shortcuts: How Should We Regulate Companies Like AirBnB and Uber?*”, 13

¹²⁶ Κουκουτσάς Η. 2018, Η Νέα Υόρκη «χτυπάει» την καρδιά της Uber

¹²⁷ Νέα Μεγάλη Επένδυση 150 εκατ. Ευρώ της Daimler στη Beat και την Ελλάδα, fortunegreece.gr

5.Μια Κριτική στην Κρατική Ρύθμιση

5.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο, αφού αναλύθηκε το κρατικά θεσπισμένο ρυθμιστικό πλαίσιο των ψηφιακών πλατφορμών βραχυχρόνιων μισθώσεων κατοικιών και των αστικών μεταφορών με E.I.X., θα επιχειρηθεί μία καταγραφή των αστοχιών της κρατικής ρύθμισης και στη συνέχεια η ανάλυση του αντίλογου που έχει αναπτυχθεί στην παγκόσμια βιβλιογραφία κατά της κρατικής παρέμβασης στη λειτουργία των ψηφιακών πλατφορμών. Πρόκειται για διάλογο που υφίσταται δεκαετίες για τις παραδοσιακές επιχειρήσεις, όμως στην περίπτωση των ψηφιακών πλατφορμών εντοπίζονται ορισμένες καίριες διαφορές. Έκτος όμως των δύο κυρίαρχων τάσεων που εντοπίζονται στην παγκόσμια βιβλιογραφία, στην περίπτωση των ψηφιακών πλατφορμών εντοπίζεται και μία έντονη τάση υπέρ της αυτορρύθμισης (Self-regulation), προς διατήρηση του καινοτόμου χαρακτήρα τους¹²⁸.

Θα μπορούσε κανείς να πει πως μία τέτοια ανάλυση δεν έχει να προσφέρει κάτι νέο στην ελληνική περίπτωση, καθώς έχουν διαμορφωθεί ήδη ρυθμιστικά πλαίσια για τις υπάρχουσες ψηφιακές πλατφόρμες. Όμως, η καταγραφή και ανάλυση αυτού του διαλόγου εξυπηρετεί δύο σκοπούς. Αφενός, τα υφιστάμενα ρυθμιστικά πλαίσια θα ήταν θεμιτό να μην είναι στατικά, αφού στο μέλλον τα ρυθμιστικά σώματα θα κληθούν να τα αναδιαμορφώσουν καθώς εισάγονται συνεχώς νέοι παίκτες στο πλαίσιο της οικονομίας των πλατφορμών¹²⁹.

5.2. Οι Αστοχίες της Κρατικής Παρέμβασης

Η παντελής έλλειψη ρυθμιστικής παρέμβασης, τεχνολογικής, αυτό-ρυθμιστικής ή κρατικής, αφήνει τις ψηφιακές πλατφόρμες επιρρεπείς σε μία σειρά από αποτυχίες της αγοράς. Μεταξύ άλλων, τέτοιες αποτυχίες είναι η ασυμμετρία πληροφορίας

¹²⁸ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 116 - 117

¹²⁹ Ηλεκτρικά Πατίνια Γεμίζουν τους Δρόμους της Αθήνας, Καθημερινή

(Information Asymmetry), οι εξωτερικότητες (Externalities) και τα θολά όρια μεταξύ ιδιωτικού και επαγγελματικού πεδίου.¹³⁰

Η πρώτη από αυτές τις αποτυχίες της Αγοράς είναι η ασυμμετρία πληροφορίας. Όταν μία επιχειρηματική δράση είναι παντελώς αρρύθμιστη τότε είναι πολύ πιθανόν ένα από τα δύο μέρη της συναλλαγής να γνωρίζει περισσότερες πληροφορίες από το άλλο. Για παράδειγμα, σε μία πλατφόρμα όπως η Etsy¹³¹, ο/η πωλητής/τρια γνωρίζει περισσότερες πληροφορίες από τον/την αγοραστή/στρια. Παρόλα αυτά μία σειρά από δικλείδες ασφαλείας μειώνει ή και ελαχιστοποιεί αυτή την ασυμμετρία πληροφορίας. Αυτή η αποτυχία της αγοράς θα μπορούσε να οδηγήσει σε πολυεπίπεδα προβλήματα, όπως, για παράδειγμα, σε λιγότερες συναλλαγές καθώς η ποιότητα του προσφερόμενου προϊόντος θα είναι αμφισβητήσιμη και λιγότερο πιθανόν να συμμετέχουν στην πλατφόρμα πωλητές και πωλήτριες που προσφέρουν αγαθά υψηλότερου επιπέδου¹³². Σε άλλου είδους πλατφόρμες, για παράδειγμα βραχυχρόνιας μίσθωσης ή αστικών μεταφορών, η ασυμμετρία πληροφορίας θα μπορούσε να είναι επικίνδυνη ακόμα και για τη σωματική ακεραιότητα των καταναλωτών.

Η δεύτερη αποτυχία της αγοράς που μπορεί να προκληθεί από την ολοκληρωτική έλλειψη ρύθμισης είναι οι εξωτερικότητες (Externalities). Οι εξωτερικότητες μπορεί να έχουν αρνητικό χαρακτήρα, οπότε πρέπει να ρυθμιστούν αφού προκαλούν ζητήματα είτε στην ίδια τη ψηφιακή πλατφόρμα είτε στο κοινωνικό σύνολο. Όμως, ενδέχεται να έχουν και θετικό χαρακτήρα, καθώς δύνανται να αξιοποιηθούν. Ένα παράδειγμα αρνητικής εξωτερικότητας είναι η οχλή που προκαλείται από τα διαμερίσματα που βρίσκονται σε βραχυχρόνια μίσθωση ή η κυκλοφοριακή συμφόρηση που δυνητικά προκαλούν τα αυτοκίνητα που εκτελούν αστικές μεταφορές¹³³. Αντιθέτως, παράδειγμα θετικής εξωτερικότητας θα μπορούσε να θεωρηθεί η μεγάλη επιχειρηματική δραστηριότητα των αρχιτεκτονικών γραφείων που αναλαμβάνουν την ανακαίνιση διαμερισμάτων που προορίζονται για βραχυχρόνια μίσθωση. Παρόλα αυτά οι εξωτερικότητες αυτές θα μπορούσαν να θεωρηθούν

¹³⁰ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 120-123

¹³¹ Πλατφόρμα P2P πώλησης χειροποίητων και vintage προϊόντων.

¹³² Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 120-122

¹³³ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 122

αμελητέες όταν συγκριθούν με ευρύτερα ζητήματα που προξενούν ανά τον κόσμο την κρατική παρέμβαση ή ανοίγουν τον κοινωνικό διάλογο γι' αυτές τις νεοφυείς επιχειρήσεις. Τέτοιες εξωτερικότητες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ο αθέμιτος ανταγωνισμός μεταξύ επαγγελματιών οδηγών και ερασιτεχνών που δραστηριοποιούνται μέσω ψηφιακών πλατφορμών ή η ραγδαία αύξηση των ενοικίων και, κατ' επέκταση, ο εκτοπισμός ή ακόμα και ο αποκλεισμός του ντόπιου πληθυσμού.

Η τρίτη αποτυχία της αγοράς που εντοπίζεται είναι τα ακαθόριστα όρια μεταξύ ιδιωτικού και επαγγελματικού τομέα. Για παράδειγμα, πολλοί «οικοδεσπότες» που δραστηριοποιούνται σε πλατφόρμες βραχυχρόνιας μίσθωσης δεν είναι επαγγελματίες ξενοδοχοί. Αντιστοίχως, πολλοί οδηγοί που δραστηριοποιούνται σε ψηφιακές πλατφόρμες αστικών μεταφορών αργάζονται λίγες ώρες μέσα στη βδομάδα¹³⁴. Έτσι, μία αυστηρή κεντρική ρύθμιση που θέτει αυστηρά κριτήρια είναι πιθανόν να αποκλείσει την πρόσβαση ερασιτεχνών ιδιωτών στις πλατφόρμες αυτές. Αυτό το ρόλο για παράδειγμα θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν οι περιορισμοί που έθεσε ο Ν.4446/2016 στις βραχυχρόνιες μισθώσεις. Η απώλεια τέτοιων δικλίδων ασφαλείας μπορεί να οδηγήσει στην ανάδυση νέων μέσων αντίθεσης σε αυτές τις αυστηρές ρυθμίσεις όπως είναι οι σύλλογοι και τα επαγγελματικά σωματεία¹³⁵. Χαρακτηριστικά, στην Ελλάδα εντατικοποιήθηκε η δράση τους μετά τη ψήφιση του ρυθμιστικού πλαισίου για τις βραχυχρόνιες μισθώσεις.¹³⁶

Παρόλο που παραδοσιακά η ρυθμιστική πολιτική είναι μία δικλίδα ασφαλείας των καταναλωτών έναντι των αποτυχιών της αγοράς, δυνητικά η κρατική παρέμβαση στη λειτουργία των ψηφιακών πλατφορμών οδηγεί σε νέες αποτυχίες¹³⁷.

Οι ψηφιακές πλατφόρμες δομήθηκαν μέσα σε ένα bottom-up πλαίσιο, ανοιχτό και προσβάσιμο από το καταναλωτικό κοινό με τη χρήση νέων εργαλείων. Τέτοιου τύπου εργαλεία, που συντέλεσαν στη διαμόρφωση του πλαισίου λειτουργίας των ψηφιακών πλατφορμών είναι τα συστήματα αξιολόγησης. Αντιθέτως, η παραδοσιακή

¹³⁴ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 123

¹³⁵ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 123

¹³⁶ Με Κοινή Ατζέντα οι Σύλλογοι Βραχυχρόνιων Μισθώσεων, 2019, ΠΟΜΙΔΑ

¹³⁷ Koopman et al., 2015, The Sharing Economy and Consumer Protection Regulation: The Case for Policy Change, 532-534

επιχειρηματικότητα μέσα στους αιώνες διαμορφώθηκε μέσω ενός top-down μοντέλου¹³⁸, καθώς οι ρυθμίσεις είτε άρχιζαν από τις διοικήσεις είτε από το κράτος.

Έτσι, η εισαγωγή των ψηφιακών πλατφορμών στην mainstream αγορά απαιτεί τη συμμόρφωση τους με ρυθμιστικά πλαίσια, τα οποία θα είναι είτε ex ante είτε ex post, αλλά οπωσδήποτε με top-down γεγονός που μπορεί να προκαλέσει μεταβολές τόσο στο εσωτερικό τους όσο και σε σχέση με τους χρήστες¹³⁹. Έτσι, η θέσπιση ρυθμιστικών ορίων εμποδίζει τον ανταγωνισμό και οι θεσπισμένες ρυθμίσεις είναι σπανιότερο να εφαρμοστούν¹⁴⁰. Χαρακτηριστικό παράδειγμα από την ελληνική περίπτωση θα μπορούσε να αποτελέσει η ανακοίνωση των συλλόγων βραχυχρόνιας μίσθωσης, όπου υποστηρίζουν πως ενδεχόμενα ρυθμιστικά μέτρα είτε θα θέτονταν σε αχρηστία είτε θα οδηγούσαν τόσο του παρόχους όσο και τους καταναλωτές στη φοροδιαφυγή¹⁴¹.

Όπως παρατηρούν και οι οικονομολόγοι Mark Steckbeck και Peter J. Boettke, οι ρυθμιστικές αρχές συχνά αγνοούν «τον δυναμισμό της αγοράς και τον κινητήριο μηχανισμό που οδηγεί τους επιχειρηματίες να ανακαλύψουν τρόπους βελτίωσης των προβλημάτων που συνδέονται με τις ανταλλαγές της αγοράς»¹⁴². Οι αγορές δεν είναι στατικές και κάθε «πρόβλημα» αποτελεί και μια «ευκαιρία». Και συνεχίζουν σημειώνοντας "Διαδικασίες αγοράς προκύπτουν από μια σειρά πειραμάτων δοκιμής και σφάλματος, που προέρχονται από ένα εξέλιξη της εξεύρεσης αποτελεσματικότερων μέσων διευκόλυνσης της ανταλλαγής»¹⁴³.

Έτσι σε έντονα ρυθμισμένες αγορές, όπως είναι η ελληνική, η καινοτομία δεν μπορεί να ανθίσει, παρά μόνο να εισαχθεί και να προσαρμοστεί στις εγχώριες προϋποθέσεις. Αυτή η θέση αναπαράγεται και από τον Νίκο Δρανδράκη, ιδρυτή της εταιρίας διαμεσολάβησης, Beat. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η Beat δραστηριοποιείται σε αρκετές χώρες, κυρίως στη Λατινική Αμερική. Στην ερώτηση που δέχθηκε εάν στο

¹³⁸ Λαδής Στ. & Νταλάκου Β. (2010) Ανάλυση Δημόσιας Πολιτικής, 102-103

¹³⁹ Cannon B. & Chung H., 2014, A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies, 27

¹⁴⁰ Allen D. & Wild D., 2018, Five Principles of Red Tape Reduction, 18

¹⁴¹ Με Κοινή Ατζέντα οι Σύλλογοι Βραχυχρόνιων Μισθώσεων, BnBnews.gr

¹⁴² Koopman et al., 2015, The Sharing Economy and Consumer Protection Regulation: The Case for Policy Change, 533

¹⁴³ Koopman et al., 2015, The Sharing Economy and Consumer Protection Regulation: The Case for Policy Change, 533

εξωτερικό θα διατηρήσει το ίδιο –διαμεσολαβητικό– μοντέλο, απάντησε πως «Στο Περού θα δοκιμάσουμε πολλά πράγματα, πολύ περισσότερα από όσα μπορούμε να δοκιμάσουμε στην Αθήνα [...] θα κάνουμε car-pooling, θα δοκιμάσουμε υπηρεσίες car-sharing ανάμεσα σε επιβάτες. Θα δοκιμάσουμε πολλά μοντέλα, κυρίως επειδή το Περού εκτός από τα μεγέθη του, ένα πράγμα που δεν είπα είναι πως είναι μία unregulated αγορά τελείως, και μπορείς να κάνεις χιλιάδες ενδιαφέροντα πράγματα χωρίς να αντιμετωπίσεις προβλήματα με το κράτος. Οπότε για εμάς είναι ένα πεδίο δόξης λαμπρό εκεί, θα κάνουμε τρομερά πράγματα και με το προϊόν μας να παίζουμε με ενδιαφέρουσες τεχνολογίες και όποια ταιριάζουν να τα κάνουμε στην Αθήνα θα τα φέρουμε και εδώ, και σίγουρα θα τα μεταφέρουμε και σε άλλες αγορές όπου πάμε μετά»¹⁴⁴.

Άλλοι ερευνητές δεν αναπτύσσουν μόνο την άποψη πως ένα μη ρυθμισμένο περιβάλλον αποτελεί πεδίο καλλιέργειας της ελεύθερης επιχειρηματικότητας, αλλά πηγαίνοντας ένα βήμα πιο μακριά υποστηρίζουν πως η βιομηχανία και εν προκειμένω οι ψηφιακές πλατφόρμες είναι οι πλέον καταρτισμένες για να διασφαλίσουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και την ασφάλεια των καταναλωτών¹⁴⁵. Επιπλέον, η ίδια η βιομηχανία παρουσιάζεται ως καταλληλότερη για τον εκσυγχρονισμό των παρωχημένων ρυθμιστικών μοντέλων αλλά και για την πρόβλεψη των επερχόμενων αλλαγών των επιχειρηματικών μοντέλων, που πολλές φορές δεν καλύπτονται από τα υπάρχοντα ρυθμιστικά μοντέλα¹⁴⁶.

Επιπλέον, η κρατική ρύθμιση μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες στους χρονικούς και οικονομικούς πόρους μιας επιχείρησης. Αφενός, απαιτούνται επιπλέον εργασιακές ώρες, κεφάλαιο και προσωπικό για την συμμόρφωση με τους κρατικούς κανονισμούς και, αφετέρου, εντατικοποίηση του lobbying. Το lobbying δεν έχει πάντα στόχο την αναίρεση μιας ήδη θεσπισμένης πολιτικής, αλλά και τη θέσπιση νέων με στόχο την απόκτηση προβαδίσματος έναντι των ανταγωνιστών¹⁴⁷. Για παράδειγμα, όταν οι ρυθμιστές στοχεύουν σε κάτι καινοτόμο, εργαλεία όπως η

¹⁴⁴ Συνέντευξη, 2/4/2018, Ο Νίκος Δρανδράκης στο, ιδρυτής της TaxiBeat, στο Capital Control με τον Σταμάτη Ζαχαρό, Action 24

¹⁴⁵ Sundararajan A., 2012, Why the Government doesn't Need to Regulate the Sharing Economy, The Wired

¹⁴⁶ Hirsch D., 2011, The Law and Policy of Online Privacy: Regulation, Self Regulation, or Co-Regulation?, 455-457

¹⁴⁷ Allen D. & Wild D., 2018, Five Principles of Red Tape Reduction, 16

αδειοδότηση λειτουργούν αντίστροφα, μετακινώντας το βάρος από την προώθηση του ανταγωνισμού στην καταβαράθρωσή του¹⁴⁸. Έτσι, οι ψηφιακές πλατφόρμες φαίνεται να αναπτύσσονται σε ένα δυσμενή επιχειρηματικό κόσμο, καθώς η αδειοδότηση κέρδισε πολύ έδαφος τις προηγούμενες δεκαετίες. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν οι Η.Π.Α., όπου κατά τη δεκαετία του 1950 μόλις το 5% των επαγγελματιών απαιτούσαν άδεια. Στη δεκαετία του 1970 αυτό το ποσοστό ανήλθε στο 15% και, πλέον, αγγίζει το 30%¹⁴⁹. Η χορήγηση αδειών, λοιπόν, είναι ένα ρυθμιστικό εργαλείο που χρησιμοποιείται από την παραδοσιακή επιχειρηματικότητα για να εξοστρακίζει αντιπάλους και να διαμορφώνει τις τιμές.

Οι αδειοδοτήσεις είναι μία *ex-ante* ρυθμιστική πολιτική αφού λειτουργεί ως πύλη εισόδου σε μία ήδη ρυθμισμένη αγορά. Από την άλλη, αποτρεπτικό ρόλο δύναται να έχουν και ανελαστικές *ex-post* πολιτικές ρυθμίσεις, οι οποίες θέτουν πολύ αυστηρά όρια στις ψηφιακές πλατφόρμες. Οι πλατφόρμες βρίσκονται σε μία διαδικασία διεύρυνσης των καινοτόμων υπηρεσιών τους¹⁵⁰, καθώς τα όρια ψηφιακού και πραγματικού κόσμου αμβλύνονται με τη συνεχή τεχνολογική εξέλιξη, όπως είναι η εισαγωγή εξελιγμένων ψηφιακών συσκευών τύπου *wearables*¹⁵¹.

Έτσι, αρκετοί ερευνητές εκφράζουν την ανάγκη να μην φιμωθεί η καινοτομία των πλατφορμών, καθώς η οικονομία διαμοιρασμού από πολλούς θεωρείται ως το επιχειρηματικό μέλλον. Άλλωστε, ο λόγος που οι πλατφόρμες κατάφεραν να γιγαντωθούν είναι η ελευθερία των επιχειρηματιών να πειραματίζονται σε ένα ευέλικτο περιβάλλον που συχνά γίνεται προσπάθεια να περιοριστεί από τις κυβερνήσεις και τις επιχειρήσεις παραδοσιακού τύπου.¹⁵²

Αυτό που περιγράφηκε παραπάνω είναι ρυθμιστική αιχμαλωσία και εν προκειμένω φαίνεται να συμβαίνει για τέσσερις λόγους. Αρχικά, οι παίκτες της παραδοσιακής επιχειρηματικότητας είναι λίγοι στον αριθμό, επομένως η οργάνωσή τους και οι διεκδικήσεις τους είναι πολύ πιο συμπαγείς. Στη συνέχεια, οι παραδοσιακοί παίκτες

¹⁴⁸ Vitkovic D. 2016, *The Sharing Economy: Regulation and the E.U. Competition Law*, 89-90

¹⁴⁹ Koopman C. et al., 2014, *The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators*, 6

¹⁵⁰ Koopman C. et al., 2014, *The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators*

¹⁵¹ Gobble M., 2015, *Regulating Innovation in the New Economy*, 62

¹⁵² Allen D. & Berg C., (2014), *The Sharing Economy: How Over-Regulation Could Destroy an Economic Revolution* και Allen D. & Wild D., 2018, *Five Principles of Red Tape Reduction*

αλληλεπιδρούν με το ρυθμιστικό σύστημα πολλά χρόνια, με αποτέλεσμα να έχουν αναπτύξει πιο αποτελεσματικούς τρόπους επηρεασμού του. Επιπλέον, η ασυμμετρία της πληροφορίας έχει και σε αυτή την περίπτωση εξέχοντα ρόλο, καθώς στην παραδοσιακή επιχειρηματικότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από αδιαφανείς διαδικασίες, η πληροφορία είναι κάτι που κατέχουν οι επιχειρηματίες. Τέλος, οι παραδοσιακές εταιρείες ασκούν ιδιαίτερη επιρροή στα ρυθμιστικά σώματα καθώς πρόκειται για τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, επομένως είναι συχνές οι μετακινήσεις από το ένα στρατόπεδο στο άλλο¹⁵³.

Έτσι, λοιπόν, διαμορφώνεται η άποψη πως η εξαίρεση της νεοφυούς επιχειρηματικότητας από το παραδοσιακό ρυθμιστικό πλαίσιο θα μπορούσε να διασφαλίσει την ομαλή και παραγωγική ανάπτυξη της καινοτομίας. Στην περίπτωση αυτή, όμως, η παραδοσιακή επιχειρηματικότητα θα ήταν σε μειονεκτική θέση, με αποτέλεσμα τη ρυθμιστική ασυμμετρία¹⁵⁴. Επομένως, ως λύση, προτείνεται όλοι οι παίκτες, παλιοί και νέοι, να εφορμούν από μία κοινή αρχή. Η κατάργηση του παραδοσιακού ρυθμιστικού σχήματος, που συχνά εμπερικλείει και παρωχημένους ρυθμιστικούς όρους, θα επέτρεπε την ευκολότερη πρόσβαση καινοτόμων φωνών στην αγορά οι οποίες με τη σειρά τους θα διόρθωναν υπάρχοντα σφάλματα της αγοράς¹⁵⁵.

Αυτή η ρυθμιστική αιχμαλωσία είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας της νεοφυούς επιχειρηματικότητας και καινοτομίας που πρεσβεύουν οι ψηφιακές πλατφόρμες¹⁵⁶. Ειδικότερα, όταν επέλθει κορεσμός στα πεδία που δραστηριοποιούνται ήδη παραδοσιακές επιχειρήσεις ή εισέρχονται, όπως στην περίπτωση των βραχυχρόνιων μισθώσεων, τότε αναμένονται ανταγωνιστικές πρακτικές. Αλλά γίνεται αισθητό πως ο ανταγωνισμός διαπερνά το δίπολο παραδοσιακή-ψηφιακή επιχειρηματικότητα και φτάνει στο δίπολο μικρή και μεγάλοι παίκτες της ψηφιακής επιχειρηματικής δράσης.

Σίγουρα η παραπάνω θέση θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ακραία, αλλά η έναρξή της θα μπορούσε να εντοπίζεται στην άποψη πως η top-down ρύθμιση της

¹⁵³ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 6

¹⁵⁴ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 6

¹⁵⁵ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 6-7

¹⁵⁶ Codagnone C. & Martens B. 2016 Scoping the Sharing Economy: Origins Definitions, Impact and Regulatory Issues, 20

επιχειρηματικής δραστηριότητας εξαναγκάζει όλες τις επιχειρήσεις ενός κλάδου να λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο, μη λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές που μπορεί να εντοπίζονται στο μοντέλο της καθεμίας¹⁵⁷. Αντιθέτως υποστηρίζεται πως ένα σχετικά ουδέτερο νομοθετικό έδαφος, που χαρακτηρίζεται από προβλέψιμες και υποστηρικτικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις θα μπορούσε να προσφέρει τον απαραίτητο χρόνο και χώρο στις ψηφιακές πλατφόρμες να εξελιχθούν¹⁵⁸.

5.3. Τα Αυτορρυθμιστικά Εργαλεία των Ψηφιακών Πλατφορμών

Οι ρυθμιστικές πολιτικές συχνά οδηγούν σε πολιτικές προστατευτισμού ή σε πολιτικές που σκόπευαν να ρυθμίσουν πρακτικές του παρελθόντος που πλέον δεν υφίστανται και απλά αποτελούν ένα επιπλέον εμπόδιο στην καινοτόμο επιχειρηματικότητα. Αντιθέτως, σε ορισμένες περιπτώσεις, η αγορά, ο ανταγωνισμός, τα συστήματα ψηφιακής αξιολόγησης και άλλα εργαλεία που αξιοποιεί η ψηφιακή επιχειρηματικότητα μπορούν να ρυθμίσουν καλύτερα μία αποτυχία της αγοράς για δύο λόγους. Αφενός, οι ατέλειες της αγοράς λειτουργούν ως πεδία επιχειρηματικής δράσης για επιχειρηματίες που καταφέρνουν να τις εντοπίσουν και να τις διορθώσουν. Αφετέρου, οι κρατικές ρυθμιστικές παρεμβάσεις συχνά υποσκάπτουν τον ανταγωνισμό και βασίζονται σε παρωχημένα επιχειρηματικά μοντέλα¹⁵⁹.

Το ισχυρότερο όπλο των ψηφιακών πλατφορμών, και όσων τάσσονται κατά της κρατικής τους ρύθμισης, είναι τα συστήματα άμεσης αξιολόγησης. Χαρακτηριστικά στις Η.Π.Α., μία από τις μεγαλύτερες αγορές παγκοσμίως, η πλειονότητα του πληθυσμού (το 64%) θεωρεί σημαντικότερη την άμεση αξιολόγηση από την κρατική ρύθμιση¹⁶⁰.

Μία άποψη που εντοπίζεται αρκετά συχνά στα κείμενα όσων αντιτίθενται στην κρατική ρύθμιση, είναι αυτή της επιχειρηματικής αυτορρύθμισης, η οποία μπορεί να πάρει μία σειρά από διαφορετικές μορφές. Αρχικά, η αυτορρύθμιση θα μπορούσε να επιτευχθεί με την αρωγή των ίδιων των καταναλωτών και την ανατροφοδότηση που

¹⁵⁷ Allen D. & Wild D., 2018, Five Principles of Red Tape Reduction, 11

¹⁵⁸ Allen D. & Berg C., (2014), The Sharing Economy: How Over-Regulation Could Destroy an Economic Revolution, 4

¹⁵⁹ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 4-5

¹⁶⁰ Weber A. & Burde A., 2016, Room for Compromise: A Logical Approach to Regulating AirBnB, 4

δίνουν στις επιχειρήσεις. Έτσι, για παράδειγμα, θα μπορούσαν να παρακαμφθούν ποιοτικές προϋποθέσεις που θέτονται από το κράτος και η σχέση ποιότητας και τιμής να καθορίζεται από τις ανάγκες και τις επιθυμίες των ίδιων των καταναλωτών¹⁶¹.

Ενώ σε μία δεύτερη ανάγνωση της αυτορρύθμισης, αυτή θα μπορούσε να προέρχεται με τη θέσπιση μιας εξωτερικής αρχής που θα παρεμβαίνει και θα ρυθμίζει, ενώ ταυτόχρονα θα έχει δεσμευτικό λόγο. Μία τέτοια αρχή θα μπορούσε να είναι ένας “Συνήγορος” (Ombudsman) ή ένας “Ρυθμιστής” (arbitrator).¹⁶²

5.3.1. Τα Εργαλεία Αξιολόγησης

Οι ψηφιακές πλατφόρμες αποτελούν τόπο συνάντησης παρόχων και δυνάμει καταναλωτών χωρίς να υφίστανται φυσικά γεωγραφικά όρια. Η συνεισφορά τους στο εμπόριο είναι καθοριστική, καθώς παρέχουν πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο, συχνά εκμηδενίζοντας την ασυμμετρία πληροφορίας που υφίσταται, καθώς πρόκειται για ανταλλαγές συχνά απρόσωπες. Οι πληροφορίες αυτές είναι η αξιολόγηση και των δύο μερών της συναλλαγής και θέτουν τη βάση για την ασφάλεια και την εξυπηρέτηση, ενώ παράλληλα εκτελούν ποιοτικό έλεγχο, εξαιρώντας τους μετέχοντες που συγκεντρώνουν κακές κριτικές¹⁶³. Οι θετικές κριτικές, όπως είναι επόμενο, μεταφράζονται σε αύξηση κατανάλωσης και, κατ’ επέκταση, αύξηση εσόδων. Χαρακτηριστικά, όταν έγινε προσπάθεια σύνδεσης των δύο, αποδείχθηκε πως η βελτίωση κριτικής κατά ένα αστέρι (στα 5) στο Yelp.com¹⁶⁴, συνδεόταν με αύξηση εσόδων από εννιά έως έντεκα τοις εκατό¹⁶⁵.

Στα κείμενα όσων δεν επιθυμούν κρατική παρέμβαση, η συχνότερη εναλλακτική που αντιπροτείνεται είναι πως ορισμένα αποτελέσματα, αντίστοιχα με αυτά που θα μπορούσε να επιφέρει μία δημόσια πολιτική, μπορούν να παραχθούν και μέσα από αυτούς τους αξιολογικούς μηχανισμούς (Rating Systems). Άλλωστε, μεγάλος αριθμός

¹⁶¹ Allen D. & Wild D., 2018, Five Principles of Red Tape Reduction, 15

¹⁶² Alternatives to traditional Regulation, OECD, 34

¹⁶³ Cannon B. & Chung H., 2014, A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies, 31

¹⁶⁴ Ψηφιακή πλατφόρμα βαθμολόγησης χώρων εστίασης.

¹⁶⁵ Luca M., 2016, “Reviews, Reputation and Revenue: The Case of Yelp.com, 1

ψηφιακών πλατφορμών δεν αποτελούν τίποτα περισσότερο από εικονικούς χώρους ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών μεταξύ αγνώστων¹⁶⁶.

Οι ψηφιακές πλατφόρμες είτε οι απλές διαμεσολαβητικές (τύπου Beat, UberTaxi) είτε αυτές που παρέχουν αστικές μεταφορές με E.I.X. (τύπου UberX), δίνουν ιδιαίτερη βάση στην παρεχόμενη¹⁶⁷ - από τους χρήστες – αξιολόγηση. Αναφέροντας ιδιαίτερη βάση εννοούνται πρακτικές όπως ειδοποίησης μετά το πέρας κάθε μετακίνησης, υπενθύμισης από τον οδηγό, αποστολή προτρεπτικού υλικού (μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) κ.α. Όπως γράφει και ένας οδηγός της Uber στο Quora, ιστοσελίδα ανταλλαγής απόψεων, η συνολική αξιολόγηση ενός οδηγού προκύπτει από τις τελευταίες 500 βαθμολογήσεις του και όταν αυτή δεν υπερβαίνει το 4.6/5 τότε υπάρχει περίπτωση αποσύνδεσης του από την πλατφόρμα.¹⁶⁸

Σε αντίστοιχο μήκος κύματος κινείται και η άποψη του προέδρου της Π.ΟΜ.ΙΔ.Α, ο οποίος σε συνέντευξή του υποστηρίζει πως ο ρόλος παροχής αδειοδοτήσεων θα μεταφερθεί στους μηχανισμούς της πλατφόρμας εάν αφεθεί αρρύθμιστη. Ειδικότερα αναφέρει πως «Οι βραχυχρόνιες μισθώσεις θα παραμείνουν στην αγορά και την πραγματικότητα, μόνο για τα ακίνητα που είναι στις περιοχές εκείνες που παρουσιάζουν πραγματικά τουριστικό ενδιαφέρον και αυτό δεν περιορίζεται μόνο σε ένα δύο μήνες το καλοκαίρι, αλλά σε ένα μεγαλύτερο μέρος του χρόνου, ειδικότερα στην Αθήνα και στις μεγάλες πόλεις, και σε ανθρώπους οι οποίοι σκοπεύουν σοβαρά να ασχοληθούν με το σπορ, ας το πούμε έτσι, με την δραστηριότητα αυτή. Είναι μία δραστηριότητα η οποία ναι μεν μπορεί να μην αδειοδοτείται από αρχές του κράτους του δικού μας, στην πραγματικότητα όμως κρίνεται ανά πάσα στιγμή με τον πιο αμείλικτο και ανηλεή τρόπο από τον κάθε ένα που θα κάνει χρήση των υπηρεσιών αυτών. Δηλαδή, δεν υπάρχει περίπτωση να θέλει κάποιος να βγάλει στην αγορά, σε μία πλατφόρμα, μία ιδιοκτησία, ένα διαμέρισμα το οποίο να έχει ένα σοβαρό θέμα και να μην το εντοπίσει αμέσως και ο πρώτος επισκέπτης και να μην βαθμολογήσει με τον πιο σκληρό τρόπο αυτό το ελάττωμα, στην ουσία βγάζοντας, πάρα πολύ σύντομα, έξω από την αγορά οποιαδήποτε ακατάλληλη ιδιοκτησία αλλά και οποιονδήποτε ακατάλληλο οικοδεσπότη. Συνεπώς, θα επιβιώσουν και θα περιοριστεί όλο αυτό το θέμα στις πραγματικές του διαστάσεις και στην

¹⁶⁶ Codagnone C. & Martens B. 2016 Scoping the Sharing Economy: Origins Definitions, Impact and Regulatory Issues, 22

¹⁶⁷ «Βαθμολόγηση Οδηγού», Uber.com

¹⁶⁸ What is an acceptable Uber driver rating? .quora.com

πραγματική του ζήτηση η οποία ζήτηση δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι θα είναι τόσο μεγάλη όσο τώρα...».¹⁶⁹

Βέβαια, οι πλατφόρμες έχουν αποδείξει πως μπορούν να προβούν και σε σκληρότερους ελέγχους εκτός των μηχανισμών αξιολόγησης. Για παράδειγμα, η Lyft ¹⁷⁰, η οποία διεξάγει εξατομικευμένους ελέγχους των οδηγών που συμπεριλαμβάνουν μεταξύ άλλων και έλεγχο του ποινικού τους μητρώου¹⁷¹. Τέτοιες πρακτικές, ουσιαστικά αντικαθιστούν το ρόλο του κράτους και δυνητικά θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αποδιοργανωτικά (disruptions) στην κοινωνία και την αγορά.

5.3.2. Οι Αδυναμίες των Εργαλείων Αξιολόγησης

Οι ερευνητές/τριες που εντοπίζουν ως βέλτιστη λύση τα εργαλεία αξιολόγησης ως επί το πλείστον επικεντρώνονται στην καταναλωτική εμπειρία των χρηστών/τριων και στην ποιότητα των παρεχόμενων προϊόντων. Παρόλα αυτά και στις δύο περιπτώσεις παραβλέπεται ένα πολύ σημαντικό πεδίο, αυτό της διασφάλισης των δικαιωμάτων όσων δεν έχουν ενεργό ρόλο στις ψηφιακές πλατφόρμες (third parties)¹⁷².

Βασιζόμενοι σε ένα σύστημα αξιολόγησης των προσφερόμενων υπηρεσιών και «εμπειριών» χάνεται αμέσως το δικαίωμα της αντιπροσώπευσης των έμμεσα επηρεαζόμενων μη-χρηστών των πλατφορμών. Για παράδειγμα η ασφάλιση των οχημάτων της Uber ως ιδιωτικά και όχι ως επαγγελματικά, ενδέχεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην περίπτωση που εμπλακεί σε ένα ατύχημα ένας/μία πεζός/η μη – χρήστης/ρια της εφαρμογής¹⁷³.

Επιπλέον, εδώ εμπλέκεται και το δίκαιο ανταγωνισμού καθώς οι ασφαλίσεις επαγγελματικών οχημάτων είναι ακριβότερες από εκείνες για ιδιωτική χρήση. Έτσι, η υποχρέωση των οδηγών για αγορά τέτοιας ασφάλειας ή μη, ακόμα και αυτών που απασχολούνται part-time, μέσω ψηφιακών πλατφορμών θα μπορούσε να

¹⁶⁹ Συνέντευξη «Στ. Παραδιάς, το AirBnB σύντομα θα πάρει τις Πραγματικές του Διαστάσεις»

¹⁷⁰ Πλατφόρμα αστικών μεταφορών

¹⁷¹ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 122

¹⁷² Edelman B. & Geradin D., 2015, Efficiencies and Regulatory Shortcuts: How Should We Regulate Companies Like AirBnB and Uber?, 1-2

¹⁷³ Edelman B. & Geradin D., 2015, Efficiencies and Regulatory Shortcuts: How Should We Regulate Companies Like AirBnB and Uber?, 13

λειτουργήσει αποτρεπτικά¹⁷⁴. Στην περίπτωση της Uber στις Η.Π.Α. για να καλυφθεί αυτό το κενό η ίδια η εταιρεία κάλυψε την οικονομική διαφορά δαπανώντας 1 εκατομμύριο δολάρια. Παρόλα αυτά οι επαγγελματικές ασφάλειες βρίσκονται σε ισχύ μόνο όταν υπάρχει πελάτης στο αυτοκίνητο. Στις περιπτώσεις που συμβεί κάποιο ατύχημα και ο οδηγός είναι αποσυνδεδεμένος από την εφαρμογή ή δεν υπάρχει πελάτης στο όχημα, τότε σε ισχύει βρίσκεται η ιδιωτική ασφάλεια¹⁷⁵. Η παραπάνω πρακτική οδήγησε στην παραγωγή εξωτερικοτήτων. Χαρακτηριστικά, ασφαλιστικές εταιρείες των Η.Π.Α. σχεδίασαν πακέτα ασφάλισης ειδικά για οδηγούς που συνεργάζονται με πλατφόρμες, των οποίων οι τιμές κυμαίνονται μεταξύ επαγγελματικών και ιδιωτικών¹⁷⁶. Παρόλα αυτά κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατον να αναπτυχθεί εάν η αγορά αστικών μεταφορών ήταν αυστηρά ρυθμισμένη και η συμμετοχή ιδιωτών σε αυτή χαμηλή. Μία ευρεία αγορά καθιστά πρωτοποριακές λύσεις περισσότερο πιθανό να πετύχουν¹⁷⁷.

Έτσι, οι μηχανισμοί αξιολόγησης των παρεχόμενων υπηρεσιών είναι μονοδιάστατοι και δεν μπορούν να αξιοποιηθούν για την παραγωγή σημαντικού ρυθμιστικού πλαισίου. Σίγουρα καταγράφουν πολύ καλύτερα τις ανάγκες και τις επιθυμίες του πληθυσμού από ένα ρυθμιστικό σώμα και μπορεί να τους αντικαταστήσει σε αυτόν το τομέα. Για παράδειγμα λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις του Νόμου 4530/2018 η αξιολόγηση των οδηγών Ε.Ι.Χ. και Ε.Δ.Χ. σίγουρα μπορεί να συντελεστεί πολύ πιο πετυχημένα μέσω του συστήματος αξιολογήσεις των ψηφιακών πλατφορμών από ότι με τις διατάξεις του εν λόγω Νόμου. Παρόλα αυτά η χρήση τους σε ευρύτερο πλαίσιο αφενός εξαιρεί τους μη μετέχοντες και αφετέρου είναι πιθανόν να δημιουργήσει πολύ σοβαρότερες διαταραχές από όσες επιχειρεί να λύσει.

5.3.3. Οι Οργανισμοί Αυτορρύθμισης

Ένας δεύτερος τρόπος που προτείνεται, για να επιτευχθεί η αυτορρύθμιση είναι οι Οργανισμοί Αυτορρύθμισης (Self-Regulation Organizations – SROs). Κατά την Julia

¹⁷⁴ Lehmann R. J., 2014, Blurred Lines: Insurance Challenges in the Ride-Sharing Market

¹⁷⁵ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 7-8

¹⁷⁶ Lee T., 2015, Why Uber's Deal with Big Insurance Companies Matters?, Vox

¹⁷⁷ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 8 Black J., 2001, Decentring Regulation: Understanding the Role of Regulation and Self-Regulation in a "Post-Regulatory" World

Black, οι οργανισμοί αυτοί μπορούν να διαιρεθούν σε τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες. Οι Οργανισμοί Αυτορρύθμισης είναι: οι «Εθελοντικοί Οργανισμοί» (Voluntary Organizations) , οι «Οργανισμοί Εξαναγκασμού» (Coerced Organizations), οι «Αναγνωρισμένοι Οργανισμοί» (Sanctioned Organizations) και τέλος, οι «Υποχρεωτικοί Οργανισμοί» (Mandated Organizations).

Οι οργανισμοί αυτοί μπορεί να συντελούν όλοι την ίδια λειτουργία, δηλαδή σχεδιασμό και εφαρμογή ρυθμιστικής πολιτικής, αλλά διαφέρουν με βάση το επίπεδο εθελοντισμού (voluntariness), λογοδοσίας (accountability), επιβολής (enforcement) και κρατικής επιβολής (governmental enforcement)¹⁷⁸. Έτσι, όπως διαφαίνεται και από τις κατηγοριοποιήσεις που έχει κάνει η Julia Black, οι Εθελοντικοί Οργανισμοί δομούνται από την βιομηχανία, οι Οργανισμοί Εξαναγκασμού διαμορφώνονται από την ίδια τη βιομηχανία υπό την απειλή του κρατικού παρεμβατισμού, οι Αναγνωρισμένοι Οργανισμοί η βιομηχανία διαμορφώνει ρυθμίσεις που υπόκεινται σε κρατικό έλεγχο και τέλος οι Υποχρεωτικοί Οργανισμοί διαμορφώνονται κατόπιν κρατικής επιταγής¹⁷⁹.

Οι Οργανισμοί Αυτορρύθμισης πολλές φορές, έχουν αξιοσημείωτη ικανότητα επιβολής και συμμόρφωσης λόγω της ικανότητάς τους να διενεργούν ελέγχους και να επιβάλλουν κυρώσεις. Έτσι λοιπόν εντοπίζονται τρεις παράγοντες, στους Οργανισμούς Αυτορρύθμισης, οι οποίοι μπορούν να λειτουργήσουν καταλυτικά στη ρύθμιση των ψηφιακών πλατφορμών. Αυτοί οι παράγοντες είναι οι αξιόπιστοι μηχανισμοί επιβολής, η αντίληψη της νομιμότητας και η έμφαση στη φήμη¹⁸⁰.

Κάνοντας μία ιστορική αναδρομή μπορούν να εντοπιστούν Οργανισμοί αυτορρύθμισης που πέτυχαν την εγκαθίδρυση αξιόπιστων μηχανισμών επιβολής και άλλων που απέτυχαν. Για παράδειγμα, το Ινστιτούτο Εργασιών Πυρηνικής Ενέργειας (Institute of Nuclear Power Operations - INPO) είναι ένας τέτοιος οργανισμός. Το εύρος των λειτουργιών του συμπεριελάμβανε τη δημιουργία προτύπων για τη διαχείριση κινδύνων, τον έλεγχο συμμόρφωσης με αυτά, την αξιολόγηση των

¹⁷⁸ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 123

¹⁷⁹ Black J., 2001, Decentring Regulation: Understanding the Role of Regulation and Self-Regulation in a "Post-Regulatory" World

¹⁸⁰ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 124

εγκαταστάσεων πυρηνικής ενέργειας, τη διεξαγωγή ερευνών για τα ατυχήματα και την παροχή τεχνικής βοήθειας. Βέβαια, η επιτυχία του INPO, έρχεται σε αντιδιαστολή με την αποτυχία του οργανισμού Responsible Care, ενός άλλου Οργανισμού Αυτορρύθμισης του οποίου η αποτυχία αποδίδεται στον εθελοντικό του χαρακτήρα¹⁸¹.

Ο άλλος παράγοντας που έχει καταλυτικό ρόλο στην επιτυχία ενός Οργανισμού Αυτορρύθμισης είναι η νομιμοποίηση της ρυθμιστικής του ικανότητας εντός και εκτός της επίμαχης βιομηχανίας. Για παράδειγμα, το INPO πέτυχε αυτή τη νομιμοποίηση, εντός και εκτός της βιομηχανίας πυρηνικής ενέργειας, με την εξαρχής επιτυχία των μηχανισμών επιβολής του. Αντιθέτως, η Ρυθμιστική Αρχή Χρηματοπιστωτικής Βιομηχανίας (Finance Industry Regulatory Authority - FINRA), δεν πέτυχε κάτι αντίστοιχο καθώς έχει περιορισμένες δυνατότητες επιβολής, και τα μέλη της δεν την θεωρούν επαρκώς ανεξάρτητη. Σε τέτοιες περιπτώσεις αποτυχίας νομιμοποίησης είναι αρκετά πιθανό το ρυθμιστικό κενό που μένει να καλυφθεί με την παρέμβαση κρατικών φορέων εξουσίας, ή άλλων σχετιζόμενων φορέων εξουσίας¹⁸².

¹⁸¹ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 126-127

¹⁸² Black J., 2001, Decentring Regulation: Understanding the Role of Regulation and Self-Regulation in a “Post-Regulatory” World

6. Πεδία Ρυθμιστικής Παρέμβασης

Έχοντας αναλύσει το ρυθμιστικό πλαίσιο της Uber και της AirBnB και έχοντας εξετάσει τον διάλογο που έχει αναπτυχθεί γύρω από την ευρύτερη δραστηριότητα των ψηφιακών πλατφορμών, δεν θα μπορούσε να αρνηθεί κανείς πως οι ψηφιακές πλατφόρμες όχι απλώς ήρθαν για να μείνουν αλλά, χρόνο με τον χρόνο αναδιαμορφώνουν τον επιχειρηματικό, οικονομικό και κοινωνικό χάρτη.

Στην ελληνική περίπτωση, λίγο καιρό μετά την εφαρμογή των ρυθμιστικών τους πλαισίων, ο διάλογος παραμένει έντονος και οι εξελίξεις ραγδαίες. Η προσοχή των ρυθμιστών πλέον στρέφεται σε νέα ζητήματα που προκύπτουν από τη λειτουργία των ψηφιακών πλατφορμών. Πρόκειται για ζητήματα που πιθανότατα δεν τους είχαν απασχολήσει παλαιότερα αφού είναι συμπαρομαρτούντα της πολυπλοκότητας, της ταχύτατης εξέλιξης και των νέων εργαλείων τους. Τέτοια ζητήματα είναι η ανάγκη νέας οικιστικής πολιτικής, η προστασία των εργαζομένων, αλλά και η συλλογή και αξιοποίηση προσωπικών δεδομένων από τις πλατφόρμες.

Τόσο στον ελληνικό τύπο¹⁸³ όσο και στον διεθνή¹⁸⁴ γίνεται συχνά λόγος για προβλήματα που προκύπτουν στο θέμα της στέγας. Ο διάλογος αναπτύσσεται κυρίως γύρω από τα προβλήματα της ραγδαίας αύξησης των ενοικίων, της ανεπαρκούς προσφοράς κατοικιών προς μακροχρόνια μίσθωση, τις εξώσεις κ.α. Σίγουρα για τα προαναφερθέντα δεν φέρει αποκλειστική ευθύνη η βραχυχρόνια μίσθωση καθώς όπως θα αναπτυχθεί παρακάτω η κατάσταση αυτή συνδιαμορφώνεται από μία σειρά παραγόντων. Παρόλα αυτά, οι πλατφόρμες βραχυχρόνιας μίσθωσης σίγουρα αποτελούν ένα όχημα ώστε να έρθει στο προσκήνιο το ζήτημα της στεγαστικής πολιτικής.

Το ιδιότυπο εργασιακό καθεστώς είναι ένα άλλο πεδίο που αναπτύσσεται γύρω από τις ψηφιακές πλατφόρμες και έχει ήδη απασχολήσει τα ρυθμιστικά όργανα της Ε.Ε.¹⁸⁵. Ο μετασχηματισμός που επιφέρει η τεχνολογία στο παραδοσιακό μοντέλο των επιχειρήσεων έχει ως αποτέλεσμα μία εκ θεμελίων μεταμόρφωση της εργασίας.

¹⁸³ Π.χ. Καραϊσκάκη Τ. 2019, «Εκτίναξη του AirBnB σε Υποβαθμισμένες Περιοχές», Καθημερινή

¹⁸⁴ Papadimitriou Y. 2019, “Mass Evictions in Athens as Government Offers Golden Visa Incentive to AirBnB Investors from Russia and China, Telegraph

¹⁸⁵ MEPs Approve Boost to Workers’ Right in the Gig Economy, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Το μοντέλο συλλογικών και σταθερών μορφών εργασίας καταρρίπτεται και δίνει τη θέση του σε ένα ελαστικό ευμετάβλητο μοντέλο.

Το τρίτο πεδίο που έχει απασχολήσει ήδη τα ρυθμιστικά σώματα, αλλά παραμένει στο επίκεντρο της συζήτησης, είναι τα προσωπικά δεδομένα. Η συλλογή και η αξιοποίησή τους σίγουρα δεν αποτελεί αποκλειστική πρακτική των ψηφιακών πλατφορμών, καθώς πλέον πρόκειται για ένα εμπορεύσιμο αγαθό. Καινοτόμα προϊόντα, όπως είναι τα «έξυπνα» αυτοκίνητα και οι ηλεκτρικές συσκευές τελευταίας τεχνολογίας, αλλά και εξατομικευμένες υπηρεσίες είναι βασισμένα στα προσωπικά δεδομένα¹⁸⁶. Αδιαμφισβήτητα όμως είναι το καύσιμο της ψηφιακής οικονομίας, αλλά και η βάση της, καθώς πάνω σε αυτά έχει χτιστεί το επιχειρηματικό της μοντέλο¹⁸⁷.

Έτσι, λοιπόν, οι ψηφιακές πλατφόρμες και η δράση τους ανέδειξαν ή ακόμα και δημιούργησαν πεδία προς ρύθμιση. Προς το παρόν η ρύθμιση αυτή φαίνεται να δομείται σε ενωσιακό επίπεδο, παρόλα αυτά ορισμένες περιπτώσεις ενδέχεται να απαιτήσουν πιο εξειδικευμένα πλαίσια. Ακολουθώντας, θα επιχειρηθεί μία διερεύνηση των προαναφερθέντων πεδίων αλλά και διατύπωση προτάσεων για αυτά τα ζητήματα.

6.1. Νέα Οικιστικά Δεδομένα

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα παρατηρείται ένας έντονος διάλογος μεταξύ των διαφορετικών δικτύων που εμπλέκονται στο ζήτημα της στέγασης. Από τη μία πλευρά τάσσονται όσοι και όσες αισθάνονται πως βάλλονται από την αλλαγή στο τοπίο των μακροχρόνιων μισθώσεων ακινήτων,¹⁸⁸ ενώ από την άλλη κυρίως όσοι και όσες δραστηριοποιούνται στον τομέα των βραχυχρόνιων μισθώσεων¹⁸⁹. Αυτή η μειωμένη προσφορά κατοικιών και η επακόλουθη αύξηση των τιμών τους δεν θα μπορούσε να αποδοθεί σε μία και μόνο δραστηριότητα.

¹⁸⁶ Bentzen N., et al., 2018, Adapting to new digital realities, 4

¹⁸⁷ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 10

¹⁸⁸ Γκασιάμης Μ., (2019), «Μαζικές Εξώσεις Ενοικιαστών Λόγω AirBnB», News.gr, Papadimitriou Y. 2019, “Mass Evictions in Athens as Government Offers Golden Visa Incentive to AirBnB Investors from Russia and China, Telegraph

¹⁸⁹ Μόλις το 5,3% των ενοικιαζόμενων στην Αττική ως AirBnB, Το Βήμα, Συνέντευξη, 6/3/2019, «Στ. Παραδιάς: Το AirBnB σύντομα θα πάρει τις πραγματικές του διαστάσεις», Capital.gr,

Η εξάπλωση της βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτων, σε συνάρτηση με τη ραγδαία πώληση ακινήτων για την απόκτηση «Χρυσής Βίτσας»,¹⁹⁰ αλλά και το πρόγραμμα παροχής στέγης στους αιτούντες άσυλο,¹⁹¹ ανέδειξαν ένα πρόβλημα που ήταν χρόνια καλυμμένο πίσω από το έντονο καθεστώς μικροϊδιοκτησίας και τη συμπαρομαρτούσα οικοδομική δραστηριότητα. Το πρόβλημα αυτό είναι η ιστορικά σχεδόν ανύπαρκτη στεγαστική πολιτική της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά, σε έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, (2013), η Ελλάδα και η Λετονία είναι οι μόνες χώρες που εμφανίζουν μηδενική πολιτική κοινωνικής στέγασης¹⁹².

Όσον αφορά τις βραχυχρόνιες μισθώσεις εμφανίζουν ακόμα μία ιδιαιτερότητα, τις υψηλές συγκεντρώσεις σε συγκεκριμένες περιοχές. Λαμβάνοντας ως παράδειγμα την Αττική, μόλις το 5,3% επί του συνόλου των ενοικιαζόμενων κατοικιών βρίσκονται σε βραχυχρόνια μίσθωση¹⁹³. Όμως, οι περιοχές του κέντρου των Αθηνών αγγίζουν ή και ξεπερνούν το 90%¹⁹⁴. Θα μπορούσε αυτός να είναι ένας λόγος για να ενεργοποιηθούν οι ρήτρες του Ν.4446/16 που θέτουν περιορισμούς στην εξάπλωση της βραχυχρόνιας μίσθωσης;

Πρόσφατα, τέθηκε στο τραπέζι η πρόταση μετακύλισης αυτών των αρμοδιοτήτων στους δήμους¹⁹⁵ με υψηλή τουριστική δραστηριότητα. Σε περιοχές έντονου τουριστικού ενδιαφέροντος οι βραχυχρόνιες μισθώσεις καταλαμβάνουν άνω του 90% επί του συνόλου των προς μίσθωση ακινήτων (π.χ. Χανιά, Ρέθυμνο, Μύκονος)¹⁹⁶. Βέβαια, σε περιοχές όπως το κέντρο τις Αθήνας ή τόσο τουριστικά μέρη, τα μέτρα που θέτουν όριο στο εισόδημα ή τις μέρες δραστηριότητας, ενδεχομένως να μην ήταν αποτελεσματικά. Η ενεργοποίηση τέτοιων μέτρων, ειδικά σε περιοχές όπως αυτές που εκτός από τουριστικό ενδιαφέρον συγκεντρώνουν και πολλούς μη μόνιμους κατοίκους (όπως φοιτητές, αγροτικούς γιατρούς, εκπαιδευτικούς) θα είχε ως αποτέλεσμα οι κατοικίες να λειτουργούν ως τουριστικά καταλύματα. Μία εποχιακή

¹⁹⁰ Χαρακτηριστικά το 2013 πουλήθηκαν 21 ακίνητα ενώ το 2019, 4154 ακίνητα. Συνολικά αυτή την εφταετία φαίνεται να έχουν πουληθεί περί τα 13.485 ακίνητα μέσω του προγράμματος της «χρυσής βίτσας» Πηγή: enterprisegreece.gov.gr

¹⁹¹ «Στις 25 Οκτωβρίου 2015, η Ελλάδα και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες δεσμεύτηκαν απέναντι στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για την υλοποίηση προγράμματος παροχής 20.000 θέσεων υποδοχής και προσωρινής στέγασης στην Ελλάδα. Το πρόγραμμα αφορά αιτούντες άσυλο (Asylum seekers)». Πηγή: Πρόγραμμα Στέγασης για Αιτούντες Άσυλο

¹⁹² Social Housing in the E.U., Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 9

¹⁹³ Μόλις το 5,3% των ενοικιαζόμενων στην Αττική ως Airbnb, Το Βήμα

¹⁹⁴ Οικονομία Διαμοιρασμού: Κοινωνικές Επιπτώσεις και Ρυθμιστικές Παρεμβάσεις, Grant Thornton

¹⁹⁵ Στο «Τραπέζι» πρόταση για Αρμοδιότητες στους Δήμους για τις Βραχυχρόνιες Μισθώσεις», 2019, Insider.gr

¹⁹⁶ Οικονομία Διαμοιρασμού: Κοινωνικές Επιπτώσεις και Ρυθμιστικές Παρεμβάσεις, Grant Thornton

αξιοποίηση της βραχυχρόνιας μίσθωσης θα συνέχιζε να αποτελεί ζήτημα για τους ενοικιαστές, ενώ παράλληλα θα διατηρούσε και τα ενοίκια σε υψηλά επίπεδα.

Όσον αφορά τη σχέση στέγασης και βραχυχρόνιων μισθώσεων οι περιορισμοί καλό θα ήταν να μην είναι οριζόντιου τύπου καθώς έτσι δύνανται να δημιουργηθούν νέα σφάλματα αγοράς. Εναλλακτικά, ένα ρυθμιστικό μέτρο που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί, κατόπιν αξιολόγησης των στεγαστικών αναγκών, είναι η θέσπιση ποσοστών βραχυχρόνιας μίσθωσης επί του συνόλου των κατοικιών. Επιπλέον, η αδειοδότηση θα μπορούσε να γίνεται με βάση οικονομικά κριτήρια. Έτσι, αφενός μπορεί να ελεγχθεί ο αριθμός των καταλυμάτων που βρίσκονται σε βραχυχρόνια μίσθωση, ενώ παράλληλα ενισχύεται ο κοινωνικός ρόλος των ψηφιακών πλατφορμών.

Ολοκληρώνοντας, η ανάδειξη του οικιστικού ζητήματος, ανέδειξε το πολύ σημαντικότερο ζήτημα της ελλιπούς κρατικής πολιτικής για την κατοικία. Όπως φαίνεται ήταν βασισμένη στην έντονη οικιστική ανάπτυξη και την οικονομική ευχέρεια της μικρομεσαίας τάξης. Πλέον είναι πιο αναγκαίο από ποτέ να δομηθεί μία ολοκληρωμένη οικιστική πολιτική. Λύση στο εν λόγω ζήτημα θα μπορούσε να δοθεί με την αξιοποίηση των κατοικιών που βρίσκονται σε εγκατάλειψη. Μάλιστα, αυτό θα ήταν ευκολότερο την παρούσα χρονική περίοδο, καθώς βρίσκεται σε εξέλιξη και η διαδικασία συμπλήρωσης του Κτηματολογίου. Έτσι, τα αδήλωτα ακίνητα θα μπορούσαν να περιέλθουν στο κεντρικό ή το τοπικό κράτος, ώστε να δοθεί και η δυνατότητα δημιουργίας οικιστικού προγράμματος με αξιοποίηση των εγκαταλελειμμένων καταλυμάτων που δεν θα δηλωθούν στο Κτηματολόγιο. Επιπλέον, σε περιοχές όπως η Κρήτη, η Ρόδος και η Κέρκυρα που συνδυάζουν υψηλές ανάγκες σε κατοικίες όλο τον χρόνο λόγω ανωτάτων σχολών και έντονου τουριστικού ενδιαφέροντος, η δημιουργία ικανοποιητικού αριθμού φοιτητικών εστιών θα μπορούσε να αποτελέσει λύση.

6.2. Νέο εργασιακό πλαίσιο

Οι ψηφιακή οικονομία και, κατ' επέκταση, οι ψηφιακές πλατφόρμες που μετέχουν στην οικονομία του διαμοιρασμού εκτός ότι μεταλλάσσουν την παραδοσιακή εργασία

– παράλληλα δημιουργούν και νέα επαγγέλματα.¹⁹⁷ Ένα τέτοιο επάγγελμα θα μπορούσε να θεωρηθεί και η οργάνωση και προσφορά «εμπειριών» μέσω της πλατφόρμας της AirBnB. Πρόκειται για δραστηριότητες που οργανώνονται από ντόπιους και προσφέρονται σε επισκέπτες. Είναι μία ενασχόληση που εμπλέκεται με την ευρύτερη προσφορά του προϊόντος «ζήσε σαν ντόπιος». Παρόλα αυτά, είναι βασισμένη σε παραδοσιακά επαγγέλματα όπως φωτογράφοι, ξεναγοί κ.α. και απαιτείται έναρξη επαγγέλματος.

Όμως σε άλλη περίπτωση των βραχυχρόνιων μισθώσεων συχνά απασχολούνται νέοι και νέες για την υποδοχή των «φιλοξενούμενων». Η πρόσληψη αυτών των εργαζομένων δεν συντελείται μέσω της πλατφόρμας, αλλά σε συμφωνία με τον πάροχο του καταλύματος. Σε άλλο πλαίσιο, η Uber συχνά λειτουργεί με συμβάσεις περιορισμένου χρόνου ή σύμβαση έργου, γεγονός που έχει οδηγήσει την εταιρεία σε αρκετές δικαστικές διαμάχες.¹⁹⁸ Αντιστοίχως παρόμοιες πρακτικές ακολουθούν και παραδοσιακές επιχειρήσεις όπως αυτές των υπηρεσιών delivery. Η αγορά των παραδόσεων τροφίμων είναι δυναμικά ανερχόμενη και τα προβλήματα της Uber μπορεί να βρουν αντίκρισμα και σε εκείνη¹⁹⁹. Τα προαναφερθέντα παραδείγματα υπάγονται στο λεγόμενο “Gig Economy” και αποδεικνύουν την ταχύτητα με την οποία οι ψηφιακές πλατφόρμες αναπτύσσονται και διαπερνούν τα ρυθμιστικά όρια.

Στις 16 Απρίλιο 2019, η Ε.Ε. επιχείρησε να κάνει ένα πρώτο βήμα για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών των εργαζομένων και εξέδωσε σχετική οδηγία η οποία υπερψηφίστηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και αφού εγκριθεί από τους υπουργούς των κρατών-μελών θα πρέπει να ενσωματωθεί και στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών εντός τριών ετών²⁰⁰. Η ανάγκη να ακολουθηθούν οι ταχύτατες εξελίξεις που επιφέρουν οι ψηφιακές πλατφόρμες, διαφαίνεται και από το γεγονός πως η παρούσα οδηγία ήταν η πρώτη σε περίοδο 20 ετών που έθεσε ελάχιστα δικαιώματα σε κατηγορία εργαζομένων²⁰¹.

Η συγκεκριμένη οδηγία περιλαμβάνει μέτρα για την προστασία των εργαζομένων, προβλέποντας διαφανείς και προβλέψιμες εργασιακές συνθήκες, όπως όρια στις ώρες

¹⁹⁷ Castells M., 1998, *La Société en réseau*”, 255

¹⁹⁸ Κουκουτσάς Η. 2018 Η Νέα Υόρκη «χτυπάει» την καρδιά της Uber, Emea.gr

¹⁹⁹ Κουκουτσάς Η., 2018, Η Νέα Υόρκη «χτυπάει» την καρδιά της Uber, Emea.gr

²⁰⁰ MEPs Approve Boost to Workers’ Right in the Gig Economy, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

²⁰¹ E.U. Law Fixes Minimum Rights for “Gig Economy” Workers, BBC

απασχόλησης. Επίσης, διασφαλίζει τη δυνατότητα των εργαζομένων να εργάζονται παράλληλα και σε εργασία «παραδοσιακού τύπου», απαγορεύοντας αντίστοιχου τύπου περιορισμούς. Τέλος, διασφαλίζει και μία σειρά άλλων δικλίδων ασφαλείας για τους εργαζόμενους όπως η αποζημίωση τους σε περίπτωση μη έγκυρης ενημέρωσης για ακύρωση της προβλεπόμενης εργασίας αλλά και δωρεάν εκπαίδευση.²⁰²

Ολοκληρώνοντας, στην ελληνική περίπτωση, έως την ενσωμάτωση της παραπάνω οδηγίας, οι κρατικές ελεγκτικές αρχές θα μπορούσαν να προβούν σε εξακρίβωση τέτοιον πρακτικών από εργοδότες με τη χρήση εισοδηματικών διασταυρώσεων, ελέγχων και φορολογικών εργαλείων.

6.3. Προσωπικά Δεδομένα

Το πεδίο των προσωπικών δεδομένων ενδεχομένως να είναι αυτό που θα απασχολήσει περισσότερο τους ρυθμιστές τα επόμενα χρόνια. Η ανάδειξη της πληροφορίας σε κεντρικό στοιχείο της σύγχρονης επιχειρηματικότητας, και της εποχής εν γένει, έχει φέρει στο προσκήνιο τον όρο «επανάσταση της πληροφορίας»²⁰³. Η αξιοποίηση των προσωπικών δεδομένων αφενός βελτιώνει την καταναλωτική εμπειρία των χρηστών και αφετέρου είναι ένα ισχυρό εργαλείο στα χέρια των πλατφορμών.

Η συγκέντρωση προσωπικών στοιχείων, όπως η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, το φύλο, το επάγγελμα, το γεωγραφικό στίγμα κ.α. βελτιώνουν τις προσφερόμενες υπηρεσίες. Η ζήτηση και η προσφορά είναι πιο συγχρονισμένες από ποτέ, αφού καταγράφονται σε πραγματικό χρόνο και η απόκτηση ενός αγαθού ή υπηρεσίας γίνεται οικονομικότερη, χάρη στις διαδικτυακές πληρωμές, τον γεωγραφικό εντοπισμό και άλλα χαρακτηριστικά των εφαρμογών²⁰⁴.

Επομένως, εκτός από το εξατομικευμένο περιεχόμενο που προσφέρεται στους καταναλωτές, για πολλές ψηφιακές πλατφόρμες η αξιοποίηση των προσωπικών δεδομένων είναι κύρια πηγή εσόδων. Τα δεδομένα αυτά, που συνθέτουν τη βάση, σε ορισμένες δε περιπτώσεις και το πλαίσιο, λειτουργίας τους, οδηγούν στις καινοτόμες

²⁰² Gig economy: EU law to improve workers' rights, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

²⁰³ Gansky L., 2010, *The Mesh: Why the Future of Business is Sharing*, 8

²⁰⁴ Edelman B. & Geradin D., 2015, *Efficiencies and Regulatory Shortcuts: How Should We Regulate Companies Like AirBnB and Uber?*, 3

υπηρεσίες και αγαθά που προσφέρουν και τέλος είναι ο λόγος για τις χαμηλές ή μηδενικές επιβαρύνσεις²⁰⁵.

Για παράδειγμα, στον τομέα παραγωγής και διαμοιρασμού πολιτιστικού περιεχομένου, το YouTube είναι ένα από τα προφανέστερα παραδείγματα συγκέντρωσης εμπορικών και μη εμπορικών μεθόδων πολιτισμικής παραγωγής. Πρόκειται για μία εμπορική επιχείρηση η οποία λειτουργεί ως μία πλατφόρμα το πολιτιστικό περιεχόμενο της οποίας δομείται από τη συμμετοχή των ίδιων των χρηστών της. Η αξία του YouTube σε μεγάλο βαθμό είναι προϊόν της συλλογικής δημιουργικότητας των χρηστών του και της σύνδεσης τους με το κοινό του²⁰⁶.

Έτσι, όμως εγείρονται και νέα ερωτήματα που σχετίζονται με την ασφάλεια των καταναλωτών και των προσωπικών τους δεδομένων. Η συλλογή, αποθήκευση και χρήση των προσωπικών δεδομένων δυνητικά υποκρύπτει κινδύνους για τους πολίτες, καθώς είναι επιρρεπή σε σφάλματα ασφαλείας ή εμπορικής χρήσης από τις επιχειρήσεις και τρίτους. Πρόκειται για ένα πεδίο, σχετικά νεοφυές, το οποίο ρυθμίστηκε κεντρικά στις 25 Μαΐου 2018 με τον Γενικό Κανονισμό Προσωπικών Δεδομένων (GDPR). Αυτός ο ευρωπαϊκός κανονισμός εισάγει ένα νέο και ενοποιημένο νομικό πλαίσιο σχετικά με τη συλλογή, χρήση και αποθήκευση προσωπικών δεδομένων με άμεσο αντίκτυπο σε πολλές δραστηριότητες όπως είναι η ανάπτυξη εργαλείων τεχνητής νοημοσύνης²⁰⁷.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω γίνεται προφανές πως τα υπερσύγχρονα προϊόντα και οι εξατομικευμένες υπηρεσίες που προσφέρουν οι εταιρείες που μετέχουν της ψηφιακής οικονομίας και, κατ' επέκταση, οι ψηφιακές πλατφόρμες αφενός έχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των παραδοσιακών εταιρειών και αφετέρου αναπτύσσεται γύρω τους ένα νέο επιχειρηματικό πλαίσιο²⁰⁸.

Έτσι, λοιπόν, η συγκέντρωση και αξιοποίηση των προσωπικών δεδομένων από τις ψηφιακές πλατφόρμες, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δεσπόζουσας θέσης στην αγορά. Κατ' αυτό τον τρόπο, δύνανται να κυριαρχήσουν σε μία αγορά πριν υπάρξουν αντιδράσεις από τους ανταγωνιστές τους. Ρυθμιστικά λοιπόν, η

²⁰⁵ Cannon B. & Chung H., 2014, A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies, 29-31

²⁰⁶ Burgess J. & Green J., 2009, YouTube: Digital Media and Society Series, 75-76

²⁰⁷ Bentzen N., et al., 2018, Adapting to new digital realities, 4

²⁰⁸ Bentzen N., et al., 2018, Adapting to new digital realities, 3-4

συγκέντρωση προσωπικών στοιχείων από τις ψηφιακές πλατφόρμες πρέπει να αντιμετωπιστεί με ιδιαίτερη προσοχή²⁰⁹.

6.4. Συμπεράσματα – Προτάσεις

6.4.1. Εργαλεία και σώματα αυτορρύθμισης

Οι ψηφιακές πλατφόρμες είναι εξοπλισμένες με εργαλεία που οι παραδοσιακές επιχειρήσεις δεν είχαν ποτέ πρόσβαση. Αυτό τους δίνει αφενός ένα πλεονέκτημα στα πλαίσια της αγοράς, αλλά και μία υποχρέωση. Ενδεχομένως, οι ψηφιακές πλατφόρμες να είναι το μέσον εκείνο που θα απολαύσει περισσότερη ανεξαρτησία, όχι παραγκωνίζοντας το κράτος αλλά αναλαμβάνοντας τη λύση ελαστώνων ρυθμιστικών ζητημάτων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελεί το υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο για τη θέσπιση προϋποθέσεων που αφορούν προσφερόμενο προϊόν ή υπηρεσία. Τέτοια περίπτωση αποτελούν τα άρθρα 1 και 2 του Ν. 4530/2018 τα οποία ορίζουν κανόνες καλής συμπεριφοράς για τους οδηγούς Ε.Δ.Χ. Επίσης, σημαντικό είναι ότι πολλοί από αυτούς τους κανόνες νομοθετούνται για πρώτη φορά. Το έως τότε υφιστάμενο πλαίσιο οριζόταν από το άρθρο 98 του Ν. 4070/2012, αλλά ήταν αρκετά επιγραμματικό και γενικόλογό. Οι νέοι αυτοί κανονισμοί ήρθαν με το ίδιο νομοσχέδιο που ρύθμιζε τις διαμεσολαβητικές εφαρμογές Ε.Ι.Χ. και ουσιαστικά έθεσε εκτός αγοράς τις ψηφιακές πλατφόρμες που επιτελούσαν μεταφορικό έργο²¹⁰.

Θα μπορούσε εύλογα κανείς να υποθέσει πως ο λόγος που οι διαμεσολαβητικές πλατφόρμες δεν τέθηκαν εκτός αγοράς, ακόμα και όταν απαγορεύτηκε η παροχή επιδότησης ή έκπτωσης κομίστρου, ήταν η παροχή καλύτερης εξυπηρέτησης και αυξημένου έλεγχου στους χρήστες.

Έτσι, με βάση τα άρθρα 1 και 2 του Ν. 4530/2018 πλέον και τα Ε.Δ.Χ. είναι υποχρεωμένα να παρέχουν αντίστοιχη ποιότητα υπηρεσιών, αλλά ο έλεγχος δεν έγκειται στον ίδιο τον πελάτη. Στην παράγραφο 3 του άρθρου 11 του Ν.4530/2018 προβλέπεται η δημιουργία ηλεκτρονικού συστήματος, τηλεφωνικού κέντρου και

²⁰⁹ Χριστοδουλάκη Γ. Ζητήματα Ανταγωνισμού στην Εποχή της Συνεργατικής Οικονομίας (Sharing Economy), 48-51

²¹⁰ Άρθρα 12 & 13 Ν.4530/2018

υπηρεσίας σύντομων γραπτών μηνυμάτων παραπόνων και καταγγελιών των επιβατών για παραβάσεις του παρόντος. Βέβαια κάτι τέτοιο δεν έχει δημιουργηθεί, ενώ οι ψηφιακές πλατφόρμες το διέθεταν αρχής γενομένης της λειτουργίας τους. Η ύπαρξη όμως μιας τέτοιας δυνατότητας ελαχιστοποιεί την ασυμμετρία πληροφορίας και καθιστά την κρατική παρέμβαση μη απαραίτητη²¹¹.

Τέλος, όπως αναπτύχθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, καταλυτικό ρόλο στην ομαλότερη ένταξη των ψηφιακών πλατφορμών θα μπορούσε να έχει και η δημιουργία πολυσυλλεκτικών ρυθμιστικών σωμάτων. Τα σώματα αυτά μπορεί να είναι είτε θεσμικά, για παράδειγμα κάποια επιτροπή με εκπροσώπους από όλους τους χώρους, είτε αυτορυθμίστηκα (π.χ. SRO) ,είτε πλήρως ανεξάρτητα.

6.4.2. Ευέλικτα ρυθμιστικά πλαίσια

Πλέον μπορούμε να κάνουμε λόγο για υβριδική επιχειρηματικότητα για παραπάνω από έναν λόγους. Αρχικά, υβριδικές πλατφόρμες με γνώμονα τους συμμετέχοντες²¹². Κατά δεύτερον υβριδικές όσον αφορά τις προσφερόμενες υπηρεσίες²¹³, οι οποίες μεταβάλλονται συνεχώς ακολουθώντας τη ροπή των εναλλασσόμενων επιχειρηματικών μοντέλων και τεχνολογιών²¹⁴. Τρίτον, υβριδικές όσον αφορά τη σχέση της πλατφόρμας με τους συνεργάτες της, τους εργαζόμενους της και τους καταναλωτές²¹⁵.

Οι ψηφιακές πλατφόρμες έχουν μία υβριδική δράση καθώς αφενός συγκεντρώνουν ορισμένες δραστηριότητες που σχετίζονται με την παροχή εμπορικών υπηρεσιών, όπως είναι οι πληρωμές και το branding, και αφετέρου αποκεντρώνουν κάποιες άλλες, όπως η τιμολόγηση και η παροχή υπηρεσιών²¹⁶.

²¹¹ Vitkovic D. (2016), “The Sharing Economy: Regulation and the E.U. Competition Law, 88

²¹² Koen F., 2017, Political Economies and Environmental Futures for the Sharing Economy και Cannon B. & Chung H., 2014, A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies, 27

²¹³ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators

²¹⁴ Bentzen N., et al., 2018, Adapting to new digital realities, 2

²¹⁵ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators

²¹⁶ Cohen M. & Sundararajan A. 2015, Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy, 117

Κάνοντας αναφορά στην πρώτη κατηγοριοποίηση υβριδικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, η πληθώρα των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών από την κάθε εταιρεία καθιστά αδύνατη την κατηγοριοποίηση της σε ένα και μόνο είδος, εν προκειμένω στην οικονομία διαμοιρασμού. Οι πλατφόρμες αντλούν παρόχους από μία πολυσυλλεκτική ομάδα που απαρτίζεται τόσο από ερασιτέχνες όσο και επαγγελματίες, δημιουργώντας έτσι ένα «θολό» πλαίσιο²¹⁷. Χαρακτηριστικά, η AirBnB συνδέει ιδιώτες και μικροϊδιοκτήτες με δυνάμει ενοικιαστές. Ταυτοχρόνως, σε πολλές αγορές, όπως και στην ελληνική, συνδέει και μεγαλοϊδιοκτήτες ή επαγγελματίες του τουρισμού με ενδεχόμενους ενοικιαστές. Η πρώτη περίπτωση υπάγεται στην επιχειρηματική δραστηριοποίηση που έχει χαρακτηριστεί ως οικονομία διαμοιρασμού, όμως στη δεύτερη πρόκειται για διαμεσολαβητική παροχή –τουριστικών- υπηρεσιών, παρόλο που δεν αναγνωρίζεται ως τέτοια.²¹⁸

Η *ex ante* κατηγοριοποίηση και, κατ' επέκταση, ρύθμιση, των ψηφιακών πλατφορμών θα μπορούσε, όπως έχει αναφερθεί να έχει ολέθρια αποτελέσματα στην καινοτομία που δύναται να επιτευχθεί. Για παράδειγμα, πολλές από τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται είτε διαμεσολαβητικά είτε ως πάροχοι στον τομέα των αστικών μετακινήσεων, πειραματίζονται και με νέα προϊόντα όπως είναι εναλλακτικοί τρόποι μετακίνησης ή αλλιώς «smart mobility»²¹⁹. Αυτά τα νέα προϊόντα και υπηρεσίες δεν υπάγονται στις ίδιες ρυθμίσεις που υπάγονται τα αντίστοιχα παραδοσιακά. Όμως, σε ορισμένες πόλεις ή κράτη οι εταιρείες υπάγονται στο ίδιο ρυθμιστικό πλαίσιο με τους παραδοσιακούς παρόχους. Αυτή η οριζόντια ρύθμιση δυνητικά θα μπορούσε να ισοπεδώσει τις προσπάθειες αυτών των εταιρειών να παρέχουν καινοτόμα προϊόντα²²⁰.

Τέλος, φαίνεται να υπάρχει και μία τάση για αντικατάσταση των παραδοσιακών τρόπων παροχής υπηρεσιών. Το παράδειγμα έρχεται από την Uber η οποία σκοπεύει να αναπτύξει τεχνολογία αυτόνομων οχημάτων²²¹. Έτσι, εγείρεται το ερώτημα αν θα πρέπει η εν λόγω υπηρεσία να ρυθμίζεται όπως ρυθμίζεται έως σήμερα ή ποιες

²¹⁷ Cannon B. & Chung H., 2014, A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies, 25-27

²¹⁸ Koen F., 2017, Political Economies and Environmental Futures for the Sharing Economy, 4-5

²¹⁹ Smart Mobility, Deloitte 2015

²²⁰ Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 9

²²¹ Uber and CMU Announce Strategic Partnership and Advanced Technologies Center, Uber.com

αλλαγές θα πρέπει να συντελεστούν. Πρόκειται για ένα ταχύτατα αναπτυσσόμενο κλάδο του οποίου οι δραστηριότητες εκτίνονται εκτός της κατηγοριοποίησης του²²².

6.4.3. Συμπεράσματα

Παρόλο που μεγάλος αριθμός εταιρειών επιθυμεί να υπαχθεί στο πλαίσιο της οικονομίας διαμοιρασμού, θεωρώ πως το πλαίσιο αυτό θα πρέπει να διασφαλιστεί έναντι όσων επιθυμούν να το εκμεταλλευτούν για τη σχετικά χαλαρή υφιστάμενη ρύθμιση του. Ως οικονομία διαμοιρασμού θα πρέπει να χαρακτηρίζεται η δράση εκείνη που συγκεντρώνει τέσσερα βασικά στοιχεία: α) Οι συναλλαγές θα πρέπει να γίνονται μέσω μίας ψηφιακής πλατφόρμας, β) η οποία θα έχει αποκλειστικά διαμεσολαβητικό ρόλο, γ) να μην μεταβιβάζεται η κυριότητα του αγαθού ή της υπηρεσίας και δ) η συναλλαγή να γίνεται αποκλειστικά μεταξύ ιδιωτών. Οι άλλες μορφές ψηφιακής ανταλλαγής θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν με άλλους τρόπους όπως «οικονομία/ εμπόριο πλατφόρμας».

Σίγουρα είναι καταλυτικής σημασίας η προστασία των πλατφορμών που χρησιμοποιούν καινοτόμες πρακτικές, αλλά συχνά μεταξύ αυτών εντοπίζονται και πλατφόρμες με αξία δισεκατομμυρίων δολαρίων. Οι πλατφόρμες αυτές συλλέγουν τεράστια ποσά κεφαλαίου από επενδυτές ή από την επιχειρηματική δραστηριότητα τους²²³. Αυτή η κερδοσκοπική τους δράση απέχει μακράν από τη λογική που προσδίδεται στην οικονομία διαμοιρασμού.

Παρόλα αυτά, είναι αρκετά νωρίς για να πάρει κανείς απόλυτη θέση για το ρυθμιστικό πλαίσιο που πρέπει να εφαρμοστεί στην περίπτωση των ψηφιακών πλατφορμών. Οι ψηφιακές πλατφόρμες αποτελούν μία νέα οικονομική δραστηριότητα και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζονται. Παρόλα αυτά, ως οικονομική δραστηριότητα δεν παύουν να αποτελούν ένα φάσμα. Για αυτό το λόγο και επέλεξα, μεταξύ άλλων, να αναπτύξω και τη θεωρία του Belk περί οικονομίας (ψευδο-) διαμοιρασμού. Οι ψηφιακές πλατφόρμες λοιπόν απαιτούν δυναμικά και ευέλικτα ρυθμιστικά πλαίσια, τα οποία θα μπορούν να εμπερικλείουν όλο αυτό το φάσμα και θα αναπτύσσονται παράλληλα με αυτές.

²²² Koopman C. et al., 2014, The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators, 9

²²³ Strowel A. & Vergote W. 2014, Digital Platforms: To Regulate or not to Regulate?, 4

Όσον αφορά τις δύο πλατφόρμες που μας απασχόλησαν περισσότερο στην παρούσα εργασία, τα υφιστάμενα ρυθμιστικά τους πλαίσια σίγουρα απαιτούν βελτιώσεις. Αρχικά, όπως αναφέρουν οι Muller και Surel (2002) είναι βαρύνουσας σημασίας η κατανόηση του γεγονότος ότι η κατασκευή των δημόσιων πολιτικών δεν είναι μία αφηρημένη διαδικασία, καθώς είναι συνδεδεμένη με τη δραστηριότητα διαφορετικών δρώντων πολιτικής και των συγκρουόμενων συμφερόντων τους. Έτσι είναι καταλυτικής σημασίας ο εντοπισμός των ομάδων που σχετίζονται - ή θα έπρεπε να σχετίζονται - με τη διαδικασία παραγωγής του ρυθμιστικού πλαισίου. Τα υφιστάμενα εθνικά νομοθετικά πλαίσια φαίνεται να μην έλαβαν υπόψη όλα αυτά τα δίκτυα δρώντων.

Για παράδειγμα, στην περίπτωση της AirBnB, το νομοσχέδιο στοχεύει στην είσπραξη των φόρων και δεν αποτυπώνει καθόλου τον συσχετισμό δυνάμεων που υφίσταται. Πίσω από τις βραχυχρόνιες μισθώσεις κρύβονται πολύ περισσότερα δίκτυα από όσα φαίνονται με μία πρώτη ματιά, καθώς θίγουν ή ενισχύουν τα συμφέροντα πολλών διαφορετικών ομάδων και αντιστοίχως προκαλούνται μία σειρά θετικών και αρνητικών εξωτερικοτήτων. Αυτή η πολυεπίπεδη δράση της βραχυχρόνιας μίσθωσης είναι που θέτει τους ρυθμιστές σε δυσκολότερη θέση. Μία αυστηρή ρύθμιση όπως αυτή που τέθηκε στην UberX θα μπορούσε πλέον να προξενήσει ισχυρότερες κοινωνικές αναταράξεις από όσες προκαλεί η ίδια η δράση της AirBnB.

Ολοκληρώνοντας, κρίνεται αναγκαία η θέσπιση ρυθμιστικού πλαισίου σε συνάρτηση με όλες τις εμπλεκόμενες ομάδες και να συνδιαμορφώνεται με τις ανάγκες της κάθε περιοχής. Παρόλο που ακόμα δεν έχουν υπάρξει ρυθμίσεις σε τοπικό επίπεδο, αν και σε μία πληθώρα χωρών αυτή είναι η κραταίωσα πρακτική, όσο η δραστηριότητα των εφαρμογών διευρύνεται και νέοι παίκτες εισέρχονται στην αγορά παρατηρείται μία μεταστροφή προς αυτή την κατεύθυνση²²⁴. Στην ελληνική περίπτωση, αν και το πρόβλημα συχνά εγγράφεται στην δημόσια ατζέντα από τοπικές αρχές, το βάρος της ρύθμισης μεταφέρεται στο κεντρικό κράτος. Έτσι, λοιπόν, μία ενδεχόμενη λύση θα ήταν η θέσπιση ενός γενικού ρυθμιστικού πλαισίου που θα εξασφαλίζει προστασία σε βασικά ζητήματα όπως η απασχόληση, η φορολογία, η διαχείριση προσωπικών δεδομένων κ.α. Ενώ τα επιμέρους ζητήματα θα προσαρμόζονται σύμφωνα με τις

²²⁴ Μέτρα ασφαλείας για τα ηλεκτρικά πατίνια και στη Θεσσαλονίκη, 2/4/2019, parallaximag.gr και Ρυθμίσεις για τα ηλεκτροκίνητα πατίνια ζητά ο Δήμος Αθηναίων, 28/3/2019, Skai.gr

ανάγκες κάθε περιοχής μέσω επιτροπών που θα απαρτίζονταν από δρώντες όλων των ομάδων. Οι ψηφιακές πλατφόρμες σίγουρα θα μπορούσαν να απολέσουν το μέσον για μία καλύτερη επιχειρηματικότητα, ενδεχομένως και για μία καλύτερη κοινωνία.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Ηγουμενάκης Ν., (1996), «Τουριστική Πολιτική», Interbooks, Αθήνα
- Καστέλς Μ., (2005), «Ο Γαλαξίας του Διαδικτύου: Στοχασμοί για το Διαδίκτυο, τις Επιχειρήσεις και την Κοινωνία», Καστανιώτης, Αθήνα
- Λαδής Στ., & Νταλάκου Β., (2010), «Ανάλυση Δημόσιας Πολιτικής», Παπαζήσης, Αθήνα
- Muller P., & Surel Y., (2002), «Η Ανάλυση των Πολιτικών του Κράτους», Τυπωθήτω/Δαρδάνος, Αθήνα

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Burgess J. & Green J., (2009), “YouTube: Digital Media and Society Series”, Polity Press, Cambridge
- Castells M., (1998), “La Société en réseaux”, Fayard, Paris
- Dredge D., & Gyimóthy S., (2016), “Collaborative Economy and Tourism: Perspectives, Politics, Policies and Prospects”, Springer, Cham
- Gansky L., (2010), “The Mesh: Why the Future of Business is Sharing”, Portfolio/Penguin, New York

Επιστημονική Αρθρογραφία

- Μαλούτας Θ., & Σπυρέλλης Σ. Ν., (2016), «Κενές Κατοικίες», Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας, Διαθέσιμο στο: <http://www.athenssocialatlas.gr/άρθρο/κενές-κατοικίες/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Οικονόμου Δ., (1987), «Η Στεγαστική Πολιτική στην Μεταπολεμική Ελλάδα: Βασικές Ερευνητικές Υποθέσεις, Πιστοδότηση της Στέγης και Πολιτική Ενοικίων», ΕΚΚΕ, Διαθέσιμο στο: <http://epublishing.ekt.gr/el/10350/Επιθεώρηση-Κοινωνικών-Ερευνών/12835> (Τελευταία Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Χατζόπουλος Β., & Ρόμα Σ., (2017), “Caring for Sharing: The Collaborative Under E.U. Law”, Common Market Law Review, (54)1, 81-127, Διαθέσιμο στο:

- https://www.researchgate.net/publication/316094932_Caring_for_sharing_The_collaborative_economy_under_EU_law (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Allen D., & Berg C., (2014), “The Sharing Economy: How Over-Regulation Could Destroy an Economic Revolution”, Institute of Public Affairs. Διαθέσιμο στο:
<https://collaborativeeconomy.com/research/the-sharing-economy-how-over-regulation-could-destroy-an-economic-revolution/> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - Allen D., & Wild D., (2018) Five Principles of Red Tape Reduction, Institute of Public Affairs, Διαθέσιμο στο:
<https://ipa.org.au/wp-content/uploads/2018/06/IPA-Report-Principles-of-Red-Tape-Reduction.pdf> (Πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - Antoniadis P. & Apostol I., (2014) “The Right(s) to the Hybrid City and the Role of DIY Networking”, Journal of Community Informatics, Διαθέσιμο στο:
http://nethood.org/publications/antoniadis_apostol_rights_to_the_hybrid_city_public_version.pdf (Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
 - Black J., (2001), “Decentring Regulation: Understanding the Role of Regulation and Self-Regulation in a “Post-Regulatory” World”, Current Legal Problems, 54(1), Διαθέσιμο στο:
https://www.researchgate.net/publication/30527050_Decentring_Regulation_Understanding_the_Role_of_Regulation_and_Self-Regulation_in_a_%27Post-Regulatory%27_World (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - Bardhi F. & Eckhardt G., (2012), “Access-Based Consumption: The Case of Car Sharing”, *Journal of Consumer Research*, Volume 39, Issue 4, 1 December 2012, Pages 881–898, Διαθέσιμο στο:
<https://academic.oup.com/jcr/article/39/4/881/1798309> (Πρόσβαση Απρίλιος 2019)

- Belk R., (2007), “Why not Share Rather than Own?”, The Annals of the American Academy of Political and Social Science 611:126-140, May 2007, Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/258125200_Why_Not_Share_Rather_than_Own (Πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Belk R., (2014), “Sharing Versus Pseudo-Sharing in Web 2.0”, Anthropologist, 18(1), 7-23, Διαθέσιμο στο: <http://krepublishers.com/02-Journals/T-Anth/Anth-18-0-000-14-Web/Anth-18-1-000-14-Abst-PDF/T-ANTH-18-1-007-14-1106-Belk-Russ/T-ANTH-18-1-007-14-1106-Belk-Russ-Tx%5B2%5D.pdf> (Πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Bentzen N., et al., (2018), “Adapting to new digital realities”, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Διαθέσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2018\)614734](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2018)614734) (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Bojanova I., (2014), “The Digital Revolution: What’s on the Horizon?”, IT Professional 16(1):8-12 · January 2014, Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/260604267_The_Digital_Revolution_What's_on_the_Horizon (Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Campbell A., (1999), “Self-Regulation and the Media” Federal Communication Law Journal, 51(3), Διαθέσιμο στο: <https://www.repository.law.indiana.edu/fclj/vol51/iss3/11/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Cannon B. & Chung H., (2014), “A Framework for Designing Co-Regulation Models Well-Adapted to Technology-Facilitated Sharing Economies”, Santa Clara High Technology Law Journal, 31(1), 23-96, Διαθέσιμο στο: <https://digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.gr/&httpsredir=1&article=1589&context=chtlj> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)

- Codagnone C. & Martens B., (2016), “Scoping the Sharing Economy: Origins Definitions, Impact and Regulatory Issues”, JRC, Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/JRC100369.pdf> (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Codagnone C. et al., (2016), “The Passions and the Interests: Unpacking “Sharing Economy”, JRC, Διαθέσιμο στο: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101279/jrc101279.pdf> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Cohen M. & Sundararajan A., (2015), “ Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy”, University of Chicago Law Review Vol. 82, Διαθέσιμο στο: https://chicagounbound.uchicago.edu/uclrev_online/vol82/iss1/8/ (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Demary V., (2015), “Competition in the Sharing Economy”, Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/290096428_Competition_in_the_Sharing_Economy (Τελευταία Πρόσβαση Μάρτιος 2015)
- Dubois et al., (2014), “New Cultures of Connection in a Boston Time Bank”, Διαθέσιμο στο: https://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/sociology/pdf/SchorTimeBank.pdf (Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Edelman B. & Geradin D., (2015), “Efficiencies and Regulatory Shortcuts: How Should We Regulate Companies Like AirBnB and Uber?”, Stanford Technology Law Review 19 (2016): 293-328, Διαθέσιμο στο: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2658603 (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Gobble M., (2015), “Regulating Innovation in the New Economy”, Research-Technology Management, 58(2), Διαθέσιμο στο

https://www.researchgate.net/publication/272847270_Resources_Regulating_Innovation_in_the_New_Economy (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019).

- Hamary et al., (2015), “The Sharing Economy: Why People Participate in the Collaborative Consumption?”, Journal of the Association for Information Science and Technology 67 :2047-2059 · September 2016 Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/255698095_The_Sharing_Economy_Why_People_Participate_in_Collaborative_Consumption (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Hayek F.A., (1945), “The Use of Knowledge in Society”, The American Economic Review Volume XXXV, Διαθέσιμο στο <http://bev.berkeley.edu/ipe/readings/The%20use%20of%20knowledge%20in%20society.pdf> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Hirsch D., (2011), “The Law and Policy of Online Privacy: Regulation, Self Regulation, or Co-Regulation?”, Seattle University Law Review Vol. 34, Διαθέσιμο στο https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1758078 (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Katz V., (2015), “Regulating the Sharing Economy”, Διαθέσιμο στο <https://scholarship.law.berkeley.edu/btlj/vol30/iss4/18/> (Πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Koen F., (2017), “Political Economies and Environmental Futures for the Sharing Economy”, The Royal Society, Διαθέσιμο στο: <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsta.2016.0367> (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Koopman C. et al., (2014), “The Sharing Economy Issues Facing Platforms Participants and Regulators” SSRN Electronic Journal Διαθέσιμο στο https://www.researchgate.net/publication/277287476_The_'Sharing'_Economy_Issues_Facing_Platforms_Participants_and_Regulators (Πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Koopman et al., (2015), “The Sharing Economy and Consumer Protection Regulation: The Case for Policy Change”, The Journal of Business, Entrepreneurship and the Law, Διαθέσιμο στο <https://digitalcommons.pepperdine.edu/jbel/vol8/iss2/4/> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)

- Lehmann R. J., (2014), “Blurred Lines: Insurance Challenges in the Ride-Sharing Market”, R Street Policy Study No.28, Διαθέσιμο στο: <https://www.rstreet.org/wp-content/uploads/2014/09/RSTREET28.pdf> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Luca M., (2016), “Reviews, Reputation and Revenue: The Case of Yelp.com”, Harvard Business School, Διαθέσιμο στο: https://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/12-016_a7e4a5a2-03f9-490d-b093-8f951238dba2.pdf (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Margetts H., & Dunleavy P., (2013), “The Second Wave of Digital Era Governance: A Quasi-Paradigm for Government on the Web”, The Royal Society Διαθέσιμο στο <https://royalsocietypublishing.org/doi/full/10.1098/rsta.2012.0382> (Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Ritzer G., (2014), “Prosumption: Evolution, Revolution, or Eternal Return of the Same?”, Διαθέσιμο στο: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1021.7329&rep=rep1&type=pdf> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Schor J., & Fitzmaurice C., (2014), “Collaborating and Connecting: The emergence of the Sharing Economy”, Handbook on Research on Sustainable Consumption, 2015, Διαθέσιμο στο https://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/sociology/pdf/SchorElgarHandbook.pdf (Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Strowel A., & Vergote W., (2014), “Digital Platforms: To Regulate or not to Regulate?”, Διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-7/uclouvain_et_universit_saint_louis_14044.pdf (Πρόσβαση Νοέμβριος 2018)
- Tabarrok A., & Coen T., (2015) The End of Asymmetric Information?, Cato Unbound, Διαθέσιμο στο: <https://www.cato-unbound.org/2015/04/06/alex-tabarrok-tyler-cowen/end-asymmetric-information> (πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Vitkovic D. (2016), “The Sharing Economy: Regulation and the E.U. Competition Law”, Διαθέσιμο στο https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2926852, *Global Antitrust Review*, Issue 9, 2016, (Πρόσβαση Απρίλιος 2019)

- Weber A., & Burde A., (2016), “Room for Compromise: A Logical Approach to Regulating AirBnB”, Διαθέσιμο στο <https://sites.duke.edu/iearielburde/files/2018/03/AirbnbFinalCaseStudy.pdf> (Τελευταία Πρόσβαση Απρίλιος 2019)

Νόμοι / Νομολογία

- Αιτιολογική Έκθεση Νόμου 4172/2013, Διαθέσιμη στο https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=c8aed8b4-ce03-4c5d-a920-c47f3b097aa8 (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Αιτιολογική Έκθεση Νόμου 4446/2016, Διαθέσιμη στο https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=acdd0e56-1b52-4fc2-bdf5-a6da0180f250&fbclid=IwAR3G1Ct9bvRgflfd7HZ8zlcAYn6D3Op9RJR8bVrwQdgxWfQAVJt0ruMfz3g (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Αιτιολογική Έκθεση Νόμου 4465/2017, Διαθέσιμη στο https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=341b025d-9bb2-4bcb-871b-a73001319553 (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Απόφαση Δ.Ε.Ε. C-434/15, Διαθέσιμη στο <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=E726A38CAFDCCB11E22D86BD1C910192?text=&docid=198047&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1397464> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Έκθεση Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, Διαθέσιμη στο https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=acdd0e56-1b52-4fc2-bdf5-a6da0180f250&fbclid=IwAR3G1Ct9bvRgflfd7HZ8zlcAYn6D3Op9RJR8bVrwQdgxWfQAVJt0ruMfz3g (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Νόμος 4172/2013 Διαθέσιμος στο https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=c8aed8b4-ce03-4c5d-a920-c47f3b097aa8 (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)

- Νόμος 4179/2013 Διαθέσιμος στο: <https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/534> (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Νόμος 4276/2014 Διαθέσιμος στο: <https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/618> (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Νόμος 4465/2017 Διαθέσιμος στο: https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=341b025d-9bb2-4bcb-871b-a73001319553 (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Νόμος 4472/2017 Διαθέσιμος στο: <https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/816> (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 8ης Ιουνίου 2000, Διαθέσιμη στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0031&from=EN> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Οδηγία 2006/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2006, Διαθέσιμη στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0123&from=EL> (Τελευταία Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Προεδρικό Διάταγμα 131/2003 Διαθέσιμο στο <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/proedriko-diatagma-131-2003> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα Δ.Ε.Ε. υπόθεση C-434/15, 11 Μαΐου 2017, Διαθέσιμες στο <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=E726A38CAFDCCB11E22D86BD1C910192?text=&docid=190593&pageIndex=0&doclang=el&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1397464> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα Δ.Ε.Ε. υπόθεση C-390/18, Press release No 51/19, 30 Απριλίου 2019, Διαθέσιμο στο <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019->

[04/cp190051en.pdf?fbclid=IwAR2hsPeGpccriBwcnEWSVSgwWJgkC2jxtX551JUMyffsNF8jYV2AOV9Ur5E](https://eur-lex.europa.eu/eli/cons/2019/04/cp190051en.pdf?fbclid=IwAR2hsPeGpccriBwcnEWSVSgwWJgkC2jxtX551JUMyffsNF8jYV2AOV9Ur5E) (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)

- Σχέδιο Νόμου 4446/2016, Διαθέσιμο στο https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=acdd0e56-1b52-4fc2-bdf5-a6da0180f250&fbclid=IwAR3G1Ct9bvRgflfd7HZ8zlcAYn6D3Op9RJR8bVr wQdgxWfQAVJt0ruMfz3g (τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Υπόθεση Δ.Ε.Ε. C-390/18, Διαθέσιμη στο: <http://curia.europa.eu/juris/fiche.jsf;jsessionid=8D0B03244685A7EA7EDFC62E48CF3A8C?id=C%3B390%3B18%3BRP%3B1%3BP%3B1%3BC2018%2F0390%2FP&oqp=&for=&mat=or&lgreg=el&jge=&td=%3BALL&jur=C%2CT%2CF&num=C-390%252F18&dates=&pcs=Oor&lg=&pro=&nat=or&cit=none%252CC%252CCJ%252CR%252C2008E%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252Ctrue%252Cfalse%252Cfalse&language=el&avg=&cid=1545449> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- ΦΕΚ Α' 240/22.12.2016 Διαθέσιμο στο: https://www.espa.gr/elibrary/N4446_2016_FEK240art53-56_AFCOS_GEGAD.pdf (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- ΦΕΚ 59/A/30/3/2018 Διαθέσιμο στο: <https://www.e-nomothesia.gr/law-news/demosieutheke-phek-nomos-4530-2018.html> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- MEPs Approve Boost to Workers' Right in the Gig Economy, 16/4/2019, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Διαθέσιμο στο <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190410IPR37562/meps-approve-boost-to-workers-rights-in-the-gig-economy> (Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)

Ελληνική Δημοσιογραφική Αρθρογραφία

- Γκασιάμης Μ., (2019), «Μαζικές Εξώσεις Ενοικιαστών Λόγω AirBnB», News.gr, Διαθέσιμο στο: <https://www.news.gr/oikonomia/article/1602910/mazikes-exosis-enikiaston-logo-airbnb.html> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)

- «Δικαίωση για την Beat σε Γερμανικό Δικαστήριο», (2018), Καθημερινή, Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/957386/article/oikonomia/epixeirhseis/dikaiwsh-gia-thn-beat-se-germaniko-dikasthrio> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- «Η Α.Α.Δ.Ε. Ξεκίνησε τους Έλεγχους στα AirBnB», (2019), BnBnews.gr, Διαθέσιμο στο: <https://bnbnews.gr/nomothesia/forologika/3734/i-aade-xekinise-toys-elegchoys-sta-airbnb/?fbclid=IwAR1NySWebEV1G-XEGI2AiWGEPLv5U4IghLp8s2JWGYyWR4Ozv48ZY2u8Bo> (Τελευταία Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- «Ηλεκτρικά Πατίνια Γεμίζουν τους Δρόμους της Αθήνας», (2019), Καθημερινή, Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/1006041/article/epikairothta/ellada/hlektrika-patinia-gemizoun-toys-dromous-toys-a8hnas> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Καραϊσκάκη Τ., (2019), «Εκτίναξη του AirBnB σε Υποβαθμισμένες Περιοχές», Καθημερινή, Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/1019435/article/epikairothta/ellada/ektina3h-ths-airbnb-se-ypova8mismenes-geitonies> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Κουκουτσάς Η., (2018), «Η Νέα Υόρκη «χτυπάει» την καρδιά της Uber», Emea.gr, Διαθέσιμο στο <https://emea.gr/h-νέα-υόρκη-χτυπάει-την-καρδιά-της-uber/553012/553012/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- «Μέτρα ασφαλείας για τα ηλεκτρικά πατίνια και στη Θεσσαλονίκη», (2019), parallaximag.gr, Διαθέσιμο στο: <https://parallaximag.gr/thessaloniki/metra-asfaleias-gia-ta-ilektrika-patinia-kai-sti-thessaloniki> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- «Μόλις το 5,3% των ενοικιαζόμενων στην Αττική ως AirBnB», (2019), Το Βήμα, Διαθέσιμο στο: https://www.tovima.gr/2019/05/09/finance/molis-to-53-ton-enoikiazomenon-stin-attiki-os-airbnb/?fbclid=IwAR33_97zGom52roah9SqHrRdApiQNkU2h6072vt0QyQIIshOevprOMnjToQ (τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)
- «Με Κοινή Ατζέντα οι Σύλλογοι Βραχυχρόνιων Μισθώσεων», (2019), ΠΟΜΙΔΑ, Διαθέσιμο στο: <https://www.pomida.gr/newspost.php?nsl=me->

- [koini-atzenta-oi-sylogoi-braxyxronion-misthoseon](#) (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- «Νέα Μεγάλη Επένδυση 150 εκατ. Ευρώ της Daimler στη Beat και την Ελλάδα», (2018), Fortunegreece.gr, Διαθέσιμο στο <https://www.fortunegreece.com/article/nea-megali-ependisi-150-ekat-evro-tis-daimler-sti-beat-ke-tin-ellada/> (Τελευταία πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019)
 - Παπάζογλου Ν., (2017), «TaxiBeat: Μία βόλτα στην Κηφισιά έφερε 43 Εκατομμύρια Ευρώ», Insider.gr, Διαθέσιμο στο <https://www.insider.gr/epiheiriseis/tehnologia/36005/taxibeat-mia-volta-stin-kifisia-efere-43-ekatommyria> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
 - Παπάζογλου Ν., (2018), «Σταματά η UberX στην Ελλάδα - Τι απαντούν Σπίρτζης – Λυμπερόπουλος», Insider.gr, Διαθέσιμο στο <https://www.insider.gr/epiheiriseis/aytokinito/80735/stamata-i-uberx-stin-ellada-ti-apantoun-spirtzis-lymperopoulos> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019).
 - «Ρυθμίσεις για τα ηλεκτροκίνητα πατίνια ζητά ο Δήμος Αθηναίων», 2019, Skai.gr, Διαθέσιμο στο: <http://www.skai.gr/news/greece/article/400331/ruthmiseis-gia-ta-ilektrokinita-patinia-zita-o-dimos-athinaion/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
 - «Σταματά η UberX στην Ελλάδα – Τι απαντούν Σπίρτζης – Λυμπερόπουλος», (2018), Insider.gr, Διαθέσιμο στο <https://www.insider.gr/epiheiriseis/aytokinito/80735/stamata-i-uberx-stin-ellada-ti-apantoun-spirtzis-lymperopoulos>
 - «Στο «Τραπεζί» πρόταση για Αρμοδιότητες στους Δήμους για τις Βραχυχρόνιες Μισθώσεις», (2019), Insider.gr, Διαθέσιμο στο <https://www.insider.gr/epiheiriseis/toyrismos/111017/sto-trapezi-protasi-gia-armodiotites-stoys-dimoys-gia-tis> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
 - «Συνελήφθηκαν 14 Οδηγοί της Uber στο Κέντρο της Αθήνας», (2018), Movenews.gr, Διαθέσιμο στο <https://www.movenews.gr/synelhftisan-14-odhgoi-ths-uber-sto-kentro-ths-athinas/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
 - Τσίρος Θ., (2019), «Έρχονται Κόφτες στις Μισθώσεις Τύπου Airbnb», Καθημερινή, Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/1011636/article/oikonomia/ellhnikh->

oikonomia/erxontai-koftes-stis-mis8wseis-typoy-airbnb (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)

- Χατζηνικολάου Π., (2019), « «Ξέχασαν» να Δηλώσουν τα Airbnb 35.000 ιδιοκτήτες», Καθημερινή, Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.com.cy/gr/oikonomiki/epixeiriseis/xexasan-na-dilwsoyn-ta-airbnb-35-000-idioktites> (Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)
- “Airbnb: Πόσα Ξοδεύουν οι Τουρίστες της στην Αθήνα”, (2019), Newmoney.gr, Διαθέσιμο στο https://www.newmoney.gr/palmos-oikonomias/398696-airbnb-posa-ksodeioun-oi-touristes-tis-stin-athina?fbclid=IwAR28jsirfDdfsh4A60w0D2IAJGsnsU5ORa3d_4NETI-pt-veffeTsDOoUCc (Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)
- “Taxibeat: Μια Βόλτα στην Κηφισιά έφερε 43 εκατομμύρια”, (2017), Insider.gr, Διαθέσιμο στο <https://www.insider.gr/epiheiriseis/tehnologia/36005/taxibeat-mia-volta-stin-kifisia-efere-43-ekatommyria> (Τελευταία Πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019)

Ξενόγλωσση Δημοσιογραφική Αρθρογραφία

- “\$100 Trillion by 2025: the Digital Dividend for Society and Business”, (2016), World Economic Forum, Διαθέσιμο στο <https://www.weforum.org/press/2016/01/100-trillion-by-2025-the-digital-dividend-for-society-and-business/> (Πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Abril D., (2019), “Booking is Beating AirBnB in Home Stays, Latest Number Show”, Fortune.com, Διαθέσιμο στο: <http://fortune.com/2019/04/08/booking-dot-com-beats-airbnb/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- “Barcelona Airbnb host 'manages rentals worth £33,000 a day”, (2018), Guardian, Διαθέσιμο στο: https://www.theguardian.com/cities/2018/oct/22/barcelona-airbnb-host-manages-rentals-worth-33000-a-day-report?CMP=fb_gu&fbclid=IwAR0zaMgS2kRIX50DK9-TPqTj0LM2xlR0Kaf5jjn28WQb2nhAzoWgobcXSvk (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)

- Badenhausen K., (2018), “The World’s Most Valuable Brands”, Forbes, Διαθέσιμο στο <https://www.forbes.com/sites/kurtbadenhausen/2018/05/23/the-worlds-most-valuable-brands-2018/#37be4ac1610c> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Badger E., (2012), “The Secret Lives of Zipcar Drivers”, Citylab.com, Διαθέσιμο στο <https://www.citylab.com/transportation/2012/07/secret-lives-zipcar-drivers/2638/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Corkery M., (2018), “Sear, the Original Everything Store, Files for Bankruptcy”, New York Times, Διαθέσιμο στο <https://www.nytimes.com/2018/10/14/business/sears-bankruptcy-filing-chapter-11.html> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- “E.U. Law Fixes Minimum Rights for “Gig Economy” Workers”, (2019), BBC, Διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.com/news/world-europe-47947220> (Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)
- Harriet T., (2015), “AirBnB Launches “Smart Pricing” for Hosts”, CNBC, Διαθέσιμο στο <https://www.cnn.com/2015/11/12/airbnb-launches-smart-pricing-for-hosts.html> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Lee T., (2015) “Why Uber’s Deal with Big Insurance Companies Matters”, Vox.com Διαθέσιμο στο <https://www.vox.com/2015/3/24/8285963/why-ubers-deal-with-big-insurance-companies-matters> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Merchant V., et al., (2002), “Bed Breakfast and Beyond”, Times, Διαθέσιμο στο <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,56423,00.html> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- “Not just homes any more: Airbnb expands into hotels and luxury spots”, (2019), Guardian, Διαθέσιμο στο <https://www.theguardian.com/technology/2018/feb/22/airbnb-hotels-expansion-travel> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Papadimitriou Y., (2019), “Mass Evictions in Athens as Government Offers Golden Visa Incentive to AirBnB Investors from Russia and China”, Telegraph, Διαθέσιμο στο <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/02/16/mass-evictions-athens-government-offers-golden-visa-incentive/?fbclid=IwAR0YKeC0zG->

[nCaeqUSlJjoD3NVxvX3HL03Bd0xVpSgx2fTSQH0Iywlw9wI](https://www.wired.com/2012/10/from-airbnb-to-coursera-why-the-government-shouldnt-regulate-the-sharing-economy/) (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)

- Sundararajan A., (2012), “Why the Government doesn’t Need to Regulate the Sharing Economy” The Wired, Διαθέσιμο στο <https://www.wired.com/2012/10/from-airbnb-to-coursera-why-the-government-shouldnt-regulate-the-sharing-economy/> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)

Άλλες Πηγές

- 1ο Συνέδριο Βραχυχρόνιας Μίσθωσης, Πέμπτη, 24.1.2019, Wyndham Grand Hotel Athens, 2019, Pomida.gr, Διαθέσιμο στο <https://www.pomida.gr/newspost.php?nsl=1o-synedrio-braxyxronias-misthosis-pempti-2412019-wyndham-grand-hotel-athens> (Τελευταία πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019)
- Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, (2016), «Οικονομία του Διαμοιρασμού και Αυτορρύθμιση», Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0933&from=EL> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- «Η Οικονομική Επίδραση του Home Sharing σε Διάφορες Πόλεις του Κόσμου», Airbnb.com, Διαθέσιμο στο <https://www.airbnb.gr/economic-impact> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Πανελλαδική Στάση Εργασίας, 2018, Stata.gr, Διαθέσιμο στο <http://www.satataxi.gr/index.php/latest-news/item/930-panelladiki-stasi-ergasias-taxi>
- Πρόγραμμα Στέγασης για Αιτούντες Άσυλο, Διαθέσιμο στο <https://www.developathens.gr/el/πρόγραμμα-στέγασης> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Συνέντευξη, 2016, «Νίκος Δρανδράκης, Ιδρυτής του Taxibeat», Startupper.gr, Διαθέσιμη στο <https://www.youtube.com/watch?v=TIPXOFItvEM> (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
- Συνέντευξη, 6/3/2019, «Στ. Παραδιάς: Το AirBnB σύντομα θα πάρει τις πραγματικές του διαστάσεις», Capital.gr, Διαθέσιμη στο

- <https://www.capital.gr/capitaltv/3347354/st-paradias-to-airbnb-suntoma-tha-parei-tis-pragmatikes-tou-diastraseis> (Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)
- Συνέντευξη, 2/4/2018, «Ο Νίκος Δρανδράκης στο, ιδρυτής της TaxiBeat, στο Capital Control με τον Σταμάτη Ζαχαρό», Action 24, Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=YHg2FIKdRoc> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - «Συνολικές χορηγήσεις αδειών διαμονής σε επενδυτές-αγοραστές ακινήτων ανά έτος» Διαθέσιμος πίνακας στο <https://www.enterprisegreece.gov.gr/h-ellada-shmera/zoi-stin-ellada/adeies-diamonhs> (Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)
 - Υπηρεσίες Uber, Uber.com, Διαθέσιμο στο <https://www.uber.com/gr/el/about/uber-offerings/>
 - «Φαινόμενο AirBnB: Ευκαιρία ή Απειλή;», 28/3/2019, ENA Institute, Διαθέσιμο στο <https://www.enainstitute.org/event/φαινόμενο-airbnb-ευκαιρία-ή-απειλή/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
 - Amsterdam and AirBnB agreement (2014), Διαθέσιμο στο <https://fr.airbnb.be/press/news/amsterdam-and-airbnb-sign-agreement-on-home-sharing-and-tourist-tax> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - AirBed ‘n’ Breakfast for Connecting ’07 Διαθέσιμο στο <https://www.core77.com/posts/7715/airbed-breakfast-for-connecting-07-7715> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - A European Agenda for the Collaborative Economy, Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions (2016), Διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-356-EN-F1-1.PDF> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - Emerging Trends in Real Estate: The Global Outlook for 2019, Pwc & Urban Land Institute, 2019, Διαθέσιμο στο: [https://ulidigitalmarketing.blob.core.windows.net/mediafiles/ULI_PwC_ETRE_Global2019_\(Final\).pdf](https://ulidigitalmarketing.blob.core.windows.net/mediafiles/ULI_PwC_ETRE_Global2019_(Final).pdf) (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - Eurocities, (2017), Sharing Cities: A Sharing Economy That Delivers Benefits for Citizens (2017), Διαθέσιμο στο: <https://www.greencycle.si/wp->

content/uploads/2018/01/EUROCITIESsharingeconomy policypaperMarch2017final.pdf (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)

- Gig economy: EU law to improve workers' rights, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Διαθέσιμο στο: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20190404STO35070/gig-economy-eu-law-to-improve-workers-rights-infographic> (Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)
- Grant Thornton, (2019), «Οικονομία Διαμοιρασμού: Κοινωνικές Επιπτώσεις και Ρυθμιστικές Παρεμβάσεις», Διαθέσιμο στο http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/News/Lists/List/Attachments/693/Sharing_Economy_Pres_20190205.pdf (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Hepburn G., “Alternatives to traditional Regulation”, OECD, Διαθέσιμο στο <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/42245468.pdf> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Marriott International Launches Home Rentals in Over 100 Markets, 2019, Διαθέσιμο στο: <https://news.marriott.com/2019/04/marriott-international-launches-home-rentals-in-over-100-markets/> (Τελευταία Πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Monthly Number of Uber's Active Users Worldwide from 2016 to 2019 (in millions), (2019), Statista.com, (Τελευταία πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019), Διαθέσιμο στο <https://www.statista.com/statistics/833743/us-users-ride-sharing-services/>
- People in the E.U. – Statistics on Housing Conditions, Eurostat, Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=People_in_the_EU_statistics_on_housing_conditions#Housing_characteristics:_unoccupied_dwellings (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- Shared Opportunity: How AirBnB Benefits Communities, AirBnB, Διαθέσιμο στο: https://www.ftc.gov/system/files/documents/public_comments/2015/05/01740-96152.pdf (Πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Viechnicki p., et al., “Smart Mobility: Reducing Congestion and Fostering Faster, Greener and Cheaper Transportation Options” (2015), Deloitte,

- Διαθέσιμο στο <https://www2.deloitte.com/insights/us/en/industry/public-sector/smart-mobility-trends.html> (Πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- Schneiderman E., AirBnB in the City, (2014), New York State of the Attorney General, Διαθέσιμο στο <http://www.ag.ny.gov/pdfs/AIRBNB%20REPORT.pdf> (Τελευταία πρόσβαση Φεβρουάριος 2019)
 - “Social Housing in the E.U.” (2013), Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Διαθέσιμο στο [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/492469/IPOL-EMPL_NT\(2013\)492469_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/492469/IPOL-EMPL_NT(2013)492469_EN.pdf) (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
 - Transport Statistics at Regional Level, Eurostat, Διαθέσιμο στο https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Transport_statistics_at_regional_level&fbclid=IwAR1uZceKxvJMmOGvW1b8t0DN5DLg0aJ8p27Uy-p3FPJLh774AKFWIWX8ZhI#Road_transport_equipment_rates (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
 - “Uber and CMU Announce Strategic Partnership and Advanced Technologies Center” , (2015), Uber.com, Διαθέσιμο στο: <https://www.uber.com/blog/uber-and-cmu-announce-strategic-partnership-and-advanced-technologies-center/> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
 - Uber Technologies – Statistics & Facts, (2019), Statista.com, Διαθέσιμο στο: <https://www.statista.com/topics/4826/uber-technologies/>
 - UberX στην Αθήνα, (2018) , Uber.com, Διαθέσιμο στο <https://www.uber.com/el-GR/blog/uberxupdate/> (Τελευταία πρόσβαση Σεπτέμβριος 2019)

Πτυχιακές / Διπλωματικές Εργασίες

- Κατρίτσης Μ., (2018), « Η Οικονομία του Διαμοιρασμού και Ιδίως η Περίπτωση των Βραχυχρόνιων Μισθώσεων Μέσω της Πλατφόρμας «Airbnb»»
- Κολοκοτρώνης Ν., (2018), «Η Γεωγραφία του Airbnb στην Πόλη της Αθήνας», Χαροκόπειο
- Χριστοδουλάκη Γ., (2017), «Ζητήματα Ανταγωνισμού στην Εποχή της Συνεργατικής Οικονομίας (Sharing Economy)

Ιστότοποι

- <https://www.statista.com> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- <https://taxiplon.gr/el/> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- <https://thebeat.co/gr/> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- www.legifrance.gouv.fr/ (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- <https://www.booking.com/> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- <https://fairbnb.coop> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- <https://www.quora.com/> (Τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2019)
- <https://cohealo.com> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- <https://ec.europa.eu/eurostat/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- <https://www.misterbandb.com> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- <https://www.uber.com/gr/el/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- <https://www.airbnb.gr/> (Τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- <https://www.statista.com> (τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- insideairbnb.com/athens/ (τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- <https://www.enterprisegreece.gov.gr> (τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- <https://www.developathens.gr/el> (τελευταία πρόσβαση Απρίλιος 2019)
- <http://www.satataxi.gr/> (Τελευταία πρόσβαση Μάιος 2019)